

Colofon

Projectnaam:
Arbeidsmigranten en Sars-Cov-2

Projectnummer:
4274

Projectleider:
Florieke Westhof

Vakgroep Analyse & Onderzoek
Intern opdrachtgever:
Bert van Hoorn

Inhoud

Voorwoord	4
Managementsamenvatting	5
Inleiding	8
1.1 Achtergrond	8
1.2 Doel van deze verkenning en onderzoeksvragen	8
1.3 Aanpak	9
1.4 Definitie arbeidsmigranten	9
1.5 Afbakening	10
1.6 Indeling rapportage	11
2 Kenmerken van arbeidsmigranten in Nederland	12
2.1 Aantal arbeidsmigranten en land van herkomst	12
2.2 Migratiemotieven immigranten uit en buiten Europa	14
2.3 Overige kenmerken arbeidsmigranten in Nederland	15
2.4 De mogelijke kwetsbaarheid van arbeidsmigranten	16
3 Risicofactoren in relatie tot SARS-Cov-2 voor arbeidsmigranten	18
3.1 Besmettingsrisico's in de werksituatie	18
3.2 Risicofactoren voor arbeidsmigranten werkzaam als uitzendkracht	21
4 Besmettingsrisico's in relatie tot SARS-Cov-2 in subsectoren en branches	26
4.1 Risicoanalyse sectoren	26
4.2 Coronagerelateerde meldingen bij de Inspectie SZW	34
5 Aanknopingspunten voor verbetering positie arbeidsmigranten	37
Literatuurlijst	39
Bijlage 1: Verantwoording	42
Bijlage 2: Wettelijke bepalingen arbeidsmigranten en uitzendkrachten	45
Bijlage 3: risico- analyse (sub)sectoren en branches	46

Voorwoord

De coronapandemie heeft ontwikkelingen meer zichtbaar gemaakt, die ons eigenlijk al bekend waren. Al eerder signaleerden we dat ontwikkelingen op de arbeidsmarkt leidden tot een stapeling van arbeidsrisico's. Dit zien we vooral bij werkenden die laagbetaald werk verrichten, op flexibele basis. Zeker wanneer het economisch minder gaat, zoals nu het geval is. We zien dat deze groep extra getroffen wordt door de gevolgen van de pandemie. Een groep die daarbij extra opvalt zijn de arbeidsmigranten. Een deel van onze economie wordt steeds afhankelijker van deze werknemers, die soms onderbetaald worden, lang werken en slechte huisvesting hebben.

Met deze verkenning wil de Inspectie bijdragen aan een betere informatiepositie over de risico's die arbeidsmigranten lopen in relatie tot de coronapandemie. Het gaat dan vooral om de risico's voor hun gezondheid en veiligheid, maar ook hun arbeidsmarktpositie. De verkregen informatie is in de afgelopen periode al benut voor het eigen werk en bij de samenwerking met de partners. We willen in die samenwerking verder investeren omdat we daar meer effect van verwachten. Op deze manier wil de Inspectie bijdrage aan gezond en veilig werk voor arbeidsmigranten, ook in tijden van deze pandemie.

Managementsamenvatting

Inleiding

De coronacrisis heeft ertoe geleid dat de kwetsbare arbeidsmarktpositie van arbeidsmigranten versterkt naar boven is gekomen. Regelmatig kwam in het nieuws dat (grotere groepen van) arbeidsmigranten besmettingen met het virus hadden opgelopen. Het Kabinet heeft hierdoor extra inspanningen in gang gezet om de positie van arbeidsmigranten te verbeteren. Als een van de uitwerkingen van het 'Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten'¹ en van de motie Smulders c.s.² is de Inspectie SZW in mei j.l. gestart met een verkenning van besmettingsrisico's in relatie tot SARS-CoV-2 onder arbeidsmigranten.³

Hoofddoel van deze verkenning is het versterken van de informatiepositie over arbeidsmigranten en zicht krijgen op de risicovolle sectoren in relatie tot SARS-CoV-2. Hiermee willen de Inspectie SZW en haar samenwerkingspartners de effectiviteit van hun activiteiten op dit terrein verder vergroten.⁴ Deze samenwerking is vormgegeven in een samenwerkingsplatform Arbeidsmigranten en Corona, dat er op gericht is om verspreiding van SARS-Cov-2 binnen of door de doelgroep arbeidsmigranten die in Nederland wonen of werken, te voorkomen en beperken.

In de loop van 2020 zijn mede op basis van eerste resultaten uit deze verkenning al bijstellingen gedaan in de prioritering van (sub)sectoren waarop de Inspectie SZW haar toezicht richt. Verder hebben de resultaten geleid tot het uitvoeren van meer gerichte interventies in risicovolle sectoren door de Inspectie met genoemde samenwerkingspartners.

Voor deze verkenning zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe groot is de groep arbeidsmigranten in Nederland en wat zijn de (werkgerelateerde) kenmerken van deze groep?
2. Met welke risicofactoren hebben arbeidsmigranten te maken in relatie tot het coronavirus?
3. In welke (sub)sectoren zijn deze risico's voor arbeidsmigranten het sterkst aanwezig?
4. Wat zijn de belangrijke aanknopingspunten voor de Inspectie SZW en haar samenwerkingspartners om bij te kunnen dragen aan de verbetering van de arbeidsomstandigheden en –voorwaarden van arbeidsmigranten?

Verantwoording⁵

Deze verkenning is uitgevoerd met gebruikmaking van diverse onderzoeksmethoden: literatuuronderzoek en analyse van mediaberichten, een enquête onder 380 arbeidsmigranten, een risicoanalyse naar mogelijk risicovolle sectoren in relatie tot

SARS-Cov-2 voor arbeidsmigranten, een analyse van de coronagerelateerde meldingen binnengekomen bij de Inspectie SZW en diverse interviews met deskundigen.

Resultaten

De resultaten worden weergegeven aan de hand van de vier onderzoeksvragen.

Er wordt hierbij gestart met het beantwoorden van de vierde onderzoeksvraag, waarna wordt ingegaan op de antwoorden van onderzoeksvraag één tot en met drie.

Wat zijn de belangrijke aanknopingspunten voor de Inspectie SZW en haar samenwerkingspartners om bij te kunnen dragen aan de verbetering van de arbeidsomstandigheden en –voorwaarden van arbeidsmigranten?

De resultaten hebben duidelijk gemaakt dat veel informatie rondom arbeidsmigranten en de (sub)sectoren en branches waarin zij besmettingsrisico's in relatie tot SARS-Cov-2 lopen, nog niet bekend zijn. Zo is gebleken dat:

- Er nog onvoldoende zicht is op het daadwerkelijk aantal arbeidsmigranten in Nederland. Om die reden blijft de registratie van arbeidsmigranten een aandachtspunt.
- Informatie over de sectoren en inleners waar arbeidsmigranten werkzaam zijn op uitzendbasis veelal ontbreekt.
- De risicoanalyse van (sub)sectoren nog niet volledig is omdat de kennis over risicofactoren nog in ontwikkeling is. Continu bijhouden en toepassen van meest recente inzichten van risicofactoren, type werkzaamheden/werkomstandigheden en betrokken sectoren in relatie tot SARS-Cov-2 voor arbeidsmigranten is daarom wenselijk.

De gesprekken met arbeidsmigranten hebben een, weliswaar indicatief, maar behoorlijk compleet beeld opgeleverd van hun arbeidsomstandigheden (inclusief vervoer en huisvesting) ten tijde van SARS-CoV-2. De manier waarop arbeidsmigranten zelf naar hun werk en werkomstandigheden in Nederland kijken biedt een ander perspectief dan dat van de Nederlandse werknemer.

Hoe groot is de groep arbeidsmigranten in Nederland en wat zijn de (werkgerelateerde) kenmerken van deze groep?

In Nederland wonen en werken veel arbeidsmigranten en de verwachting is dat dit aantal de komende jaren blijft groeien. In 2018 bevonden zich ruim 613.000 kennis- en overige arbeidsmigranten in Nederland, waartoe ook de arbeidsmigranten uit de kandidaat-lidstaten⁶ van de EU zijn gerekend (ruim 80.000). Deze verkenning

¹ Kamerbrief, Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 4 mei 2020.

² Kamerstukken II 2019/20, 35430 nr.11

³ Hiernaar wordt ook verwezen in de Kamerbrief, 3 juli 2020, 2020-0000080700

⁴ LOT-C Samenwerkingsplatform Arbeidsmigranten en Corona, september 2020

⁵ Een uitgebreide verantwoording staat in bijlage 1.

⁶ Dit zijn Turkije, Noord-Macedonië, Montenegro, Albanië en Servië.

richt zich op arbeidsmigranten die hier zonder werkvergunning mogen werken of voor wie de werkgever een werkvergunning heeft gekregen. Binnen deze groep ligt de focus op de groep met een kwetsbare arbeidsmarktpositie.

De Inspectie SZW beschikt niet altijd over de verblijfplaats en/of contactgegevens van de arbeidsmigrant. Dit heeft te maken met het gegeven dat veel arbeidsmigranten zich inschrijven in de zogenoemde Registratie Niet-ingezetenen (RNI). Dat is dat deel van de Basisregistratie Personen dat bedoeld is voor personen in het buitenland die een relatie hebben met de Nederlandse overheid, bijvoorbeeld voor tijdelijke arbeid in Nederland. In deze registratie ontbreekt informatie over de verblijfplaats en/of contactgegevens van de arbeidsmigrant. Dit bemoeilijkt ook de selectie van arbeidsmigranten voor de enquête die de Inspectie SZW onder arbeidsmigranten heeft gehouden.

De sector waar verreweg de meeste arbeidsmigranten werken is de zakelijke dienstverlening (ruim 294 duizend uit de EU). Dit hoge aantal is vooral toe te rekenen aan het grote aantal arbeidsmigranten dat werkzaam is via een uitzendbureau, een subsector van de zakelijke dienstverlening. In de periode 2017 – 2018 waren er ruim 184.000 arbeidsmigranten werkzaam via uitzendbureaus met een ABU- of NBBU-lidmaatschap. Dit is slechts een deel van alle arbeidsmigranten die via uitzendbureaus werken.

Met welke risicofactoren hebben arbeidsmigranten te maken in relatie tot het coronavirus?

Er zijn zes risicofactoren in kaart gebracht waar arbeidsmigranten mogelijk aan bloot gesteld kunnen worden op de werkplek. Dit zijn achtereenvolgens:

- Onvoldoende afstand houden. Het blijkt soms lastig om voldoende afstand te bewaren, bijvoorbeeld gedurende lopende band werkzaamheden of bij sorteerwerkzaamheden in distributiecentra. Dit is de vaakst binnengekomen coronagerelateerde melding bij de Inspectie SZW;
- Het niet naleven van hygiënevoorschriften en beschermingsmaatregelen. Beschermings- en ontsmettingsmiddelen blijken niet altijd voorhanden. Daarnaast is er extra besmettingsrisico in bedrijven die moeten worden gereinigd met een hoge drukspuit, zoals in kippenfokkerijen. Ook deze risicofactor behoorde tot een van de drie meest genoemde meldingen die bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen in verband met corona;
- Speciale risicoverhogende omstandigheden tijdens het productieproces. Er zijn aanwijzingen voor een verhoogd besmettingsrisico bij werken in een lage temperatuur. Dit doet zich voor in onder andere slachterijen en in gekoelde productieruimten van groothandels. Er is verder mogelijk een verband tussen (recirculerende) luchtventilatie en het ontstaan van SARS-Cov-2. Echter, de rol hiervan is nog onduidelijk. In elk geval raadt het RIVM aan voldoende verse buitenlucht binnen te laten tijdens het productieproces;
- Onvoldoende voorlichting en instructie. Arbeidsmigranten moeten goed op de hoogte worden gebracht en weten hoe om te

gaan met de RIVM-richtlijnen, sectorale protocollen en aanvullende maatregelen met als doel om besmettingsrisico in relatie tot SARS-Cov-2 te voorkomen. Dit blijkt soms niet te gebeuren, onder meer vanwege taalproblemen;

- Afwezigheid van toezicht op RIVM-richtlijnen. Om verspreiding van het coronavirus te voorkomen, is het belangrijk dat er toezicht is op de werkvloer op de naleving van de maatregelen;
- Hoge werkdruk en het schenden van RIVM- en/of Arbo-richtlijnen. Als gevolg van (ervaren) werkdruk bij arbeidsmigranten kan het zijn dat zij zich niet ziek durven of mogen melden. Doorwerken bij ziekte verhoogt de kans op besmetting met SARS-Cov-2. Het schenden van de RIVM-richtlijnen (ziek en toch aan het werk) behoorde tot de drie meest genoemde coronagerelateerde meldingen die zijn binnengekomen bij de Inspectie SZW.

Veel arbeidsmigranten werken als uitzendkracht. Met betrekking tot sommige aspecten maakt het werken via een uitzendconstructie arbeidsmigranten extra kwetsbaar en eerder vatbaar voor besmetting met SARS-Cov-2. Dit geldt bijvoorbeeld voor de juridische relatie tussen uitzendbureaus en inlener/opdrachtgever. Zo moet duidelijk zijn wie verantwoordelijk is voor de veiligheid en gezondheid van de arbeidsmigrant: het uitzendbureau of de inlener/opdrachtgever. Verder zijn arbeidsmigranten vaak afhankelijk van het uitzendbureau op het gebied van huisvesting, transport en zorg. Deze aspecten dragen ieder weer extra besmettingsrisico's met zich mee.

Uit de interviews met de 380 arbeidsmigranten komt naar voren dat zij wel voorzien worden van beschermingsmiddelen, maar dat ongeveer een op de vijf van hen niet voldoende afstand kan houden. Voor de sector vervoer en opslag gaat het om de helft van de respondenten. Meer nog duiden de antwoorden op de vragen over de feitelijke huisvestingssituatie op verhoogde besmettingsrisico's in relatie tot SARS-Cov-2. Veelal delen zij een doorgaans kleine woonruimte met één of meerdere medebewoners. Ook keuken en sanitair worden in grote mate gedeeld. Verder schuilt in het gegeven dat veel arbeidsmigranten aangeven niet doorbetaald te worden bij ziekte, of hiervan niet op de hoogte zijn, het risico op het doorwerken bij klachten. Hier kwamen wel meldingen over, maar of er daadwerkelijk zieke mensen aan het werk waren, kan de Inspectie binnen het bestaande kader niet zelf verifiëren. Hiervoor is inmiddels meer mogelijk door de bundeling van krachten door de partijen van het samenwerkingsplatform. Het bestaande wettelijk kader biedt de Inspectie wel de mogelijkheid om het beleid van de werkgever ten aanzien van zieke werknemers te toetsen.

De meerderheid van de 380 arbeidsmigranten geeft aan dat de werkgever voldoende maatregelen heeft getroffen. Volgens de migranten zijn er dus veel werkgevers die voor gezonde en veilige arbeidsomstandigheden voor hun werknemers zorgen. Het is mogelijk dat daarbij sociaal wenselijke beantwoording een rol speelt. Dit kan te maken hebben met de afhankelijkheidsrelatie die arbeidsmigranten hebben ten opzichte van de werkgever, de setting

waarin interviews soms hebben plaatsgevonden⁷ en de mededeling van inspecteurs voorafgaand aan het interview dat hun antwoorden eventueel tot een inspectie bij hun werkgever zouden kunnen leiden. Het is aannemelijk dat dit effect het grootst is bij de meest directe vragen naar de inzet van werkgevers, zoals de mate waarin de werkgever maatregelen heeft getroffen op de werkvloer, bijvoorbeeld wat betreft het bieden van beschermende middelen of het opstellen van instructies. Het kan ook zijn dat een deel van de migranten die zijn geënquêteerd werken in omstandigheden die naar hun eigen maatstaven in orde zijn, maar naar Nederlandse maatstaven niet. Zij zijn zich daarom mogelijk minder bewust van de risico's die zij lopen met betrekking tot veilig en gezonde werkomstandigheden, ook in relatie tot Sars-CoV-2. Hierdoor accepteren zij hun arbeidsomstandigheden eerder dan dat Nederlandse werknemers zouden doen.

Verschillen tussen arbeidsmigranten die al dan niet werkzaam zijn via een bij de ABU/NBBU aangesloten uitzendbureau zijn beperkt van omvang en niet eenduidig. Wel lijken de bij de ABU/NBBU aangesloten uitzendbureaus de zorgverzekering van arbeidsmigranten en het delen van keukens en sanitair beter te hebben geregeld.

In welke (sub)sectoren zijn deze risico's voor arbeidsmigranten aanwezig?

Vanuit deze verkenning zijn zeven hoofdsectoren benoemd waar arbeidsmigranten in grotere aantallen en regelmatig werken. Dit zijn achtereenvolgens de:

- Industrie
- Landbouw
- Vervoer en opslag
- Bouw en infrastructuur
- Groot- en detailhandel
- Afvalindustrie
- Overige zakelijke dienstverlening.

Uit de risicoanalyse van deze sectoren zijn risicovolle, beperkt risicovolle en niet risicovolle subsectoren en branches naar voren gekomen. Enkele voorbeelden van risicovolle sectoren in relatie tot het coronavirus voor arbeidsmigranten:

- het vervaardigen van voedingsmiddelen (Industrie)
- de teelt van eenjarige en meerjarige gewassen, de teelt van sierplanten en –bomen bloembollen en de dienstverlening voor de landbouw (Landbouw)
- opslag en dienstverlening en post en koeriers (Vervoer en opslag)
- groothandel en handelsbemiddeling (Groot- en detailhandel)

De coronagerelateerde meldingen die bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen, ondersteunen de resultaten van deze risicoanalyse van sectoren en analyse hiervan leidde tot de aanvulling dat ook de sector Horeca en restaurants mogelijk risicovol is.

Het overzicht met (beperkt) risicovolle (sub)sectoren is niet volledig. Gedurende deze verkenning bleek namelijk dat het niet mogelijk was om een goed beeld te krijgen van bij welke inleners – en dus subsectoren- de grote groep arbeidsmigranten werkzaam is die als uitzendkracht werkt. Informatie ontbreekt over hoeveel arbeidskrachten door – veelal niet bij ABU of NBBU aangesloten - kleinere uitzendbureaus worden uitgeleend aan welke type werkgevers.

Op sommige aspecten is meer onderzoek gewenst om het risico op besmetting met het coronavirus voor arbeidsmigranten goed te kunnen inschatten. Hiervoor is het nodig dat de meest recente inzichten over risicofactoren, zoals temperatuur en luchtventilatie, die gevolgen hebben voor het besmettingsrisico met SARS-CoV-2, worden bijgehouden en zo nodig toegepast in de werksituatie. Daarnaast gaat het om nadere verdieping in de relatie tussen het type werkzaamheden en de kans op besmetting. Het maakt bijvoorbeeld groot verschil of werkzaamheden met de hand of machinaal worden uitgevoerd, omdat bij het eerste aanzienlijk meer mensen betrokken zijn. De bedoeling van het volgen van deze inzichten is dat de Inspectie en de samenwerkingspartners steeds blijven verifiëren of de risicovolle subsectoren of branches goed in beeld zijn.

⁷ In een enkel geval werden bijvoorbeeld inspecteurs weggestuurd wat erop kan wijzen dat ook respondenten zich niet altijd vrij voelden.

Inleiding

1.1 Achtergrond

In Nederland werken veel arbeidsmigranten. Zij werken veelal in sectoren en beroepen die van essentieel belang zijn om de economie en de samenleving draaiende te houden, zoals de land- en tuinbouw of in de logistiek en dragen substantieel bij aan de Nederlandse economie. In 2016 droegen arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa ongeveer 11 miljard euro bij aan het nationaal inkomen (op een totaal van ruim 700 miljard). Daarnaast zorgen zij primair voor additionele werkgelegenheid, productie en inkomen in de regio waar ze worden ingezet.⁸ Arbeidsmigranten bevinden zich in een kwetsbare positie op de huidige arbeidsmarkt. Zij hebben vaker een laag loon, meestal een onzeker (tijdelijk) contract, en ze zijn voor hun werk veelal afhankelijk van uitzendbureaus.⁹ Deze omstandigheden confronteren hen regelmatig met risico's van ongezond en onveilig werk en van oneerlijk werk. Daarbij komt dat deze groep werkenden vaak onvoldoende in staat is haar eigen belang te bewaken. Taalbarrières, beperkte sociale netwerken en de afhankelijkheid van de werkgever qua huisvesting en/of transport en zorgverzekering maken veel arbeidsrisico's voor arbeidsmigranten extra groot.

De coronacrisis heeft de kwetsbare arbeidsmarktpositie van arbeidsmigranten nog zichtbaarder gemaakt. Dit heeft geleid tot nieuwe zorgen bij het kabinet over de mate waarin richtlijnen om besmettingsrisico's tegen te gaan ook worden toegepast op deze groep. Deze richtlijnen dienen om burgers en de volksgezondheid te beschermen en om de uitbraak van het coronavirus in Nederland terug te dringen.¹⁰ Regelmatig kwam in het nieuws dat (er grotere groepen van) arbeidsmigranten besmettingen met het virus hebben opgelopen. Ook zijn er sinds de uitbraak zorgwekkende schendingen bekend geworden van de naleving van de RIVM-richtlijnen op werkplekken en woonlocaties met veel arbeidsmigranten.

Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten en motie Smeulders c.s.

Met als doel om tot oplossingen en maatregelen te komen die arbeidsmigranten beschermen tegen het coronavirus en daaraan gerelateerde problematiek, is het 'Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten' ingericht.¹¹ Dit team voorziet ook in de uitvoering van de motie Smeulders c.s.¹² die de regering verzoekt te bezien welke maatregelen of inzet van toezichthouders, zoals de Inspectie SZW, nodig zijn om kwetsbaarheid van arbeidsmigranten te

voorkomen of te beperken.¹³ Als een van de uitwerkingen hiervan is de Inspectie SZW in mei j.l. gestart met het verder versterken van haar informatiepositie ten aanzien van arbeidsmigranten en het identificeren van risicovolle sectoren en bedrijven.¹⁴

Doel Inspectie SZW ten aanzien van arbeidsmigranten

Doel van de inzet van de Inspectie en samenwerkingspartners hierbij is het leveren van een bijdrage aan verbetering van de arbeidsomstandigheden en –voorwaarden van arbeidsmigranten. Daarnaast beoogt zij bij te dragen aan het verder opbouwen van de informatiepositie op het gebied van arbeid, wonen en vervoer van arbeidsmigranten en waar dat onveilig, ongezond en oneerlijk gebeurt in relatie tot het SARS-CoV-2 virus. Hiervoor is het van belang dat de Inspectie SZW met de partners inzicht heeft en houdt in de omvang en werkgerelateerde kenmerken van arbeidsmigranten en risicovolle (sub)sectoren en branches in relatie tot het coronavirus.

Deze informatie draagt ook bij aan het doen van (gecoördineerde) interventies door partijen aangesloten bij het landelijke samenwerkingsplatform¹⁵ in geïnventariseerde risicovolle sectoren. Hierbij kan concreet gedacht worden aan veiligheidsregio's en GGD-en die dan beter in staat zijn te zoeken naar mogelijke besmettingshaarden. Tot concrete taken van dit platform behoren het verzamelen, analyseren, duiden en delen van informatie om sectoren met een hoog risico op besmetting met het coronavirus te identificeren, het coördineren van zowel preventieve als repressieve regionale inzet en het onderhouden van contacten met buitenlandse autoriteiten.

De Inspectie SZW heeft de afgelopen maanden uitvoering gegeven aan deze verkenning naar (werkgerelateerde) kenmerken van arbeidsmigranten en risicovolle (sub)sectoren in relatie tot SARS-CoV-2. Voorliggende rapportage bevat de resultaten van deze verkenning.

1.2 Doel van deze verkenning en onderzoeksvragen

Hoofddoel van deze verkenning is het versterken van de informatiepositie over arbeidsmigranten en zicht krijgen op de risicovolle sectoren in relatie tot SARS-CoV-2. Hiermee kunnen de Inspectie SZW en haar samenwerkingspartners hun activiteiten op dit terrein zo effectief mogelijk (blijven) inzetten.

⁸ Heyma, A., Bisschop, P. & Biesenbeek, C. (2018). De economische waarde van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa voor Nederland. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek

⁹ Strockmeijer, A., de Beer, P. & Dagevos J. (2017). Mobiliteit binnen de perken. Tijdschrift voor arbeidsmarktvoorwaarden, jaargang 33, nr. 4.

¹⁰ Kamerbrief, Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 4 mei 2020

¹¹ Kamerbrief, Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 4 mei 2020

¹² Kamerstukken II 2019/20, 35430 nr.11

¹³ Kamerbrief, Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 4 mei 2020

¹⁴ Zie ook Kabinetsreactie aanbevelingen Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 3 juli 2020, 2020-0000080700

¹⁵ LOT-C Samenwerkingsplatform Arbeidsmigranten en Corona, september 2020, waarin de veiligheidsregio, GGD, RIVM, NVWA, ISZW en het Landelijk Operationeel Team Corona samenwerken. Het landelijke operationeel team Corona is een multidisciplinair team dat bestaat uit een vertegenwoordiging van tal van organisaties, zoals defensie, de politie, brandweer en het Instituut Fysieke Veiligheid.

Om dit doel te realiseren zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe groot is de groep arbeidsmigranten in Nederland en wat zijn de (werkgerelateerde) kenmerken van deze groep?
2. Met welke risicofactoren hebben arbeidsmigranten te maken in relatie tot het coronavirus?
3. In welke (sub)sectoren zijn deze risico's voor arbeidsmigranten het sterkst aanwezig?
4. Wat zijn de belangrijke aanknopingspunten voor de Inspectie SZW en haar samenwerkingspartners om bij te kunnen dragen aan de verbetering van de arbeidsomstandigheden en –voorwaarden van arbeidsmigranten?

1.3 Aanpak

Deze verkenning is uitgevoerd aan de hand van diverse onderzoeksmethoden.¹⁶ Literatuuronderzoek en analyse van mediaberichten vormden hierbij een belangrijk onderdeel. Daarnaast is een enquête uitgevoerd onder 380 arbeidsmigranten op hun woonlocatie. De resultaten geven inzicht in hun omstandigheden ten aanzien van werk, vervoer en wonen. Ook is een risicoanalyse uitgevoerd in zeven sectoren die als risicovol in relatie tot SARS-Cov-2 voor arbeidsmigranten zijn bestempeld. Hierbij is bekeken in hoeverre de risicofactoren in relatie tot SARS-Cov-2 zich bij de werk- en productieomstandigheden in de diverse (sub)sectoren en branches voordoen. Verder zijn de meldingen met betrekking tot SARS-CoV-2 van of over arbeidsmigranten die bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen, geanalyseerd. Als laatste is gedurende het gehele onderzoekstraject gebruik gemaakt van de expertise van medewerkers van de Inspectie SZW op dit terrein, zoals kennisspecialisten, projectleiders en inspecteurs. Daarnaast zijn er enkele brancheorganisaties en een belangenorganisatie gesproken.

Onderzoekperiode

De onderzoekperiode heeft gelopen van half april tot en met augustus 2020.

In de aanhoudende berichtenstroom in deze periode kwamen voortdurend nieuwe en veranderende inzichten over het coronavirus (al dan niet in samenhang met arbeidsmigranten) naar voren. Door dit voortschrijdend inzicht is het niet mogelijk om een vaste prioritering aan risicofactoren te geven in relatie tot het oplopen van een besmetting met SARS-CoV-2. De vraag bijvoorbeeld door welke risicofactoren of combinatie daarvan de besmettingen vooral zijn veroorzaakt kan (nog) niet worden beantwoord. De Inspectie kiest er in deze verkenning voor de meest voorkomende risicofactoren mee te nemen om de keuze voor risicovolle sectoren in relatie tot SARS-CoV-2 voor arbeidsmigranten mede op te baseren.

Urgentie

Het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten is niet alleen vanwege de zwaarte van de problematiek snel van start gegaan, maar ook vanwege de urgentie ervan.¹⁷ Na een periode waarin zich verschillende werkgerelateerde uitbraken en brandhaarden manifesteerden, zijn er in de zomermaanden geen brandhaarden van SARS-CoV-2 bij arbeidsmigranten meer gemeld. Echter, het coronavirus is nog zeker niet weg en op het moment van schrijven nemen de besmettingen en ziekenhuisopnamen weer toe. In dit licht blijft het voor de Inspectie SZW noodzakelijk om risicovolle sectoren goed in het vizier te hebben. Daarnaast is het belangrijk om ook los van deze pandemie de juiste aandacht te hebben voor veilige, gezonde en eerlijke werkomstandigheden van arbeidsmigranten.

1.4 Definitie arbeidsmigranten

Mensen komen om verschillende redenen naar Nederland. Zij migreren voor arbeid, gezin, studie of asiel. Er zijn verschillende mogelijkheden om als migrant aan het werk te gaan in Nederland. Binnen de Europese Economische Ruimte (EER) geldt vrij verkeer van personen en diensten en voor mensen met de nationaliteit van één van de landen binnen de EER of Zwitserland is werken vrij toegestaan. Voor mensen buiten de EER gelden meer voorwaarden. Zij mogen in Nederland werken, mits hun werkgevers daar de benodigde tewerkstellingsvergunning voor hebben.

De Sociaal Economische Raad (SER) definieert arbeidsmigratie als volgt: voor kortere of langere tijd naar een ander land gaan om te werken en te wonen. De SER adviseert daarbij, vanuit de regelgeving geredeneerd, dat het noodzakelijk is om een onderscheid te maken tussen arbeidsmigranten afkomstig uit andere Europese lidstaten en arbeidsmigranten buiten de EU.¹⁸

In de statistische trends onderscheidt het CBS arbeidsmigranten in vier groepen:

- kennismigranten van buiten de EU;
- kennismigranten uit de EU;
- overige arbeidsmigranten van buiten de EU;
- overige arbeidsmigranten uit de EU.

Het CBS telt migranten van buiten de EU/EFTA¹⁹ mee als arbeidsmigrant als ze van de IND een tewerkstellingsvergunning hebben gekregen. Migrant van binnen de EU/EFTA worden tot de arbeidsmigranten gerekend als hun eerste migratiedoel 'arbeid' is, dan wel het eerste migratiedoel 'gezinshereniging' en het tweede doel 'arbeid' is en zij binnen vier maanden werk hebben.²⁰ Een kennismigrant is een hoog opgeleide immigrant, met specialistische kennis die gaat werken in een hooggekwalificeerde functie of gaat werken als (gast)docent, (wetenschappelijk) onderzoeker in

¹⁶ De onderzoeksverantwoording is opgenomen in bijlage I.

¹⁷ Kamerbrief, Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 4 mei 2020

¹⁸ SER. (2014). Arbeidsmigratie: advies 14/09.

¹⁹ Definitie EU/EFTA: landen die tot de Europese Unie en de European Free Trade Association (EFTA) behoren.

²⁰ Hitzert, F., & van Wijk, M. (2019). Arbeidsmigranten in Nederland: nieuwkomers op de voet gevolgd. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. p.4.

loondienst of als arts in opleiding.²¹ Daarnaast gelden er specifieke salariscriteria.²² Als de kennismigrant uit Europa²³ komt, is geen visum, verblijfsvergunning of tewerkstellingsvergunning nodig. Wanneer een persoon buiten Europa als kennismigrant in Nederland wil werken is een machtiging tot voorlopig verblijven en een verblijfsvergunning nodig. Om naar Nederland te komen, moet de werkgever van de niet-Europese kennismigrant een erkend referent zijn bij de IND.^{24/25} Migranten van buiten de EU die geen verblijfsvergunning hebben, vallen in de categorie 'overige arbeidsmigranten'. Deze indeling geldt niet voor migranten uit de EU, omdat zij zonder vergunning in Nederland kunnen wonen en werken.

Illegaal in Nederland verblijvenden / ongedocumenteerden

Naast de bovengenoemde groepen zijn er ook mensen die illegaal (ongedocumenteerd) in Nederland verblijven en werken. Werkgevers die een buitenlandse werknemer zonder vereiste werkvergunning (TWV) of gecombineerde vergunning voor verblijf en arbeid (GVVA) voor zich laten werken, riskeren een boete.²⁶ Dit neemt niet weg dat een werkgever die een vreemdeling zonder de juiste papieren tewerkstelt, verplicht is de geldende arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden te hanteren. Ongedocumenteerde werknemers hebben net als gedocumenteerde werknemers arbeidsrechten, waaronder het recht op minimumloon, recht op vakantiegeld, recht op veilige en gezonde arbeidsomstandigheden en het recht op doorbetaling bij ziekte.²⁷

De verantwoordelijkheid voor gezonde en veilige werkomstandigheden

Op grond van de Arbeidsomstandighedenwet (Arbowet)²⁸ heeft de werkgever een zorgplicht: de werkgever stelt de werknemer in staat zijn werk veilig en gezond te doen.²⁹ Daarnaast moet de werkgever op grond van artikel 5 Arbowet het arbeidsomstandighedenbeleid vastleggen in een risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E). Hierin is opgenomen welke risico's de arbeid voor de werknemers met zich meebrengt en tevens beschrijft het risicobeperkende maatregelen. Sinds de coronacrisis hebben sociale partners voor veel sectoren en branches coronaprotocollen opgesteld waarin staat hoe het werk in tijden van Sars-Cov-2 zo verantwoord mogelijk kan worden verricht. Een coronaprotocol heeft geen juridische status binnen de arboreguleering. Bedrijven en instellingen kunnen de besmettingsrisico's in relatie tot SARS-Cov-2 in hun RI&E echter onderkennen en

opnemen in een plan van aanpak. Bedrijven hebben ook baat bij een branche RI&E of een op te stellen 'Corona'-arbocatalogus³⁰ voor een sector of branche. Hierin staat welke maatregelen hun sector of branche neemt om besmetting met het coronavirus te voorkomen.

1.5 Afbakening

De voorliggende verkenning richt zich op de overige arbeidsmigranten uit en buiten de EU volgens de omschrijving van het CBS, dus arbeidsmigranten die hier zonder werkvergunning mogen werken of voor wie de werkgever een werkvergunning heeft gekregen. Binnen deze groep ligt de focus op de groep met een kwetsbare arbeidsmarktpositie.

Deze afbakening brengt met zich mee dat kennismigranten en zzp'ers buiten deze scope vallen. Daarom is het belangrijk de kennismigrant te kunnen onderscheiden van de arbeidsmigrant. Zzp'ers vallen ook buiten de scope van deze verkenning, omdat zij binnen de regelingen van de Arboret personen zijn die geheel zelfstandig werkzaamheden verrichten. Deze verkenning richt zich ook niet primair op de groepen ongedocumenteerden en derdelanders.³¹ Bij het aantreffen van specifieke risico's over deze groepen, worden die wel benoemd. Het gaat bij ongedocumenteerden om een kwetsbare groep, die regelmatig werkzaam is in dezelfde werkomgevingen, arbeidsomstandigheden en –voorwaarden als 'geregistreerde' arbeidsmigranten.³² Omdat deze groep ook voor de verblijfstatus afhankelijk is van de werkgever, is de kwetsbaarheid nog groter. De focus ligt echter op de werkgever die overige arbeidsmigranten in dienst neemt of inleent en op die manier verantwoordelijkheid draagt voor het voldoen aan de verplichtingen van de Arboret. In het vervolg wordt de groep 'overige arbeidsmigranten' aangeduid met 'arbeidsmigranten'. De nadruk in deze verkenning ligt op *onveilige* en *ongezonde* werkomstandigheden, omdat deze besmettingen met het coronavirus tot gevolg kunnen hebben, zoals onvoldoende afstand kunnen houden van collega's op de werkvloer. Echter, ook *oneerlijke* werkomstandigheden kunnen van invloed zijn op besmetting van arbeidsmigranten met het coronavirus. Bijvoorbeeld als arbeidsmigranten onder dwang van hun werkgever doorwerken bij ziekte uit angst hun baan te verliezen. Voor zover dergelijke werkomstandigheden een duidelijke link hebben met het lopen van (extra) besmettingsrisico, zijn deze meegenomen in deze verkenning.

²¹ Rijksoverheid (2020). Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/buitenlandse-werknemers/vraag-en-antwoord/wanneer-mag-een-kennismigrant-in-nederland-werken>

²² IND, <https://ind.nl/Paginas/normbedragen-inkomenseis.aspx>

²³ <https://ind.nl/werk/werken-in-Nederland/Paginas/Kennismigrant.aspx>

²⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/buitenlandse-werknemers/vraag-en-antwoord/wanneer-mag-een-kennismigrant-in-nederland-werken/>

²⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/buitenlandse-werknemers/vraag-en-antwoord/wanneer-mag-een-kennismigrant-in-nederland-werken/>

²⁶ Inspectie SZW, <https://www.inspectieszw.nl/onderwerpen/algemeen-buitenlandse-werknemers>

²⁷ Inspectie SZW, <https://www.inspectieszw.nl/onderwerpen/algemeen-buitenlandse-werknemers>

²⁸ Wet van 30 november 2006, Stb. 2006, 675

²⁹ Artikel 3 lid 1 Arbowet

³⁰ De Inspectie SZW kan arbocatalogi toetsen op basis van de Beleidsregel arbocatalogi 2019. Het voordeel voor een bedrijf dat de maatregelen uit de arbocatalogus invoert, is dat het bedrijf daarmee een hoge mate van zekerheid heeft dat aan de wettelijke eisen van de Arbeidsomstandighedenwet wordt voldaan.

³¹ Derdelander: burger werkend in NL met een andere nationaliteit dan die van één van de lidstaten van de Europese Unie, Noorwegen, IJsland, Liechtenstein of Zwitserland. De inspectie signaleerde een toename van arbeidskrachten van buiten de EER die een tewerkstellingsvergunning hebben gekregen om bepaalde arbeid te verrichten in een specifiek EER-land. Die vergunning wordt vervolgens door heel Europa gebruikt voor arbeid tegen zeer lage lonen.

³² Bevindingen uit deze verkenning die betrekking hebben op deze groep, worden gecommuniceerd met die programma's die zich richten op ongedocumenteerden.

Er zijn ook onveilige en ongezonde werkomstandigheden die geen specifieke gevolgen hebben voor arbeidsmigranten in relatie tot SARS-CoV-2. Deze neemt de Inspectie SZW niet mee in haar verkenning. Zij vallen onder het reguliere toezicht van de Inspectie. Denk hierbij aan vallen van hoogte, gevaarlijke stoffen en fysieke belasting.

In deze verkenning ligt de focus op *werkgerelateerde* aspecten. Echter, ook aspecten die indirect te maken hebben met werkgerelateerde aspecten, zoals transport van en naar het werk en huisvesting, krijgen aandacht in deze verkenning.

1.6 Indeling rapportage

In deze paragraaf wordt de opzet van het rapport toegelicht. In hoofdstuk twee volgt een beschrijving van arbeidsmigranten in Nederland op verschillende aspecten, zoals aantallen en sectoren waarin zij werken. Vervolgens geeft hoofdstuk drie weer met welke risicofactoren in relatie tot besmetting met SARS-CoV-2 arbeidsmigranten te maken (kunnen) hebben. Hoofdstuk vier geeft de resultaten weer van de risicoanalyse in zeven sectoren evenals de analyse van de coronagerelateerde meldingen die de Inspectie SZW heeft ontvangen. Het laatste hoofdstuk geeft aanknopingspunten weer die uit deze verkenning naar voren zijn gekomen.

Het rapport bevat drie bijlagen. Bijlage 1 geeft een beschrijving van de onderzoeksverantwoording, in bijlage 2 staan de wettelijke bepalingen die betrekking hebben op de verantwoordelijkheid voor de arbeidsmigrant die als uitzendkracht werkzaam is en bijlage 3 geeft de resultaten van de risicoanalyse van sectoren.

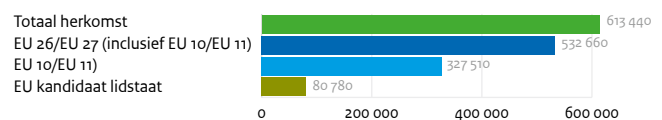
2 Kenmerken van arbeidsmigranten in Nederland

Conclusie

- In Nederland zijn veel arbeidsmigranten en dat aantal blijft jaarlijks groeien.
- Het daadwerkelijk aantal arbeidsmigranten in Nederland blijft onduidelijk. Dit heeft onder andere te maken met de manier waarop arbeidsmigranten worden geregistreerd.
- Het aantal werknemers uit Europa ligt op ruim 613.000. Op basis van de beschikbare cijfers kan geen onderscheid gemaakt worden tussen kennis- en overige arbeidsmigranten.
- Het precieze aantal arbeidsmigranten per sector, subsector en branche is lastig te achterhalen, aangezien een groot deel van de arbeidsmigranten werkzaam is via uitzendbureaus. Het is meestal niet bekend voor welke inleners/opdrachtgevers deze arbeidsmigranten werken.
- Arbeidsmigranten kunnen intrinsiek (bijvoorbeeld laaggeschoold) en/of door sociaaleconomische omstandigheden meer kwetsbaar zijn voor onveilige, ongezonde en oneerlijke omstandigheden.

In grafiek 1 is te zien dat zich in 2018 ruim 613.000 kennis- en overige arbeidsmigranten in Nederland bevonden. Hierbij zijn ook de arbeidsmigranten uit de kandidaat-lidstaten gerekend. Volgens de meest recente cijfers van de CBS Migrantenmonitor waren er in 2018 532.660 EU-arbeidsmigranten in Nederland, waarvan 327.510 uit één van de 'nieuwe lidstaten'³⁴ komen.

Figuur 1: Personen (werknemer) naar herkomst, 2018*

Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal arbeidsmigranten uit de EU per sector op basis van de informatie uit de Migrantenmonitor. Het gaat hier om kennis- en overige arbeidsmigranten.

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de tweede onderzoeksvraag: hoe groot is de groep arbeidsmigranten in Nederland en wat zijn de (werkgerelateerde) kenmerken van deze groep. Dit hoofdstuk gaat onder andere in op het aantal arbeidsmigranten in Nederland en hun land van herkomst, de sectoren waarin zij werken en de lonen. Het hoofdstuk eindigt met een paragraaf over wat een arbeidsmigrant mogelijk kwetsbaar maakt voor onveilige, ongezonde en oneerlijke werkomstandigheden. In de statistieken is het niet altijd mogelijk de kennismigrant te scheiden van de arbeidsmigrant. Op het moment dat dit het geval is, wordt dit uitdrukkelijk benoemd.

2.1 Aantal arbeidsmigranten en land van herkomst

De Migrantenmonitor van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is gericht op personen die geboren zijn in één van de EU-27-landen of kandidaat-lidstaten en in Nederland zijn ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP) en/of werkzaam zijn in Nederland en/of een uitkering ontvangen. Seizoenarbeiders die maximaal 4 uit 6 maanden in Nederland werken, zijn niet verplicht zich in te schrijven in de BRP.³³

³³ Deze definitie wijkt af van die welke wordt gebruikt in de reguliere bevolkingsstatistieken van CBS. Daarin geldt als voorwaarde dat immigranten zijn ingeschreven in de gemeentelijke bevolkingsregisters. Migranten die niet staan ingeschreven in de BRP, geen baan en/of geen uitkering hebben, zijn in deze verkenning niet meegenomen. Een persoon is werkend als hij een inkomen heeft uit arbeid. Daarbij is buiten beschouwing gebleven hoe hoog het inkomen is en of er daarnaast nog andere inkomensbronnen zijn.

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020). *Migrantenmonitor 2018*. Geraadpleegd van <https://public.tableau.com/profile/centraal.bureau.voor.de.statistiek#!/vizhome/Migrantenmonitor2007-2018/WELKOM>

³⁴ EU-11 landen zijn de lidstaten die na 2004 zijn toegetreden: Bulgarije, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjecho.

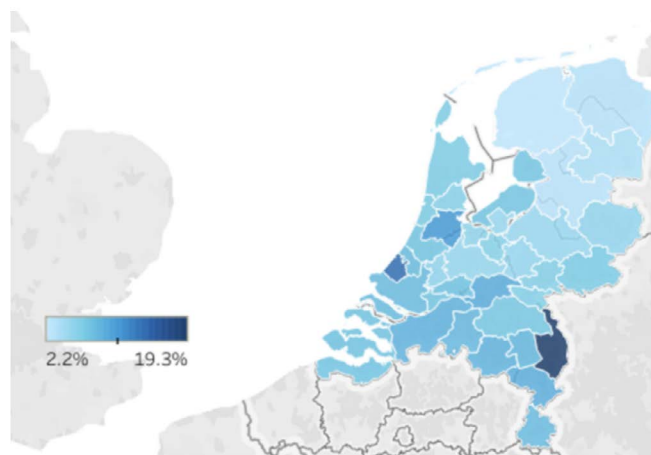
Tabel 1: Aantal arbeidsmigranten uit EU³⁵ ingedeeld per sector³⁶

Sector	Werknemers	Totaal (werknemers en zelfstandig ondernemers)
Totaal	613.440	672.400
A Landbouw, bosbouw en visserij	18.720	21.500
B-E Nijverheid (geen bouw) en energie	63.210	65.500
F Bouwnijverheid	12.410	29.800
G-I Handel, vervoer en horeca	121.260	134.100
J Informatie en communicatie	17.280	18.900
K Financiële dienstverlening	10.370	10.400
L Verhuur en handel van onroerend goed	1.760	1.900
M-N Zakelijke dienstverlening	294.180	304.000
O-Q Overheid en zorg	61.330	66.100
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	12.920	19.500
Onbekend	0	500

Een groot deel van de arbeidsmigranten (ruim 294.000) uit de EU is werkzaam in het segment 'zakelijke dienstverlening'. Uitzendbureaus zijn in deze sector de belangrijkste werkgevers. Een uitzendkracht is een persoon die ingeschreven is bij een uitzendbureau en die met dat bureau een arbeidsverhouding is aangegaan tot het verrichten van werkzaamheden op tijdelijke basis voor derden. Vooral arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa zijn werkzaam als uitzendkracht. Het is lastig te achterhalen bij welke inlener arbeidsmigranten als uitzendkracht werkzaam zijn.

In figuur 2 wordt visueel weergegeven in welke regio's arbeidsmigranten werkzaam zijn.³⁷

Figuur 2: Werkregio arbeidsmigranten in Nederland 2018

In figuur 2 is te zien dat arbeidsmigranten het sterkst geconcentreerd werken in regio Haaglanden en Noord-Oost Limburg. Verder is bekend dat de overige arbeidsmigranten (dus niet kennismigranten) zich vestigen in de regio Delft en Westland (ruim 38 per 10.000 inwoners). Westland is de gemeente met het hoogste aandeel overige arbeidsmigranten, bijna het dubbele van deze regio (75 per 10.000 inwoners).³⁸

Zoals in figuur 3 weergegeven zijn vooral arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa werkzaam in de zakelijke dienstverlening, in de uitzendsector. Daarnaast zijn veel arbeidsmigranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië in loondienst bij een bedrijf werkzaam in de landbouw. Arbeidsmigranten afkomstig uit landen die al langer deel uitmaken van de EU werken in verhouding vaak in de niet-commerciële dienstverlening, zoals de zorg, het onderwijs of de overheid.

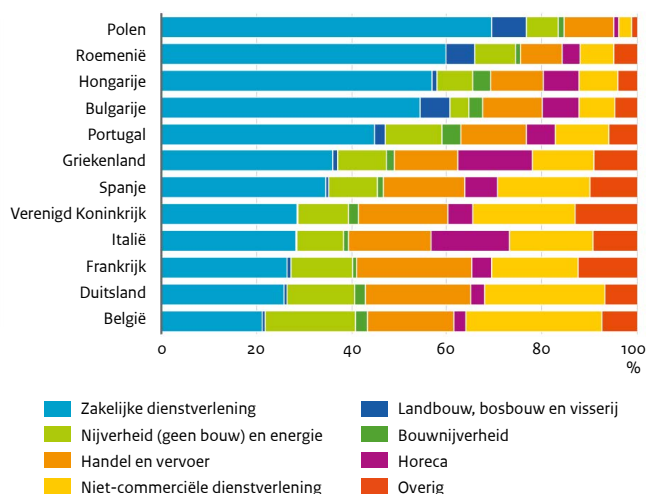
³⁵ Het betreft de volgende EU-lidstaten: EU 10/11, EU 16, EU kandidaat-lidstaat.

³⁶ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020). Migrantenmonitor 2018. Geraadpleegd van <https://public.tableau.com/profile/centraal.bureau.voor.de.statistiek#!/vizhome/Migrantenmonitor2007-2018/WELKOM>

³⁷ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020). Migrantenmonitor 2018. Geraadpleegd van <https://public.tableau.com/profile/centraal.bureau.voor.de.statistiek#!/vizhome/Migrantenmonitor2007-2018/WELKOM>

³⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek, (2019, 4 april). Bijna 60% arbeidsmigranten binnen 6 jaar weg. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-60-procent-arbeidsmigranten-binnen-zes-jaar-weg>

Figuur 3: Banen in diverse sectoren van buitenlandse werknemers naar land van herkomst (2017)³⁹

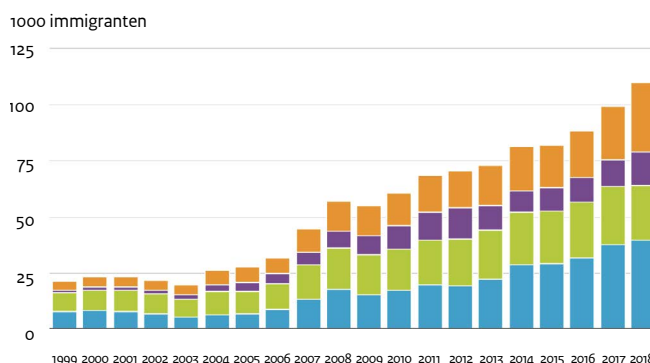

Een kanttekening bij de cijfers over aantallen arbeidsmigranten in Nederland is de registratie van arbeidsmigranten. Arbeidsmigranten die korter dan vier maanden in Nederland wonen, kunnen zich in de zogeheten Registratie Niet-Ingezetenen (RNI) inschrijven. Dat is dat deel van de Basisregistratie Personen dat niet voor inwoners is, maar voor personen in het buitenland die een relatie hebben met de Nederlandse overheid. Zij krijgen na inschrijving ook een bsn-nummer, dat zij nodig hebben om salaris te kunnen ontvangen. Deze groep arbeidsmigranten zijn ingeschreven met een buitenlands verblijfadres. Bij een klacht of melding van slechte arbeidsomstandigheden, onderbetaling, te lange werkdagen of zelfs arbeidsuitbuiting, beschikt de Inspectie SZW daardoor meestal niet over een Nederlandse verblijfplaats en/of contactgegevens van de arbeidsmigrant. Dat maakt de handhaving ingewikkeld. De registratie van arbeidsmigranten blijft een aandachtspunt voor een goed (totaal) beeld van arbeidsmigranten in Nederland en voor toezicht en handhaving.⁴⁰ De beschikbare cijfers zoals weergegeven in dit rapport geven geen compleet beeld van het daadwerkelijke aantal arbeidsmigranten in Nederland. De verhouding tussen het aantal BRP-inschrijvingen en RNI-inschrijvingen is niet bekend. Sinds 2014 staan er 2,3 miljoen migranten in de RNI.⁴¹ Een onbekend deel daarvan betreft grenswerkers en buitenlandse studenten die zich nooit hebben uitgeschreven.

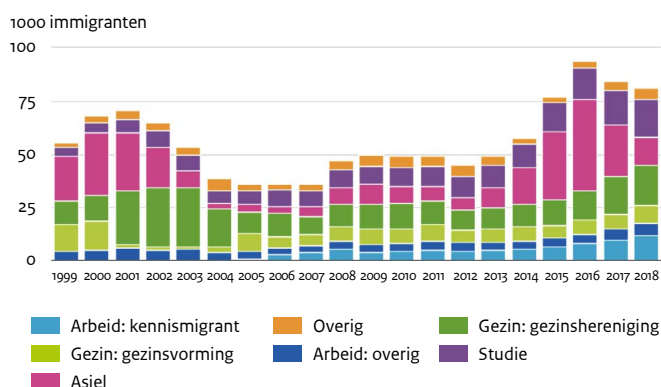
2.2 Migratiemotieven immigranten uit en buiten Europa

Migranten komen met verschillende motieven naar Nederland. Dit kan zijn voor gezinsvorming, gezinshereniging, arbeid, kennismigrant, asiel, studie en overig. De arbeidsmigranten komen niet alleen uit Europa, maar ook van buiten Europa. Voor EU-/EFTA⁴² burgers is het niet mogelijk om een onderscheid te maken tussen kennismigranten en overige arbeidsmigranten. In onderstaande grafieken is zichtbaar dat het aantal arbeidsmigranten en kennismigranten die naar Nederland komen vrijwel ieder jaar stijgt. In 2018 kwamen bijna 40.000 arbeidsmigranten uit EU-/EFTA-landen naar Nederland. Daarnaast vallen ruim 30.000 migranten in de categorie overig en onbekend. Dit is te zien in figuur 4. Figuur 5 gaat in op immigranten van buiten de EU-/EFTA. In 2018 kwamen bijna 12.000 kennismigranten uit niet EU-/EFTA-landen naar Nederland. Het aantal overige arbeidsmigranten lag op 6.000.⁴³

Figuur 4: Aantal immigranten en migratiemotief (EU-/EFTA-burgers)

Figuur 5: Aantal immigranten en migratiemotief (niet EU-/EFTA-burgers)⁴⁴

³⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek, (2019, 4 april). Bijna 180.000 banen vervuld door Polen. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-180-duizend-banen-vervuld-door-polen>. Het gaat hier over kennis- en overige arbeidsmigranten.

⁴⁰ Kamerstukken II 2019/20, 29861, nr. 50. Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29861-50.html>

⁴¹ Vissers, P. (2020, 27 februari). Van 2,3 miljoen migranten met bsn weet Nederland niet waar ze zijn. Trouw. <https://www.trouw.nl/nieuws/van-2-3-miljoen-migranten-met-bsn-weet-nederland-niet-waar-ze-zijn-b457e1da/>

⁴² Definitie EFTA-burgers: Burgers van landen van de Europese Vrijhandelsassociatie (EVA), een samenwerkingsverband tussen Liechtenstein, Noorwegen, IJsland en Zwitserland. De associatie is beter bekend onder de Engelstalige afkorting EFTA.

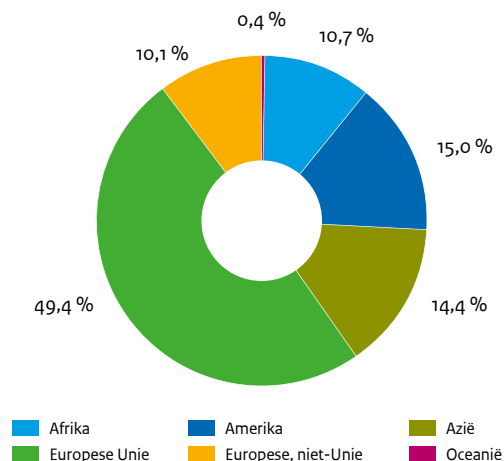
⁴³ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, 23 juli). Werk en gezin belangrijkste migratiemotieven voor immigranten. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/30/werk-en-gezin-belangrijkste-migratiemotieven-voor-immigranten>

⁴⁴ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, 23 juli). Werk en gezin belangrijkste migratiemotieven voor immigranten. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/30/werk-en-gezin-belangrijkste-migratiemotieven-voor-immigranten>

Uit welk werelddeel de kennis- en overige arbeidsmigranten komen, staat weergegeven in onderstaand figuur 6.

Figuur 6: Banen van buitenlandse werknemers naar herkomstland (2017)⁴⁵

Het aantal buitenlandse werknemers⁴⁶ uit en van buiten Europa lag in 2017 op 838.000. Meer dan de helft van de banen (424.000) is vervuld door werknemers met een herkomstland buiten de EU.⁴⁷ Bijna de helft van de banen werden vervuld door personen uit een EU-land, waarvan 180.000 banen door Polen. Zij vormen de grootste groep. Als er specifiek naar werknemers uit Oost-Europa wordt gekeken, blijkt het aantal hiervan in Nederland door de jaren heen structureel op een hoog niveau te zijn gebleven (en nog steeds stijgt). De gestage toename van arbeidsmigranten in Nederland vanaf het begin van deze eeuw heeft te maken met de toetreding tot de EU van diverse Oost-Europese landen.⁴⁸

2.3 Overige kenmerken arbeidsmigranten in Nederland

2.3.1 Arbeidsmigranten die in Nederland werken als uitzendkracht

De arbeidsmigranten die als uitzendkracht werken zijn door, dan wel in opdracht van, een uitzendbureau buiten Nederland geworven en/of in Nederland gehuisvest met het doel hen in Nederland werkzaamheden te laten verrichten.⁴⁹

Van de in totaal 14.000 uitzendbureaus⁵⁰ in Nederland zijn bij de brancheorganisaties voor de uitzendondernemingen, de ABU en de NBBU, ongeveer 1.700 uitzendbureaus aangesloten.⁵¹

Hiervan leenden 360 bureaus in 2018 arbeidsmigranten uit.⁵² Het aantal arbeidsmigranten werkzaam bij uitzendbureaus met een ABU- of NBBU-lidmaatschap lag in de periode 2015-2016 op ruim 119.500.⁵³ In de periode 2017 en 2018 steeg dit aantal tot ruim 184.000. De oorzaak van deze stijging is de hoogconjunctuur. Deze informatie over arbeidsmigranten werkzaam op uitzendbasis is overigens niet volledig. Het gaat hierbij alleen over arbeidsmigranten die bij ABU- of NBBU-aangesloten uitzendbureaus werken.⁵⁴ Het totaal aantal uitzendkrachten in Nederland lag in 2018 overigens op ruim 834.000.⁵⁵

Over de groep arbeidsmigranten die werken voor een bij ABU of NBBU aangesloten uitzendbureau zijn meer achtergrondgegevens bekend (uit 2018⁵⁶). De meeste van hen komen uit Polen (73%). De andere nationaliteiten zijn Roemeens (8%), Hongaars (4%), Bulgaars (3%) en Litouws (2%). In totaal was 45% ouder dan 30 jaar. Arbeidsmigranten die werken via een uitzendbureau zijn voornamelijk werkzaam in Midden-Brabant (11%), Groot Amsterdam (10%) en Noord-Limburg (7%).⁵⁷ Zij werken voornamelijk in de logistieke sector (29%), voedingsmiddelenindustrie (27%), tuinbouw (14%), metaalindustrie (7%), landbouw (5%) en transport (4%)⁵⁸. Gemiddeld zijn zij 46 weken in dienst bij een uitzendbureau.

⁴⁵ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, 4 april). <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-180-duizend-banen-vervuld-door-polen>

⁴⁶ Het gaat hier om personen met een migratieachtergrond en/of een buitenlandse nationaliteit die werknemer zijn in Nederland en die tussen de 18 en 75 jaar oud zijn. Het gaat zowel om werknemers die als ingezetene staan ingeschreven in het bevolkingsregister als om werknemers die niet als zodanig staan ingeschreven. Voor de werknemers die als ingezetene staan ingeschreven geldt dat zij bij migratie naar Nederland minimaal 18 jaar oud waren. Voor de werknemers die niet als ingezetene staan ingeschreven geldt alleen dat zij bij aanvang van hun verblijf in Nederland minimaal 18 jaar oud waren.

⁴⁷ Centraal Bureau voor de Statistiek, (2019, 4 april). Bijna 180.000 banen vervuld door Polen. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-180-duizend-banen-vervuld-door-polen> en <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-60-procent-arbeidsmigranten-binnen-zes-jaar-weg>

⁴⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019). Statistische Trends, Arbeidsmigranten in Nederland: Nieuwkomers op de voet gevolgd. p.3.

⁴⁹ Conclusr Research (2017). Flexmigranten in Nederland; Onderzoek 2016. Breda: Conclusr Research B.V. p.5.

⁵⁰ Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten. (2020, 30 oktober). Geen tweederangsburgers.

⁵¹ Conclusr Research (2017). Flexmigranten in Nederland; Onderzoek 2016. Breda: Conclusr Research B.V. p.4.

⁵² ABU & NBBU (2018, 7 december). Factsheet: Arbeidsmigranten bemiddeld door ABU- NBBU-leden: een overzicht. Geraadpleegd van <https://www.nbbu.nl/nieuws/factsheet-resultaten-onderzoek-arbeidsmigranten/>

⁵³ Flexmigranten in Nederland onderzoek 2016 in opdracht van ABU en NBBU

⁵⁴ Informatie over arbeidsmigranten werkzaam via uitzendbureaus die niet zijn aangesloten bij de ABU of NBBU is beperkt beschikbaar.

⁵⁵ <https://www.abu.nl/de-waarde-van-uitzendwerk-factsheet-2019/>

⁵⁶ ABU & NBBU (2018, 7 december). Factsheet: Arbeidsmigranten bemiddeld door ABU- NBBU-leden: een overzicht. Geraadpleegd van <https://www.nbbu.nl/nieuws/factsheet-resultaten-onderzoek-arbeidsmigranten/>

⁵⁷ Figuur 1 in paragraaf 2.1 geeft een wat ander beeld van de regionale spreiding van werk door arbeidsmigranten. De cijfers daar zijn afkomstig van het CBS en maken geen onderscheid tussen arbeidsmigranten en kennismigranten. De cijfers op deze pagina zijn gebaseerd op een steekproef onder dat deel van de arbeidsmigranten dat werkt voor bij ABU en NBBU aangesloten uitzendbureaus.

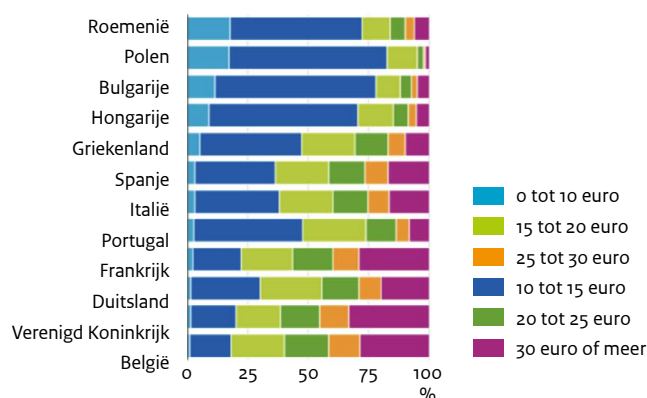
⁵⁸ ABU & NBBU (2018, 7 december). Factsheet: Arbeidsmigranten bemiddeld door ABU- NBBU-leden: een overzicht. Geraadpleegd van <https://www.nbbu.nl/nieuws/factsheet-resultaten-onderzoek-arbeidsmigranten/>

In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan op de oorzaken waardoor het werken via een uitzendbureau arbeidsmigranten meer kwetsbaar maakt en zij mogelijk meer risico's lopen besmet te raken met het SARS-CoV-2.

2.3.2 Lonen van arbeidsmigranten in Nederland

In figuur 7 is te zien dat arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa de banen met de laagste uurlonen vervullen. Ruim 70 tot 80 procent van werknemers geboren in Polen, Bulgarije, Roemenië en Hongarije heeft een uurloon onder de 15 euro. Uit onderzoek van het CBS blijkt dat arbeidsmigranten afkomstig uit landen die al langer deel uitmaken van de EU, zoals Griekenland, Italië, Spanje en Portugal, meer verdienen. Het merendeel van deze groep verdient boven de 15 euro per uur.⁵⁹

Figuur 7: Uurloon naar herkomst werknemers (2017)

2.3.3 Vraag en aanbod arbeidsmigranten

Arbeidsmigranten zijn voor Nederland van groot belang. De verwachting is dat door vergrijzing en ontgroening de vraag naar arbeidsmigranten alleen maar groter zal worden. Alleen al uit de Europese Unie moeten jaarlijks ruim 50.000 extra mensen gaten vullen die ontstaan door het Nederlandse personeelstekort.⁶⁰ Door de coronapandemie is de vraag naar laagbetaalde en/of laaggekwalificeerde arbeidskrachten in de Nederlandse bouw, landbouw, logistiek en industrie verminderd, maar niet weggenomen. Uitzendbureaus die gespecialiseerd zijn in het bemiddelen van Oost-Europese arbeidsmigranten, kijken vooruit naar een

toenemende vraag naar tijdelijk personeel als de conjunctuur herstelt.⁶¹

2.4 De mogelijke kwetsbaarheid van arbeidsmigranten

Sommige arbeidsmigranten kunnen intrinsiek kwetsbaar zijn (bijvoorbeeld laaggeschoold) en/of kwetsbaar door sociaaleconomische omstandigheden (schulden en/of armoede) zijn voor onveilige, ongezonde en oneerlijke werkomstandigheden.⁶² Daarnaast kunnen zij voor werk, soms in combinatie met huisvesting, vervoer en zorgverzekering, afhankelijk zijn van anderen, zoals een uitzendbureau.^{63/64} Er zijn arbeidsmigranten die slachtoffer kunnen worden van arbeidsuitbuiting.⁶⁵ De kern van arbeidsuitbuiting bestaat vaak uit het creëren van financiële binding, door arbeidskrachten in een permanente afhankelijkheidspositie te houden. Dit gebeurt bijvoorbeeld door een schuldenpositie op te bouwen, soms gecombineerd met intimidatie en isolatie. Arbeidsuitbuiting heeft veelal betrekking op werkzaamheden die worden aangeduid als 'dirty, dangerous and degrading'.⁶⁶ Dit is ook een situatie waar arbeidsmigranten mee te maken kunnen krijgen: zij doen vaak productiewerk, dat vies en/of gevaarlijk is en voeren werk uit dat niet hoog gewaardeerd wordt in de samenleving.

De Inspectie SZW heeft in 2019 analyses uitgevoerd om na te gaan in hoeverre een kwetsbare arbeidsmarktpositie gepaard gaat met de blootstelling aan risico's op het terrein van arbeidsomstandigheden.⁶⁷ Daarbij werd nagegaan in hoeverre vier categorieën arbeidsrisico's (fysieke belasting, gevaarlijk werk, gevaarlijke stoffen en psychosociale arbeidsbelasting) samenhangen met de arbeidsmarktpositie die iemand inneemt. Werknemers met een laag inkomen of een flexibele baan blijken vaker te maken te hebben met fysieke belasting en staan vaker bloot aan gevaarlijke stoffen. Met uitzondering van psychosociale arbeidsbelasting en gevaarlijk werk is zichtbaar dat lagere beroepsniveaus structureel vaker deze risico's kennen dan hogere beroepsniveaus. Fysiek en gevaarlijk werk komen vooral voor in de sectoren landbouw, nijverheid en energie, bouwnijverheid, handel, vervoer en opslag, de horeca en de gezondheidszorg. De conclusie van de analyse is dat werken met gevaarlijke stoffen en fysieke belasting vaker voorkomen bij werkenden waar ook sprake is van hogere risico's op oneerlijke arbeidsvoorwaarden.⁶⁸

⁵⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek, (2019, 4 april). Bijna 180.000 banen vervuld door Polen. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-180-duizend-banen-vervuld-door-polen>

⁶⁰ Kusters, T., & de Vries, B. (2019, 24 februari). 50.000 arbeidsmigranten per jaar erbij: 'Anders loopt het hartstikke vast'. NOS. <https://nos.nl/collectie/13738/artikel/2273310-50-000-arbeidsmigranten-per-jaar-erbij-anders-loopt-het-hartstikke-vast>

⁶¹ Mesters, H. (2020). Analyse - zakelijke dienstverlening. Goedkope arbeidsmigrant komt van steeds verder. Amsterdam: ABN AMRO.

⁶² Inspectie SZW. (2019, 7 oktober). *Staat van eerlijk werk 2019. 'risico's aan de onderkant van de arbeidsmarkt'*. p. 36.

⁶³ Rijken, C., & de Lange, T. (2018). *Towards a Decent Labour Market for Low-Waged Migrant Workers*. Amsterdam: AUP

⁶⁴ Boerman, F., Grapendaal, M., Nieuwenhuis, F., & Stoffers, E. (2012). *Nationaal dreigingsbeeld 2017: georganiseerde criminaliteit*. Zoetermeer: Dienst Landelijke Informatievoorziening

⁶⁵ Staat van eerlijk werk, Inspectie SZW, 2019 & Strockmeijer, A., Paul de Beer, Jaco Dagevos (2017) Mobiliteit binnen de perken, Zeer geringe positieverbetering van werknemers uit Oost-Europa bij een langer werkverleden. Tijdschrift voor arbeidsmarktvoorstukken, jaargang 33, nr. 4

⁶⁶ Inspectie SZW. (2019, 7 oktober). *Staat van eerlijk werk 2019. 'risico's aan de onderkant van de arbeidsmarkt'*. p. 35

⁶⁷ Het gaat hierbij om analyses uitgevoerd op CBS-data en de Nederlandse Enquête Arbeidsomstandigheden.

De gegevens zijn verwerkt in Staat van Eerlijk Werk, Inspectie SZW (2019).

⁶⁸ Inspectie SZW. (2019, 7 oktober). *Staat van eerlijk werk 2019. 'risico's aan de onderkant van de arbeidsmarkt'*.

Als zich een arbeidsongeval voordoet, is er in bepaalde gevallen sprake van een meldingsplicht. In sommige bedrijven heerst er een cultuur dat werkgevers beloningen beloven – of andere manieren van ontmoediging inzetten - aan (groepen) werknemers als zij minder ongevallen melden. Vooral arbeidsmigranten lijken minder snel geneigd om ongevallen te melden. Een direct gevolg van ondermelding is dat er minder zicht is op het feitelijk aantal ongevallen. Onderschatting van het aantal ongevallen kan ertoe leiden dat er minder aandacht is voor preventie van gezond en veilig werken.⁶⁹

---

⁶⁹ Inspectie SZW. (2018, 17 april). Staat van arbeidsveiligheid. 'Iedereen een veilige en gezonde werkplek'. Geraadpleegd van <https://www.inspectieszw.nl/publicaties/rapporten/2018/04/17/staat-van-arbeidsveiligheid-2018>

3 Risicofactoren in relatie tot SARS-Cov-2 voor arbeidsmigranten

Conclusies

- Er zijn 6 risicofactoren tijdens het uitvoeren van werkzaamheden geconstateerd, zoals onvoldoende afstand houden en specifieke productieomstandigheden.
- Er komen ook risicofactoren voort uit de kwetsbaarheid van de arbeidsmigrant als uitzendkracht. Dit heeft te maken met de afhankelijk van de arbeidsmigrant ten opzichte van uitzendbureaus op het gebied van werk, wonen, transport en zorg.
- Twee van de drie geënquêteerde arbeidsmigranten heeft als uitzendkracht een fase A contract. Dit is contractueel een onzekere fase voor uitzendkrachten.
- Bijna de helft van de 380 geënquêteerde arbeidsmigranten wordt niet doorbetaald bij ziekte of weet niet of hij/zij wordt doorbetaald bij ziekte.
- Een meerderheid van de 380 geënquêteerde arbeidsmigranten deelt een kamer met 2 of meer personen. Van deze groep deelt 85% ook keuken en sanitair.

Dit hoofdstuk gaat in op de tweede onderzoeksvraag, namelijk wat de risicofactoren zijn waar arbeidsmigranten mee te maken hebben in de werksituatie in relatie tot het coronavirus. Er wordt gekeken naar de risicofactoren die zich voordoen in de werksituatie. Daarnaast wordt ingegaan op de mogelijke risicofactoren die het werken als uitzendkracht voor de arbeidsmigrant met zich meebrengen.

3.1 Besmettingsrisico's in de werksituatie

Op basis van mediaberichtgeving, interviews, literatuur en meldingen die zijn binnengekomen bij de Inspectie SZW, zijn onderstaande risicofactoren naar voren gekomen.

Risicofactoren op de werkvloer

1. Onvoldoende 1,5 meter afstand houden
2. Niet naleven van hygiëne voorschriften en beschermingsmaatregelen
3. Specifieke productieomstandigheden: temperatuur, luchtventilatie en luchtvochtigheid
4. Het ontbreken van voorlichting en instructies over SARS-CoV-2
5. Afwezigheid van toezicht op naleving van maatregelen
6. Werkdruk en schenden van RIVM en/of Arbo-richtlijnen

3.1.1 Onvoldoende 1,5 meter afstand houden

Uit verschillende bronnen blijkt dat het voor arbeidsmigranten lastig is om 1,5 meter afstand van elkaar te houden op de werkvloer.⁷⁰ De meeste coronagerelateerde meldingen die bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen, hebben eveneens betrekking op deze risicofactor.⁷¹

Het risico van onvoldoende afstand houden komt met name voor in de industrie en distributiecentra. Redenen hiervoor zijn de lopende band werkzaamheden, waarbij arbeidsmigranten schouder aan schouder staan tijdens het productieproces en/of handmatige werkzaamheden, zoals het verpakken en sorteren van producten. Daarnaast komt het voor dat in een productieruimte sprake is van een lawaaige omgeving, waardoor werknemers naar elkaar toe moeten buigen om elkaar te verstaan. Hierdoor bestaat ook het risico van onvoldoende afstand houden.⁷² Daarnaast zijn er ook andere ruimtes zoals kantooruimtes, kantines, rookplaatsen, waar mogelijk sprake is van kleine of smalle gangen en uitgangen. Juist in deze ruimtes is er vermoedelijk minder toezicht op het bewaren van de afstand.

Eén op vijf van de geënquêteerde arbeidsmigranten geeft aan dat het niet mogelijk is om 1,5 meter afstand te houden op de werkvloer. Zij werken in groepen en moeten elkaar helpen bij het uitoefenen van specifieke taken of fysiek zwaar werk, zoals sjouwen. Van de respondenten die werkzaam zijn in de sector Vervoer en Opslag geeft ruim de helft aan dat het niet mogelijk is om voldoende afstand te houden tijdens het werk. In de agrarische sector komt dit juist relatief weinig voor (12%).

⁷⁰ Van den Braak, S. & Peek, S. (2020, Mei 1). Coronabesmettingen In Online-centra Supermarkten Kwestie Van Tijd. Investico. <https://www.platform-investico.nl/artikel/coronabesmetting-in-online-centra-supermarkten-kwestie-van-tijd/>

⁷¹ Zie hoofdstuk 4, paragraaf 4.2

⁷² Dit kwam naar voren tijdens de brainstormsessie en in interviews met deskundigen van de Inspectie SZW.

3.1.2 Het niet naleven van hygiënevoorschriften en beschermingsmaatregelen

Uit meldingen en mediaberichtgeving⁷³ blijkt dat het voor arbeidsmigranten niet altijd makkelijk is om de hygiënemaatregelen na te leven. Zo zijn hygiëneproducten als zeep en desinfectiemiddel niet altijd beschikbaar of is de communicatie over hygiëne niet opgeschreven in de taal van de werknemers. Ook is het voor arbeidsmigranten vaak onduidelijk hoe zij aan mondkapjes, ontsmettingsmiddel en handschoenen kunnen komen.⁷⁴ Het beschikken over onvoldoende beschermings- en (hygiënische) maatregelen behoort ook tot de top drie van meldingen die met betrekking tot arbeidsmigranten en SARS-CoV-2 bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen.⁷⁵

Van de respondenten aan de enquête meldt bijna 90% beschermende middelen van de werkgever/inlener te hebben ontvangen. Het gaat meestal om handgel, handschoenen en mondkapjes. In bijna alle gevallen (98%) betaalt de arbeidsmigrant hier niet zelf voor. Respondenten uit de sector bouw geven aan relatief weinig beschermingsmiddelen te ontvangen. Dit hangt mogelijk samen met de werkzaamheden en het buitenklimaat. Respondenten uit de sector industrie ontvangen relatief vaak beschermingsmiddelen van de werkgever.

Verder is ongeveer 85% van de respondenten het eens met de stelling dat hij/zij voldoende beschermingsmiddelen krijgt, 5% vindt juist van niet. De overige 10% heeft hier geen (uitgesproken) mening over.

3.1.3 Specifieke productieomstandigheden: temperatuur, luchtventilatie en luchtvochtigheid

Uit onderzoek⁷⁶ blijkt dat specifieke productieomstandigheden zoals lage temperatuur, (recirculerende) ventilatie en de mate van luchtvochtigheid, mogelijk een rol spelen bij de verspreiding van het coronavirus. Ook het RIVM is zich bewust van deze mogelijke risicofactoren en geeft hierover adviezen. Tegelijkertijd blijft de precieze rol van deze risicofactoren in verspreiding van SARS-CoV-2 onduidelijk. Er vindt nationaal en internationaal nog altijd volop onderzoek plaats naar deze factoren in relatie tot SARS-CoV-2. Wat er tot dus ver bekend is over deze factoren wordt hieronder weergegeven.

Temperatuur

De rol van temperatuur en werkklimaat op SARS-CoV-2 blijft onduidelijk. De verwachting is dat een warm klimaat of hoge temperaturen ervoor zorgen dat het virus zich minder goed kan verspreiden.⁷⁷ Er is een aanname vanuit de vleesindustrie dat aerosolen⁷⁸ met virusdeeltjes langer overleven in een koude omgeving.⁷⁹ Deze koude omstandigheden doen zich onder andere voor bij slachterijen, fabrikanten van gesneden groenten, vers fruit en kant-en-klaar maaltijden.⁸⁰ Daarnaast kan ook gedacht worden aan gekoelde productieruimtes zoals in de zuivelindustrie, groothandel, opslagruimtes waar diepvriezen of koelcellen aanwezig zijn en in gekoelde distributiecentra.

Luchtstromen

Het *European Centre for Disease Prevention and Control* (ECDC) adviseert in haar recente advies om luchtstromen van persoon naar persoon te vermijden.⁸¹ Ondanks het (nog) ontbreken van (wetenschappelijke) onderbouwing, is het op dit moment niet uit te sluiten dat geforceerde luchtstromen met druppels die het virus bevatten verder dan 1,5 meter kunnen komen en zo het virus kunnen verspreiden. Om dezelfde reden is het advies om ook het gebruik van (zwenk)ventilatoren en mobiele airco's te vermijden.⁸² Ook de rol van recirculerende ventilatie in relatie tot het besmettingsrisico blijft onduidelijk, omdat een gedegen onderbouwing en casuïstiek nog ontbreekt. Dit is de reden dat het RIVM terughoudend is in het afraden van recirculerende ventilatie. Wel adviseert het RIVM de aanwezigheid van voldoende verse buitenlucht evenals het voldoen aan de eisen in het bouwbesluit artikel 3.34, dat gaat over de luchtkwaliteit in een binnenruimte.

Luchtvochtigheid

Ook de rol van luchtvochtigheid blijft niet onbesproken in de wetenschap. Uit onderzoek⁸³ blijkt dat een lage luchtvochtigheid leidt tot een grotere overlevingskans van besmette virusdeeltjes. Als de luchtvochtigheid laag is, absorberen de virusdeeltjes minder water, blijven lichter, vliegen door de ruimte en kunnen andere personen deze virusdeeltjes inademen. Wanneer zich bij een hoge luchtvochtigheid een grotere hoeveelheid water aan de virusdeeltjes voegen, worden deze virusdeeltjes groter en zwaarder. Zij vallen daardoor sneller op de grond en worden minder snel ingeademd. Hierdoor is het aannemelijk dat het coronavirus bij een lage

⁷³ Durlacher, C. (2020, Maart 20). "Arbeidsmigranten worden niet beschermd tegen het coronavirus: deze groep heeft geen prioriteit". EenVandaag. <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/arbeidsmigranten-worden-niet-beschermd-tegen-het-coronavirus-deze-groep-heeft-niet-de-prioriteit/>

⁷⁴ Witteman, L. (2020, Mei 20). Een keizer zonder kleren. De Groene Amsterdammer. <https://www.groene.nl/artikel/een-keizer-zonder-kleren>

⁷⁵ Zie hoofdstuk 4, paragraaf 4.2

⁷⁶ Munters. (2020). How Humidity Control Can Reduce Viral Infectivity And Longevity. White Paper, March, 2020.

⁷⁷ RIVM. (2020). Het virus SARS-CoV-2. <https://www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/virus>

⁷⁸ Aerosolen zijn zeer fijne vloeistofdruppels of vaste deeltjes die in de lucht zweven en – bij een hoge concentratie zichtbaar zijn als bijvoorbeeld waternevel, mist of rook.

⁷⁹ De Jong, M., Groeneveld, C. & De Mooij, W.P. (2020, Juni 4). Negen Hypothesen over Coronaperikelen in Slachthuizen. Vleesmagazine.

<https://www.vleesmagazine.nl/industrienuws/artikel/2020/06/negen-hypothesen-over-coronaperikelen-in-slachthuizen-ik-verwacht-dezelfde-problemen-bij-aanverwante-industrieen-longread-10152107>

⁸⁰ De Jong, M., Groeneveld, C. & De Mooij, W.P. (2020, Juni 4). Negen Hypothesen over Coronaperikelen in Slachthuizen. Vleesmagazine.

<https://www.vleesmagazine.nl/industrienuws/artikel/2020/06/negen-hypothesen-over-coronaperikelen-in-slachthuizen-ik-verwacht-dezelfde-problemen-bij-aanverwante-industrieen-longread-10152107>

⁸¹ RIVM. (2020). Ventilatie en Covid-19. <https://lci.rivm.nl/ventilatie-en-covid-19>

⁸² RIVM. (2020). Ventilatie en COVID-19. <https://lci.rivm.nl/ventilatie-en-covid-19>

⁸³ Ahlawat, A., Wiedensohler, A. & Mishra, S.K. 2020. 'An Overview on the Role of Relative Humidity in Airborne Transmission of SARS-CoV-2 in Indoor Environments'. *Aerosol Air Qual. Res.* 20: 1856–1861. <https://doi.org/10.4209/aaqr.2020.06.0302>

luchtvochtigheid eerder wordt overgedragen dan bij een hoge luchtvochtigheid.

3.1.4 Voorlichting en instructies

De Rijksoverheid en het RIVM hebben maatregelen en richtlijnen opgesteld in de bestrijding van het virus SARS-CoV-2. Deze maatregelen en richtlijnen zijn ook van toepassing op de werkplek. In eerste instantie moeten werkgevers het overheidsbeleid en de RIVM-richtlijnen volgen. Vervolgens gelden sectorale protocollen en aanvullende richtlijnen in situaties waarvoor geen eenduidig overheidsbeleid is opgesteld.

Van de 380 respondenten gaf 95% aan werkinstructies te hebben ontvangen die gerelateerd zijn aan SARS-CoV-2, bijna in alle gevallen (96%) is dit in een voor de arbeidsmigrant begrijpelijke taal.⁸⁴

Voor een werkgever die werkt met arbeidsmigranten is het extra belangrijk om na te gaan in hoeverre zij op de hoogte zijn van het overheidsbeleid, RIVM-richtlijnen, sectorale protocollen en aanvullende richtlijnen. Het is goed denkbaar dat arbeidsmigranten hiervan minder goed op de hoogte zijn. Zij hebben om verschillende redenen minder makkelijk toegang tot informatie over SARS-CoV-2 en ook beheersen zij de Nederlandse taal minder goed. De Rijksoverheid heeft informatie over Sars-Cov-2 zo toegankelijk mogelijk gemaakt voor onder andere arbeidsmigranten. Enkele voorbeelden:

- Er zijn flyers over SARS-Cov-2 in meerdere talen opgesteld.
- Op de website over werken en wonen in Nederland (workinnl.nl) wordt ook over SARS-Cov-2 in verschillende talen gecommuniceerd.
- De Coronamelder app is in alle mogelijke talen beschikbaar gesteld en ook in andere talen online gepromoot.

3.1.5 Afwezigheid van toezicht op RIVM-richtlijnen

De Inspectie SZW heeft bij handhavingsactiviteiten, zoals inspecties bij bedrijven, gebrekkige controle en afwezigheid van intern toezicht op de naleving van RIVM-richtlijnen op de werkvloer geconstateerd.⁸⁵ In de media is hierover ook een bericht verschenen waarin staat dat de 1,5 meter afstand op de werkvloer niet wordt gehandhaafd, de 1,5 meter afstand in pauzes niet wordt gerespecteerd en dat toezicht op het gefaseerd binnenkomen en verlaten van het pand ontbreekt.⁸⁶ Afwezigheid van toezicht kan leiden tot niet naleving van RIVM-richtlijnen, waardoor de kans op verspreiding van het virus toeneemt.

3.1.6 Werkdruk en schenden RIVM en/of Arbo-richtlijnen

Uit inspecties van SZW en mediaberichtgeving blijkt dat arbeidsmigranten werkdruk ervaren en de werkgever de Arbo-richtlijnen schendt. Werkdruk houdt in dat een werkgever, uitzendbureau of inlenersbedrijf, een zodanige druk opleggen en/of de arbeidsmigrant een druk voelt dat de arbeidsmigrant niet meer aan de RIVM-richtlijnen en/of Arbo-richtlijnen kan voldoen. De werkdruk heeft onder andere betrekking op het halen van een bepaald productieniveau, te weinig personeel en langer door moeten werken en de kans om bij ziekte ontslagen te worden.⁸⁷

Het schenden van Arbo-richtlijnen kan een gevolg van de werkdruk zijn. Een goed voorbeeld hiervan is een arbeidsmigrant die zich niet mag ziek melden en doorwerkt bij ziekte⁸⁸ met als gevolg dat de kans op het besmetten van collega's toeneemt.

Van de bij de Inspectie SZW binnengekomen meldingen vormden de meldingen die te maken hadden met ziekte (ziek en toch werken en zieke huisgenoten en ik werk toch/mijn collega werkt toch) de meest genoemde meldingen met betrekking tot arbeidsmigranten en SARS-CoV-2.⁸⁹

Gedurende de coronaperiode is het bij sommige bedrijven verplicht voor werknemers om dagelijks een checklist met vragen over hun gezondheid in te vullen, zodat de werkgever kan beoordelen in hoeverre zij gezond zijn. In diverse nieuwsberichten is naar voren gekomen dat arbeidsmigranten anoniem hebben gemeld dat zij geïnstrueerd zijn om te liegen over deze gezondheidsvragen.

⁸⁴ In hoeverre bijvoorbeeld sociale wenselijkheid bij de beantwoording van deze vragen een rol heeft gespeeld valt, zoals in de inleiding van dit rapport al opgemerkt, niet met zekerheid te zeggen. Hierdoor dienen deze bevindingen als indicatief beschouwd te worden. Dit geldt eveneens voor de bevindingen uit de enquête die in het vervolg van het rapport aan de orde zullen komen.

⁸⁵ Wouda, T. (2020, Mei 20). Inspectie SZW: Groenteteler Houdt Zich Niet Aan Afspraak. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2020/05/20/inspectie-szw-groenteteler-houdt-zich-niet-aan-coronaregels>

⁸⁶ Dodde, H. (2020, Juni 6). Corona Zet Fruitsector op Scherp. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2020/06/06/corona-zet-fruitsector-op-scherp>

⁸⁷ Inspectie SZW (2018). Staat van arbeidsveiligheid. 'Iedereen een veilige en gezonde werkplek'. p.16 en p.25 <https://www.inspectieszw.nl/publicaties/rappor-ten/2018/04/17/staat-van-arbeidsveiligheid-2018>

⁸⁸ Van den Braak, S. & Peek, S. (2020, Juli 1). Podcast: 'Arbeidsmigranten Prooi voor Coronavirus'. Investico. <https://www.platform-investico.nl/artikel/podcast-arbeidsmigranten-prooi-voor-coronavirus/>

⁸⁹ Zie hoofdstuk 4, paragraaf 4.2

Ook zouden sommige arbeidsmigranten uit eigen beweging de gezondheidsvragen onjuist invullen, omdat zij vrezen niet meer opgeroepen te worden bij gezondheidsklachten.⁹⁰ Dit zijn overigens signalen. Het is niet duidelijk of deze anonieme meldingen overeenkomen met de werkelijke situatie in het bedrijf. De Inspectie heeft niet de mogelijkheden om dit vast te stellen. Om vast te kunnen stellen of zieke werknemers toch aan het werk zijn, zijn immers de persoonsgegevens van zieke werknemers nodig. Soms zijn hiervoor oplossingen gevonden met het samenwerkingsplatform, maar er kunnen ook belemmeringen zijn bij het delen van informatie.

Bijna de helft van respondenten die zijn geënquêteerd, wordt naar eigen zeggen ofwel niet doorbetaald bij ziekte (16%), of weet niet of er doorbetaling plaatsvindt (30%). Dit zou het risico op doorwerken tijdens ziekte kunnen vergroten, omdat zij anders geen inkomsten hebben. Maar op de vraag wat zij doen in geval van ziekte zegt slechts 2% toch aan het werk te gaan. Negen op de tien geeft aan in Nederland verzekerd te zijn tegen ziektekosten, één op de tien dus niet of weet dit niet. Niet-verzekerden bevinden zich in de enquête bovengemiddeld vaak in de bouwsector, terwijl in de sector industrie juist relatief veel arbeidsmigranten zijn gesproken die wel verzekerd zijn. Er kwamen in de enquête geen significante verschillen naar voren tussen sectoren in de mate waarin doorbetaling bij ziekte plaatsvindt.

Daarnaast blijkt dat voor arbeidsmigranten lange werkdagen geen uitzondering zijn. Een voorbeeld hiervan zijn Poolse en Roemeense arbeidsmigranten die bij een aspergebiedrijf soms acht tot veertien uur per dag werkten.⁹¹ Dergelijke lange werkdagen vormen een gezondheidsrisico. Vermoeidheid en verminderde weerstand maken mensen eerder vatbaar voor covid-19, de ziekte die SARS-CoV-2 kan veroorzaken.

Ongeveer de helft van de deelnemers aan de enquête van de Inspectie SZW meldt meer dan 40 uur per week werkzaam te zijn, één op de acht maakt werkweken van meer dan 50 uur. Respondenten die werkzaam zijn binnen de vleesverwerkende industrie rapporteren relatief vaak lange werkweken.

3.2 Risicofactoren voor arbeidsmigranten werkzaam als uitzendkracht

De meerderheid van de arbeidsmigranten is in Nederland werkzaam via een uitzendbureau.⁹² Uit de enquête van de Inspectie komt ook naar voren dat ongeveer 85% van de respondenten via een uitzendbureau werkt. Van hen werkt 45% via een uitzendbureau dat is aangesloten bij de ABU, 11% via een bij de NBBU aangesloten uitzendbureau en 44% via een uitzendbureau dat bij geen van beide brancheorganisaties is aangesloten. Van de respondenten die werken in de bouw zijn relatief weinig (minder dan de helft) arbeidsmigranten werkzaam via een uitzendbureau.⁹³

Verschillende type uitzendbureaus

Er zijn verschillende typen uitzendbureaus in Nederland. Veel bureaus werken volgens de geldende wet- en regelgeving. Zij bieden eerlijk en veilig werk en begeleiden de arbeidsmigranten ook goed tijdens hun verblijf in Nederland. Daarnaast zijn er ook uitzendbureaus die de (mazen in de) regelgeving als verdienmodel gebruiken. Hierin wordt maximaal geconcurrereerd op arbeidsvoorwaarden, werktijden, arbeidsomstandigheden en zij verdienen op het huisvesten van arbeidsmigranten. Arbeidsmigranten die bij dit soort uitzendbureaus werken, hebben een grotere kans op slechtere arbeidsvoorwaarden en een lager uurloon en zijn daardoor mogelijk kwetsbaarder.⁹⁴

Arbeidsomstandigheden en voorwaarden voor uitzendkrachten

Er zijn in diverse wetten bepalingen opgenomen over de toepassing van arbeidsomstandigheden en arbeidsvoorwaarden op uitzendkrachten.⁹⁵ Ondanks bestaande wettelijke bepalingen voor de bescherming van de positie van uitzendkrachten is tijdens de coronacrisis naar voren gekomen dat met name de arbeidsmigrant die als uitzendkracht werkt, extra kwetsbaar is en risico's loopt in relatie tot SARS-CoV-2. Dit heeft vooral te maken met:

⁹⁰ Van de Kludert, M. & Start, R. (2020, Augustus, 2). Werknemers Slachertij van Rooi: Wij Moesten Werken met Coronaklachten. NOS. <https://nos.nl/artikel/2342649-werknemers-slachertij-van-rooi-wij-moesten-werken-met-coronaklachten.html>

⁹¹ Inspectie Sluit Aspergekwekerij na Weekendloze Werkweek. (2020, Juni 17). Nu.nl.

<https://www.nu.nl/economie/6058599/inspectie-sluit-brabantse-aspergekweker-na-zes-weekendloze-werkweken.html>

⁹² ABU en NBBU. (2018). Factsheet: Arbeidsmigranten bemiddeld door ABU- en NBBU-leden: een overzicht.

⁹³ Het is goed mogelijk dat in de sector bouw de arbeidsmigranten vooral werkzaam zijn als ZZP'er.

⁹⁴ Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten. (2020, 30 oktober). Geen tweederangsburgers.

⁹⁵ Deze wettelijke bepalingen zijn opgenomen in bijlage 2.

Risicofactoren werkzaam als uitzendkracht

1. De juridische relatie tussen uitzendbureaus en inlener/opdrachtgever
2. Het type contract waarop de meeste arbeidsmigranten werken
3. De afhankelijkheid van het uitzendbureau op het gebied van de zorgverzekering
4. De afhankelijkheid van het uitzendbureau op het gebied van huisvesting
5. Het transport van en naar werk via het uitzendbureau

3.2.1 De juridische relatie tussen uitzendbureau en inlener/opdrachtgever

Voor de veiligheid en gezondheid van uitzendkrachten op het werk zijn zowel het uitzendbureau als het inlenende bedrijf verantwoordelijk. Het inlenende bedrijf draagt de grootste verantwoordelijkheid. Volgens de Arbeidsomstandighedenwet is de inlenende werkgever zowel verantwoordelijk voor de veiligheid en gezondheid van zijn eigen, vaste werknemers, als die van de uitzendkrachten in zijn bedrijf. Wanneer met een uitzendkracht een ongeval op het werk plaatsvindt, dan is de inlenende werkgever aansprakelijk.⁹⁶ De inlener is verplicht om het ongeval te melden bij de Inspectie SZW. Bij het uitzendbureau rust geen meldplicht hierover.⁹⁷

Voordat de uitzendkracht aan het werk gaat, moet het inlenende bedrijf hem/haar over het werk, de risico's en de veiligheidsmaatregelen informeren. Het inlenende bedrijf is verplicht om het uitzendbureau vooraf de Risico-Inventarisatie en -Evaluatie (RI&E) te sturen (in ieder geval het deel waarin de specifieke risico's ten aanzien van de werkzaamheden van de uitzendkracht worden beschreven). Het uitzendbureau moet vervolgens zorgen dat de uitzendkracht de RI&E van het inlenende bedrijf krijgt en eveneens de uitzendkracht informeren over de risico's die hij/zij op de werkplek loopt.

De uitzendbranche kent ook een protocol coronamaatregelen uitzendbranche.⁹⁸ Dit voorziet in afspraken over wie op welk moment verantwoordelijk is voor het verstrekken en naleven van de informatie over coronamaatregelen. Uitgangspunt zijn de geldende adviezen en maatregelen van het RIVM. Het uitzendbureau is verplicht de uitzendkracht over de inhoud van dit protocol te informeren en te controleren of de uitzendkracht deze informatie begrijpt. Op die manier weet de uitzendkracht welke veiligheidsregels er zijn op de (nieuwe) werkplek en met welke maatregelen zij rekening moeten houden.⁹⁹

3.2.2 Type contract waarop de meeste arbeidsmigranten werkzaam zijn

Voor uitzendkrachten werkzaam bij uitzendbureaus die aangesloten zijn bij de ABU of NBBU is een fasen systeem van kracht. Bij de ABU lopen de fasen van A tot en met C, waarbij de rechten van de uitzendkracht toenemen per fase.¹⁰⁰ Fase A geldt voor uitzendkrachten die niet meer dan 78 weken voor dezelfde uitzendondernemingen hebben gewerkt. In deze fase zijn uitzendkrachten werkzaam op basis van een uitzendovereenkomst. Zij hebben geen arbeids-overeenkomst, het uitzendbeding¹⁰¹ is van toepassing, waardoor de uitzendovereenkomst op ieder moment, bijvoorbeeld in geval van ziekte, beëindigd kan worden.¹⁰² Ook eindigt de uitzendovereenkomst automatisch als de opdrachtgever de inlening beëindigt. De uitzendkracht heeft alleen recht op loon over de gewerkte uren. Voor arbeidsmigranten is dit een onzekere en veelal lange periode.¹⁰³

Van de respondenten die hebben deelgenomen aan de enquête zit twee op de drie in fase A. Het hebben van een fase A contract creëert voor uitzendkrachten ook een grotere afhankelijkheid van het uitzendbureau. Hierdoor ligt bijvoorbeeld doorwerken bij ziekte op de loer.

⁹⁶ Inspectie SZW. (2020). Arboregels voor Uitzendkrachten. <https://www.inspectieszw.nl/onderwerpen/arboregels-voor-uitzendkrachten>

⁹⁷ Het Aanjaagteam Bescherming arbeidsmigranten beveelt aan een meldplicht in te voeren voor uitzendbureaus ('Geen tweederangsburgers; Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan', 2020, pagina 28, aanbeveling G).

⁹⁸ Samen veilig doorwerken. Het protocol is in overleg met FNV, CNV, de Unie, LBV, ABU en NBBU tot stand gekomen.

⁹⁹ Het is niet bekend in hoeverre uitzendbureaus met dit protocol werken.

¹⁰⁰ Bij uitzendbureaus aangesloten bij de NBBU loopt het fasesysteem van 1 t/m 4 en is in grote lijnen vergelijkbaar met die van de ABU.

¹⁰¹ Het uitzendbeding is een bepaling in de uitzendovereenkomst die ervoor zorgt dat deze overeenkomst tussen uitzendkracht en uitzendbureau eindigt als de opdrachtgever de terbeschikkingstelling beëindigt. Een uitzendbeding mag alleen worden opgenomen in fase A of fase 1-2. In de CAO voor Uitzendkrachten is er in deze fasen standaard een uitzendbeding van toepassing, tenzij uitdrukkelijk anders is overeengekomen

¹⁰² Wel geldt er een aanzegtermijn die oploopt met de duur van de opdracht.

¹⁰³ Weidema, N. (2020, Juli 15). Flexwerkers Brengen Fasen Uitzendbesteding Terug naar 26 Weken. Flexmarkt. <https://www.flexmarkt.nl/flexwerkers/fnv-breng-fases-uitzendbeding-terug-naar-26-veck>

3.2.3 De afhankelijkheid van het uitzendbureau op het gebied van de zorgverzekering

Op het gebied van zorg hebben de arbeidsmigranten een afhankelijkheid van het uitzendbureau. Uitzendbureaus regelen namelijk veelal de zorgverzekering voor de arbeidsmigranten. Als arbeidsmigranten vervolgens hun werk verliezen, zijn zij niet meer verzekerd tegen ziektekosten. Bij de zorgverzekering geregeld door de werkgever, vormt deze een soort tussenpersoon tussen de zorgverzekeraar en de arbeidsmigrant.¹⁰⁴ Het is denkbaar dat deze situatie niet bevordert dat uitzendkrachten zich ziekmelden als ze ziek zijn, wat bij SARS-CoV-2 een extra risico vormt. Hierbij speelt ook de onwetendheid van de arbeidsmigrant een rol, zij weten niet wat de gevolgen voor hen zijn van ziekmelding. Zo komt uit de enquête naar voren dat 30% niet weet of zij bij ziekte worden doorbetaald of niet. Ook blijkt uit de enquête dat arbeidsmigranten die bij uitzendbureaus werken die bij de ABU/NBBU zijn aangesloten, vaker verzekerd zijn tegen ziektekosten. Zij kunnen in elk geval vaker een verzekeringspas tonen.

3.2.4 De afhankelijkheid van het uitzendbureau op het gebied van huisvesting

Een groep arbeidsmigranten is contractueel gedwongen huisvesting af te nemen van het uitzendbureau, waar de huur automatisch wordt ingehouden op hun loon.¹⁰⁵ De werkgever is tevens de huisbaas. Wanneer een arbeidsmigrant zijn werk verliest, raakt hij ook zijn huisvesting kwijt. Met klagen over huisvesting lopen zij kans te worden ontslagen. Tijdens de coronacrisis is de huisvesting van arbeidsmigranten regelmatig een bron van besmetting en overdracht van het SARS-CoV-2 virus gebleken. Hierdoor is het probleem van de huisvesting en daarmee de afhankelijkheid van de werkgever pregnanter en zichtbaarder geworden. In huizen van arbeidsmigranten is het lastig om 1,5 meter afstand te houden. Dit komt door krappe huisvesting, gemeenschappelijke ruimtes en gedeelde accommodaties.¹⁰⁶ Het komt voor dat arbeidsmigranten bedden delen: de een komt uit bed en de ander gaat erin.¹⁰⁷ Verder blijken desinfectiemiddelen op veel woonlocaties afwezig.¹⁰⁸

Dat huisvesting vaak gekoppeld is aan makkelijk opzegbare arbeidscontracten zorgt voor relatief veel verloop in samenstelling van huishouders. In combinatie met niet consequent naleven van de coronaregels kan dat tot extra besmettingsrisico's leiden. Ook is er een groep van zo'n 10.000 arbeidsmigranten die werken in Nederland, maar wonen in Duitsland, waar sprake is van uitgewoonde woningen en een goedkoper woningaanbod.¹⁰⁹

Regels voor de huisvesting van arbeidsmigranten staan in het Besluit Omgevingsrecht, het Bouwbesluit van 2012, het bestemmingsplan en vaak ook in lokale verordeningen en richtlijnen. Er is voor de huisvesting een keurmerk van de Stichting Normering Flexwonen (SNF). Als de SNF-norm wordt nageleefd, betekent dit dat in een gemiddeld rijtjeshuis tot wel tien arbeidsmigranten kunnen wonen. Er zijn eisen met betrekking tot hygiëne, ventilatie en onderhoud. In de normering van de SNF staat dat hygiëne in en om de woonlocatie geen gevaar voor de volksgezondheid mag veroorzaken. Naast SNF is er ook een speciaal keurmerk voor huisvesting in de agrarische sector, het Agrarisch Keurmerk Flexwonen. Een inschatting is dat slechts een kwart van de huizen waar arbeidsmigranten wonen, voldoet aan de keurmerken die betrekking hebben op huisvesting voor uitzendkrachten.^{110/111} Arbeidsmigranten maken gebruik van verschillende soorten accommodaties: rijtjeshuizen, vakantieparken, studentencomplexen, caravans, chalets en schuren. Ook zijn er arbeidsmigranten die met hun gezin in Nederland wonen.

De meeste deelnemers aan de enquête van de Inspectie zijn in Nederland zonder gezin en bewonen een kamer. Van deze groep heeft circa een derde deze kamer alleen voor zichzelf, ongeveer de helft deelt de kamer met z'n tweeën en circa 10% met minimaal drie personen. Onder degenen die de kamer met één of meerdere personen delen gaat het in ruim 40% om een kamer die kleiner is dan 10 vierkante meter, bij ongeveer 50% is de grootte van de kamer tussen de 10 en 20 vierkante meter.

¹⁰⁴ (NOS). 2020. "Arbeidsmigranten Dronen Eisen na Zwaar Ongeluk Betere Toegang tot Zorg". Nos, 22 juli, 2020.

¹⁰⁵ Kammer, Claudia. 2020. "Uitzendbranche Moet Weer Veilig Worden Voor Arbeidsmigranten". NRC, 2 juni, 2020.

¹⁰⁶ Middel, M. (2020, Mei 11). Corona en Arbeidsmigranten: de keuken delen ze met 50 anderen. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/05/22/de-keuken-delen-ze-met-zn-vijftigen-a4000562>

¹⁰⁷ Esselink, D. (2020, Mei 25). Het is moderne slavernij: Keurmeester doet zijn verhaal over situatie in slachthuizen. Omroep Gelderland. <https://www.omroepgelderland.nl/nieuws/2451839/Het-is-moderne-slavernij-keurmeester-doet-zijn-verhaal-over-situatie-in-slachthuizen>

¹⁰⁸ Middel, M. (2020, Mei 11). Corona en Arbeidsmigranten: de keuken delen ze met 50 anderen. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/05/22/de-keuken-delen-ze-met-zn-vijftigen-a4000562>

¹⁰⁹ Advies Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 2020.

¹¹⁰ Jonker, J. & van Ooij, D. (2020, Juni 11). Kans op besmetting op Corona levensgroot bij arbeidsmigranten. NOS Nieuwsuur. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2336948-kans-op-besmetting-met-corona-bij-arbeidsmigranten-is-levensgroot.html>

¹¹¹ De Inspectie heeft in de afgelopen jaren bij gezamenlijke controles ook situaties gezien waarbij er wel een keurmerk was, maar er toch woningen waren die daar wellicht niet aan voldeden. Omdat de Inspectie tav huisvesting geen bevoegdheden heeft, zijn hierover geen cijfers verzameld. Wel zijn hierover signalen gedeeld met SNF. Begin 2020 heeft het bestuur van Stichting Normering Flexwonen (SNF) besloten om het advies van de commissie toekomstvisie SNF op te volgen en in 2021 certificering per pand in te voeren. Dit houdt in dat alle panden periodiek geïnspecteerd zullen worden (100%-controle), daar waar tot nu toe jaarlijks een steekproef van de door de onderneming gebruikte locaties wordt geïnspecteerd. Ook verscherpt SNF haar normen.

Het delen van keuken en sanitair is zeer gebruikelijk: 85% van de respondenten die niet met een gezin wonen geeft aan dat hier sprake van is. In bijna alle gevallen dienen de arbeidsmigranten deze voorzieningen zelf schoon te houden. Op de vraag of dit schoonmaken vanwege SARS-CoV-2 nu vaker gebeurt, antwoordt een minderheid bevestigend.

Tabel 2: Woonsituatie arbeidsmigranten deelnemers enquête Inspectie SZW (zonder gezin)

Woonsituatie	Aandeel
Wonend op kamer	80%
Kamer gedeeld met minimaal één persoon	63%
Gedeelde kamer kleiner dan 20 m ²	90%
Delen sanitair / keuken	85%
Vaker schoonmaken i.v.m. SARS-CoV-2	41%

Uit de enquête van de Inspectie SZW komt verder naar voren dat in 86% van de gevallen de woonruimte van de arbeidsmigrant is geregeld door het uitzendbureau (64%) of de werkgever/inlener (22%). Driekwart van de respondenten betaalt de huur aan het uitzendbureau (70%) of de werkgever/inlener (6%). Bij bijna negen op de tien van hen wordt de huur direct ingehouden op het loon.¹¹² Er mag daarom worden aangenomen dat bij de bezochte locaties in twee derde van de gevallen sprake is van gecertificeerde huisvesting. Ruim acht op de tien respondenten moet de woonruimte verlaten als het werk ophoudt. Uit de enquête blijkt verder dat arbeidsmigranten die bij uitzendbureaus werken die bij de ABU/NBBU zijn aangesloten in mindere mate keuken en sanitair hoeven te delen met andere bewoners.

Tabel 3: Afhankelijkheid woonsituatie deelnemers enquête Inspectie SZW

Wijze waarop woonruimte is geregeld	Aandeel
Woonruimte geregeld door uitzendbureau/ werkgever/inlener	86%
Huur betaald aan uitzendbureau/werkgever/ inlener, waarvan:	76%
Huur ingehouden op loon	87%
Woning verlaten bij einde werk	82%

3.2.5 De afhankelijkheid van het uitzendbureau op het gebied van transport

Veel uitzendbureaus organiseren het vervoer van en naar het werk van arbeidsmigranten in busjes.¹¹³ Dit heeft bij aanvang van de coronacrisis ook een kwetsbaarheid van de arbeidsmigrant blootgelegd, omdat het transport van en naar het werk als besmettingsrisico naar voren is gekomen. Als vervoer is geregeld door de werkgever of het uitzendbureau, vindt dit plaats in busjes, waarbij vaak meer dan acht personen worden vervoerd.^{114/115} Ook is tijdens het vervoer van en naar het werk sprake van wisselende samenstellingen van werknemers uit verschillende bedrijven.¹¹⁶

Het begrip ‘gemeenschappelijk huishouden’ is belangrijk met betrekking tot transport van arbeidsmigranten in verband met SARS-CoV-2. Dit bepaalt namelijk of het vervoeren van arbeidsmigranten uit één huishouden is toegestaan. Eerder vielen arbeidsmigranten daar niet onder, maar dit is inmiddels verruimd: in de Tijdelijke wet Maatregelen Covid 19 is geregeld dat iedereen die op 1 adres woont, ook 1 huishouden vormt en dus onderling geen afstand hoeft te houden.

Voor een deel hebben uitzendbureaus vrij snel na de uitbraken al zelf oplossingen gezocht om besmettingsrisico's met betrekking tot het transport van arbeidsmigranten zoveel mogelijk te beperken. Meer werkgevers hielden zich na verloop van tijd aan de coronamaatregelen rond transport. Zo zijn er touringcars en e-bikes ingezet als transportmiddel.

Vanaf 1 juli 2020 geldt voor personenvervoer, voor zover het bestemmingsverkeer betreft, een uitzondering op de anderhalve meter-maatregel. Onder bestemmingsverkeer vallen bijvoorbeeld de busjes en touringcars waarmee de arbeidsmigranten vaak vervoerd worden. Het dragen van een niet-medisch mondkapje is in alle gevallen verplicht.¹¹⁷

Ruim vier op de tien deelnemers aan de enquête van de Inspectie SZW gaat naar het werk met vervoer dat is geregeld door de werkgever. In al deze gevallen zijn er volgens de respondent maatregelen getroffen om besmetting te voorkomen, zoals minder mensen in de auto of bus (51%) en/of mondkapjes (40%). Van degenen die gezamenlijk naar het werk reizen, al dan niet door middel van vervoer geregeld door de werkgever, meldt een kwart samen met mensen te reizen die op andere locaties wonen terwijl 10% regelmatig met verschillende mensen reist.

¹¹² Deze uitspraak geldt dus voor de arbeidsmigranten die de Inspectie bezocht heeft op woonlocaties.

¹¹³ Net als bij de afhankelijkheid van huisvesting geldt ook hier dat deze afhankelijkheid vaker voorkomt bij arbeidsmigranten die via een uitzendbureau werken dan degenen die in dienst zijn bij de werkgever zelf.

¹¹⁴ Waarom zijn slachthuizen Coronabrandhaarden en is vlees nog veilig. (2020, Mei 22). Nu.nl. <https://www.nu.nl/uitleg-over-het-coronavirus/6053101/waarom-zijn-slachthuizen-coronabrandhaarden-en-is-vlees-nog-veilig.html>

¹¹⁵ Dodde, H. (2020, Juni 6). Corona Zet Fruitsector op Scherp. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2020/06/06/corona-zet-fruitsector-op-scherp>

¹¹⁶ Dodde, H. (2020, Juni 6). Corona Zet Fruitsector op Scherp. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2020/06/06/corona-zet-fruitsector-op-scherp>

¹¹⁷ Kabinetsreactie aanbevelingen Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, juli 2020.

Geënquêteerde arbeidsmigranten die werkzaam zijn via een uitzendbureau dat lid is van de ABU of NBBU zijn niet significant positiever over het vervoer.

Samen reizen met mensen van andere locaties en/of met verschillende mensen kwam onder de geënquêteerden relatief veel voor binnen de sector Vervoer en Opslag.

4 Besmettingsrisico's in relatie tot SARS-Cov-2 in subsectoren en branches

Conclusies

- Uit de beschikbare data en literatuur blijkt dat arbeidsmigranten vooral werkzaam zijn in de sectoren: industrie, land- en tuinbouw, vervoer en opslag, groot- en detailhandel, bouwnijverheid, afvalinzameling en zakelijke dienstverlening.
- Uit deze zeven sectoren is een aantal risicovolle subsectoren en branches waargenomen zoals: vervaardiging van voedingsmiddelen (Industrie) en de teelt van eenjarige en meerjarige gewassen (Landbouw).
- Onvoldoende afstand op werkplek, niet naleven RIVM-richtlijnen (ziek en toch aan het werk) en het niet naleven van hygiënevoorschriften en beschermingsmaatregelen zijn de drie meest genoemde meldingen binnengekomen bij de Inspectie SZW.
- De meeste meldingen bij de Inspectie SZW zijn afkomstig uit de sectoren Groothandel in voedings- en genotmiddelen (sector groothandel) en Dienstverlening voor vervoer.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de derde onderzoeksvraag, namelijk in welke (sub)sectoren de risicofactoren die in het vorige hoofdstuk naar voren zijn gekomen voor arbeidsmigranten aanwezig zijn. Om hier zicht op te krijgen is een risicoanalyse uitgevoerd. In dit hoofdstuk komen als eerste de resultaten van deze analyse aan de orde. In de tweede paragraaf volgt een analyse van de coronagerelateerde klachten en meldingen die vanaf het begin van de coronacrisis bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen.

4.1 Risicoanalyse sectoren¹¹⁸

Bij de start van deze verkenning zijn alle sectoren van de Nederlandse economie in kaart gebracht, gebruikmakend van de Standaard Bedrijf Indeling (SBI).¹¹⁹ Binnen deze SBI zijn zeven

hoofdsectoren geselecteerd. Deze hoofdsectoren zijn als eerste geselecteerd op het aantal werkzame arbeidsmigranten in deze sectoren. Hiervoor zijn cijfers uit de Migrantenmonitor van

het CBS geraadpleegd. In tabel 4 staan de cijfers over het aantal arbeidsmigranten (exclusief ZZP'ers) per sector opgenomen in deze verkenning.¹²⁰

Tabel 4: Aantal arbeidsmigranten per sector²¹

Sector	Aantal
M-N Zakelijke dienstverlening	294.180
G-I Handel, vervoer en horeca	121.260
B-E Nijverheid (geen bouw) en energie ¹²²	63.210
A Landbouw, bosbouw en visserij	18.720
J Informatie en communicatie	17.280
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	12.920
F Bouwnijverheid ¹²³	12.410
K Financiële dienstverlening	10.370
L Verhuur en handel van onroerend goed	1.760
Totaal¹²⁴	495.210

Ook is gekeken naar literatuur over arbeidsmigranten en sectoren. Uit onderzoek blijkt dat arbeidsmigranten vooral werkzaam zijn in de land- en tuinbouw, zakelijke dienstverlening, vervoer, logistiek, groothandel, voedingsmiddelenindustrie, metaalindustrie en bouwnijverheid.¹²⁵ Daarnaast komt uit internationale literatuur naar voren dat (arbeids)migranten vooral werken in de voedselketenindustrie¹²⁶ en overige vitale sectoren.¹²⁷ Verder kan gesteld worden dat arbeidsmigranten vooral productiewerk¹²⁸ uitvoeren en laag en ongeschoold werk¹²⁹ verrichten.

¹¹⁸ De resultaten van deze risicoanalyse sectoren zijn terug te vinden in bijlage 3.

¹¹⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018). SBI Indeling. <https://sbi.cbs.nl>

¹²⁰ De sectoren Overheid en Zorg zijn niet opgenomen in deze verkenning. Het hoge besmettingsrisico in de zorg is bekend en bij de overheid werken kennismigranten.

¹²¹ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020). Migrantenmonitor 2018.

¹²² Onder deze sector zijn opgenomen industrie en afval.

¹²³ Het aantal arbeidsmigranten in de sector bouw bedraagt met ZZP'ers 29.800. Migrantenmonitor, 2018.

¹²⁴ Het totaal aantal arbeidsmigranten in deze tabel is niet het totaal aantal arbeidsmigranten in Nederland.

¹²⁵ Heyma, A., Bisschop, P. & Biesenbeek, C. (2018). De Economische Waarde van Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa voor Nederland. Amsterdam: SEO

¹²⁶ Migration Policy Institute. (2020). The Essential Role of Immigrants in the U.S. Food Supply Chain.

¹²⁷ Gelatt, J. (2020). *Immigrant Workers: Vital to the US COVID-19 Response, Disproportionately Vulnerable*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

¹²⁸ ABU & NBBU. (2018). *Factsheet: Arbeidsmigranten bemiddeld door ABU- NBBU-leden: een overzicht*.

¹²⁹ Conclusr Research (2017). *Flexmigranten in Nederland; Onderzoek 2016*. Breda: Conclusr Research B.V.

Op basis hiervan zijn de volgende zeven hoofdsectoren¹³⁰ ten behoeve van deze verkenning geselecteerd:

- Industrie
- Land- en tuinbouw
- Vervoer en opslag
- Groot- en detailhandel
- Bouwnijverheid
- Afvalinzameling
- Overige zakelijke dienstverlening¹³¹

De overige zakelijke dienstverlening komt steeds naar voren als een sector waar veel arbeidsmigranten werkzaam zijn. Onder deze sector vallen de uitzendbureaus waar arbeidsmigranten feitelijk onder contract staan, hoewel ze dus elders, en meestal dus ook in een andere sector, werken. Zoals reeds eerder opgemerkt, is op dit moment nog niet precies in beeld wie de inleners zijn van deze groep arbeidsmigranten en in welke sector deze werkzaam zijn. Omdat het werken als uitzendkracht voor arbeidsmigranten extra risico's met zich meebrengt in relatie tot SARS-CoV-2, is dit als risicofactor in het vorige hoofdstuk beschreven. In de subsector 'overige zakelijke dienstverlening' zijn wel enkele voorbeelden van risicovolle bedrijfstakken genoemd, die tijdens de analyse als relevant naar boven kwamen.

De zeven geselecteerde hoofdsectoren bestaan uit 57 subsectoren, die weer bestaan uit 184 branches.¹³² Per subsector is gezocht naar achtergrondinformatie over het type werkzaamheden en werkomstandigheden. Vervolgens is in beeld gebracht hoe groot de kans is dat er wordt voldaan aan één van de risicofactoren zoals voldoende afstand houden, lage temperatuur en luchtventilatie en werken in fysiek kleine ruimten.

Risico-inschatting

Uit de risicoanalyse van sectoren is naar voren gekomen dat van elke sector een aantal subsectoren en branches als risicovol in relatie tot SARS-Cov-2 kunnen worden bestempeld, een aantal als beperkt risicovol en er zijn enkele subsectoren die op dit moment geen aanleiding geven om als risicovol te bestempelen. Voor de goede orde, deze inschattingen zijn bepaald aan de hand van het aantal arbeidsmigranten dat (vermoedelijk) werkt in een subsector of branche in combinatie met de mate waarin de type werkzaamheden en de werkomstandigheden risico's in relatie tot SARS-CoV-2 met zich meebrengen. Het is in feite een 'zuivere' risico-inschatting'. Er is hierbij geen rekening gehouden met de 'staat van de' arbeidsomstandigheden in deze subsectoren/branches of in hoeverre deze subsectoren/branches reeds de nodige maatregelen hebben getroffen om besmettingsrisico op SARS-CoV-2 tegen te gaan.

Onderbouwd indicatief beeld van risicovolle sectoren

De Inspectie SZW geeft met deze sector analyse een onderbouwd indicatief beeld van het besmettingsrisico voor arbeidsmigranten werkzaam in verschillende subsectoren en branches. Zij pretendeert hiermee echter niet volledig te zijn. Zoals reeds eerder opgemerkt heeft dit te maken met het gegeven dat niet bekend is hoeveel arbeidsmigranten er in de verschillende subsectoren via uitzendbureaus werken. Daarnaast was het gezien de beschikbare onderzoeksperiode niet mogelijk elke individuele subsector of branche tot in detail uit te diepen wat betreft de exacte werkprocessen en de daarmee gemoeide besmettingsrisico's. Ook zijn de branches niet verder uitgesplitst naar bedrijfstakken.

In de volgende paragrafen wordt per hoofdsector aangegeven welke risico-inschatting is gemaakt voor de verschillende subsectoren en branches.

4.1.1 Industrie

De sector industrie bestaat uit 24 subsectoren en 95 branches, zoals opgenomen in bijlage 3. De resultaten van de risicoanalyse in deze sector zijn weergegeven in tabel 5.¹³³

¹³⁰ Bij de sectorindeling wordt gebruik gemaakt van de SBI-indeling. CBS. 2018

¹³¹ De officiële naam van deze sector volgens SBI is: Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening

¹³² Standaard Bedrijfsindeling van het CBS (SBI 2008). Een overzicht van de sectoren volgens SBI is gegeven in bijlage 3.

¹³³ Een uitgebreid overzicht van bijbehorende subsectoren en branches per sector is weergegeven in bijlage 3.

Tabel 5: Overzicht Industrie

Hoofdsector	Risicovolle subsector	Risicovolle branche	Beperkt risicovolle subsector	Beperkt risicovolle branche
Industrie 	Het vervaardigen van voedingsmiddelen	<ul style="list-style-type: none"> • Slachterijen en vleesverwerking • Visverwerking • Verwerking van aardappel, groente en fruit (AGF) • Vervaardiging van zuivelproducten 	<ul style="list-style-type: none"> • Metaalindustrie • Chemische producten, met name onderhoudstops • Auto's, aanhangwagens en opleggers 	<ul style="list-style-type: none"> • Vruchtendranken • Scheepsbouw

Binnen deze subsectoren en branches spelen mogelijk een aantal risico's in relatie tot SARS-CoV-2.¹³⁴

- Het bewaren van onvoldoende afstand tussen werknemers op de werkvloer. Een mogelijke verklaring hiervoor is lopende band-werk, waar handmatige werkzaamheden zoals snijden, sorteren en verpakken van producten plaatsvinden.
- Het koude werkklimaat in deze subsectoren. Voor het bewaren en opslaan van voeding in vries- en koelcellen zijn lage temperaturen noodzakelijk in de voedingsmiddelenindustrie.
- Het gebruik van recirculerende luchtventilatie.

Risicovolle subsectoren en branches

Uit de resultaten van de analyse is het vervaardigen van voedingsmiddelen als een risicovolle subsector naar voren gekomen. In de tabel is te zien dat er vier bijbehorende branches als risicovol zijn bestempeld: slachterijen en vleesverwerking, visverwerking, verwerking van aardappel, groente en fruit (AGF) en de vervaardiging van zuivelproducten. Deze branches zijn vooral risicovol door de grote groepen arbeidsmigranten die werkzaam zijn in deze branches en de handmatige werkzaamheden in combinatie met koele werkomstandigheden.

Beperkte risicovolle subsectoren en branches

In deze sector is ook een aantal subsectoren als beperkt risicovol bestempeld. Het besmettingsrisico op Sars-Cov-2 is in deze subsectoren niet uitgesloten en zeker wel aanwezig. Vaak wel minder structureel dan bij risicovolle subsectoren en (lang) niet bij alle onderdelen van een subsector of branche. De volgende subsectoren en branches zijn als beperkt risicovol bestempeld:

- Scheepsbouw
- Metaalindustrie
- Chemische producten, onderhoudstops
- Auto's, aanhangwagens en opleggers
- Dranken: het vervaardigen van vruchtendrank

Scheepsbouw

Er zijn vooral arbeidsmigranten werkzaam bij de grootschalige scheepswerven in het noorden van het land. Hierbij gaat het om werkzaamheden als lassen, verven en metaal bewerken. Er is hier minder sprake van lopende band werkzaamheden en gezien de fysieke omvang van de bedrijven, is het risico van drukte en geen 1,5 meter afstand kunnen houden lager dan in kleinere bedrijven. Er zijn echter wel risico's in relatie tot luchtventilatie bij het werken in een gebouw in combinatie met een lage (buiten)temperatuur. Om hier meer zicht op te krijgen, is er verdiepend inzicht nodig in de werkzaamheden en de werkomstandigheden van deze branche.¹³⁵

Metaalindustrie

Bij grote metaalfabrieken worden bijvoorbeeld voor het vervaardigen van metalen voorwerpen, zoals buizen, balken, platen etcetera vaak arbeidsmigranten ingezet. De productie hiervan gebeurt voornamelijk machinaal. De risico's in deze fabrieken hebben te maken met de gebrekkige ventilatie in de productiehallen en het harde lawaai¹³⁶ tijdens werkzaamheden. Als medewerkers moeten samenwerken, bewegen zij automatisch meer naar elkaar toe om elkaar te kunnen verstaan. Vermoedelijk speelt lawaai in meerdere subsectoren een rol waardoor medewerkers onvoldoende afstand tot elkaar kunnen bewaren. Dit is op bredere schaal niet onderzocht, maar verdient wel de nodige aandacht.

Chemische producten

Het ziet er niet naar uit dat er in de subsector chemische producten (veel) arbeidsmigranten werken. Wel noemen meerdere deskundigen dat bij de onderhoudstops, die bij grote chemische bedrijven voorkomen, regelmatig arbeidsmigranten worden ingeschakeld. Om het stilleggen van het proces zo kort mogelijk te laten duren, zijn er veel mensen bij betrokken, waarbij het risico bestaat dat de afstand niet in acht kan worden genomen. Deze geplande onderhoudstops zorgen ervoor dat deze subsector chemische producten als 'beperkt' risicovol is bestempeld. Overigens vinden deze onderhoudstops plaats in meerdere sectoren. Ook van bedrijven uit de afvalindustrie is bekend dat er onderhoudstops plaatsvinden.

¹³⁴ Zie ook hoofdstuk 3

¹³⁵ Volgens SBI is de scheepsbouw een branche uit de subsector overige transportmiddelen.

¹³⁶ Deze risicofactor is specifiek in deze subsector genoemd. Dit wil echter niet zeggen dat dit niet een risicofactor is in andere subsectoren.

Er zou op bredere schaal moeten worden onderzocht in welke subsectoren en branches deze onderhoudstops verder voorkomen en of die mogelijk als risicovol bestempeld kunnen worden.

Auto's, aanhangwagens en opleggers

Bij het vervaardigen van auto's is een belangrijke ontwikkeling dat het werk steeds vaker wordt gedaan met behulp van robots en machines. Hierdoor is er minder mankracht nodig dan voorheen. Desondanks zijn er in deze fabrieken wel meerdere mensen tegelijk aanwezig, waaronder ook arbeidsmigranten. Het werkproces zelf lijkt niet risicovol in relatie tot arbeidsmigranten en SARS-CoV-2, maar er vinden in dergelijke productieruimtes wel veel bewegingen plaats van mensen. Dit kan een risico zijn, bijvoorbeeld smalle looproutes. Daarnaast vindt het werk altijd binnen plaats. Hierdoor is deze subsector als beperkt risicovol bestempeld.

Dranken: het vervaardigen van vruchtendrank

De meeste branches die binnen de subsector 'dranken' vallen, komen niet als risicovol naar voren, vooral omdat de werkzaamheden in deze branches meestal verregaand zijn geautomatiseerd. Echter, uit de analyse blijkt dat er sprake is van één risicovolle branche, namelijk het vervaardigen van vruchtendrank. Van deze branche is bekend dat er arbeidsmigranten werken. Zij werken in de productie van verse sappen en smoothies. De arbeidsmigranten zijn hierbij vanaf het begin van het productieproces betrokken.

Het proces begint met het sorteren van bakken groente en fruit. Het proces daarna bestaat vaak uit lopende band werk en aan het eind gaat het weer om het stapelen in kratten. Aan de lopende band is het afstand houden moeilijk, ook is er sprake van koude ruimtes. Dit specifieke onderdeel van de drankenbranche is daarom bestempeld als 'beperkt' risicovolle subsector.

Niet risicovolle subsectoren

Voor de subsectoren textiel, papier, drukkerijen, hout, rubber en meubels zijn er op dit moment geen signalen dat er risico's in relatie tot SARS-CoV-2 spelen. Verdere verdieping in de werkzaamheden en werkomstandigheden binnen deze subsectoren en de daaraan gerelateerde risico's in relatie tot SARS-CoV-2 wijst uit dat in deze sectoren vaker wordt gewerkt met machines en minder vaak handmatig werk plaatsvindt.

4.1.2 Land- en tuinbouw

De sector land- en tuinbouw is ingedeeld in 7 subsectoren en 29 branches. De resultaten van de risicoanalyse voor deze sector zijn weergegeven in tabel 6.

In deze sector zijn arbeidsmigranten werkzaam in de teelt van eenjarige gewassen, meerjarige gewassen, sierteelt, fokken en houden van dieren, akker- en/of tuinbouw in combinatie met het houden van dieren en dienstverlening voor de landbouw.

Tabel 6: overzicht Land- en tuinbouw

Hoofdsector	Risicovolle subsector	Risicovolle branche	Beperkt risicovolle subsector	Beperkt risicovolle branche
Land- en tuinbouw 	<ul style="list-style-type: none"> • De teelt van eenjarige en meerjarige gewassen • De teelt van sierplanten en -bomen en bloembollen • Dienstverlening voor de landbouw 	<ul style="list-style-type: none"> • De teelt van groenten en wortel- en knolgewassen • De teelt van overige eenjarige gewassen • De teelt van druiven • De teelt van appels • De teelt van overige meerjarige gewassen • Bloembollen en perkplanten in volle grond en onder glas • Potplanten onder glas • Boomkwekerij-gewassen • Overige sierplanten in volle grond • behandeling van gewassen na oogst • Varkens en pluimvee 	<ul style="list-style-type: none"> • Fokken en houden van dieren 	<ul style="list-style-type: none"> • Melk-veehouderijen

Binnen deze branches spelen mogelijk een aantal risico's in relatie tot SARS-CoV-2.¹³⁷

- het bewaren van onvoldoende afstand tussen werknemers op de werkvloer/in het veld: lopende band- werk, handmatige werk en sorteer- en inpak werkzaamheden.
- het koude werkklimaat in deze subsectoren. Voor het bewaren en opslaan van voeding in vries- en koelcellen zijn lage temperaturen noodzakelijk in de land- en tuinbouw.
- Het gebruik van luchtventilatie. In deze sector worden temperatuur, luchtvochtigheid en CO₂-gehalte gereguleerd met machines en digitaal.
- de aanwezigheid van fysiek kleine (werk)ruimtes: smalle paden in kassen of buiten waar arbeidsmigranten werken, waar de kans bestaat dat werknemers zich niet houden aan de 1,5 meter afstand.

Risicovolle subsectoren en branches

Bij de teelt van groente, fruit en overige gewassen vindt het plukken handmatig plaats. Vaak gebeurt dit twee aan twee, waarbij de medewerkers dicht bij elkaar staan. Ook in deze branche zijn arbeidsmigranten vaak gehuisvest op het erf van de land- en tuinbouwbedrijven: in oude delen van de boerderij, of in caravans waar de huisvesting niet voldoet aan de keurmerken en niet coronaproof is. De teelt van sierplanten en -bomen en bloembollen is arbeidsintensief en vindt zowel in de kassen als buiten plaats. Ook hier geldt het risico dat afstand bewaren niet mogelijk is. Bij het fokken en houden van varkens en pluimvee gaat het vaak om grote bedrijven, waar 24 uur per dag medewerkers actief zijn. De behandeling van gewassen na de oogst vindt binnen plaats waarbij medewerkers dicht op elkaar staan. Zij sorteren en wassen de gewassen.

Tabel 7: overzicht Vervoer en opslag

Hoofdsector	Risicovolle subsector	Risicovolle branche	Beperkt risicovolle subsector	Beperkt risicovolle branche
Vervoer en opslag 	<ul style="list-style-type: none"> • Opslag en dienstverlening • Post en koeriers (sorteercentra)	<ul style="list-style-type: none"> • Opslag in koelhuizen • Opslag in distributiecentra		

¹³⁷ Zie ook hoofdstuk 3

Beperkt risicovolle subsector en branche

In de subsector 'fokken en houden' van dieren blijkt de branche melkvee beperkt risicovol. In melkveebedrijven worden regelmatig arbeidsmigranten ingezet. Het gaat hierbij meestal niet om het melken zelf, omdat dat machinaal gebeurt, maar wel om allerlei hand- en spandiensten die nodig zijn op de boerderij, zoals het schoonmaken van de stallen. Gezien de fysieke omvang van de bedrijven en het feit dat het werk dat de arbeidsmigranten op de boerderij uitvoeren niet door veel mensen tegelijk wordt gedaan, is het risico beperkt aanwezig.

Niet risicovolle subsectoren

De teelt van granen, peulvruchten, oliehoudende zaken en vezelgewassen vindt vooral machinaal plaats, waardoor arbeidskrachten minder vaak werkzaam zijn en deze subsectoren dus minder risicovol zijn. Arbeidsmigranten komen ook in mindere mate voor in de volgende subsectoren: teelt van overige boomvruchten, kleinfruit, noten, het houden van runderen, paarden, schapen en geiten.

4.1.3 Vervoer en opslag

Onder de sector vervoer en opslag vallen 5 subsectoren en 15 branches. Het aantal subsectoren en branches is in deze sector in verhouding tot industriële arbeid en landbouw kleiner. Maar dat maakt deze sector niet minder divers. Werknemers in deze sector zijn werkzaam in uiteenlopende beroepen: van schipper op de binnenwateren tot vrachtwagenchauffeur in het (inter)nationaal vervoer, van heftruckchauffeur in magazijnen tot bagagemedewerker op de luchthaven. De resultaten van de risicoanalyse voor deze sector zijn weergegeven in tabel 7.

Binnen deze branches spelen mogelijk een aantal risico's in relatie tot SARS-CoV-2.¹³⁸

- het bewaren van onvoldoende afstand tussen werknemers op de werkvloer. Een aantal mogelijke verklaringen hiervoor: lopende band- werk, handmatige werk en sorteer- en inpak werkzaamheden.
- het koude werkklimaat in deze subsectoren. Voor het bewaren en opslaan van voeding in vries- en koelcellen zijn lage temperaturen noodzakelijk in de opslag van koelhuizen en distributiecentra

Binnen deze subsectoren en branches spelen mogelijk een aantal risico's in relatie tot SARS-CoV-2.¹⁴⁰

- het bewaren van onvoldoende afstand tussen werknemers op de werkvloer. Een aantal mogelijke verklaringen hiervoor: lopende band- werk, handmatige werk en sorteer- en inpak werkzaamheden.
- het koude werkklimaat in deze subsectoren. Voor het bewaren en opslaan van voeding in vries- en koelcellen zijn lage temperaturen noodzakelijk.

Risicovolle subsectoren en branches

Bevindingen uit de analyse wijzen uit dat de subsector 'opslag en dienstverlening voor vervoer' als risicovol kan worden beschouwd.

Een aanzienlijke groep arbeidsmigranten is werkzaam in distributiecentra van grote supermarktketens. In deze distributiecentra is het bij het gereedmaken van orders niet altijd mogelijk om 1,5 meter afstand te bewaren. Dit geldt ook voor sorteercentra waar arbeidsmigranten tegelijk aan een lopende band bezig zijn om post en pakketten te sorteren. De rol van ventilatie in deze branche is niet nader onderzocht. Naar alle waarschijnlijkheid wordt er wel gebruik gemaakt van luchtventilatie, maar welke type ventilatie dit is, is onbekend.

Niet risicovolle subsectoren

In overige subsectoren zijn op dit moment geen risico's vastgesteld. Dit geldt voor de subsectoren: vervoer over land, vervoer over water en luchtvaart. Voor vrachtwagenchauffeurs geldt bijvoorbeeld dat zij wel nadelige gevolgen ondervinden als gevolg van SARS-CoV-2, zoals toepassing van de RIVM-richtlijnen bij tankstations, eetgelegenheden, parkeerplekken met sanitair. Echter, van een verhoogd besmettingsrisico lijkt geen sprake.

4.1.4 Groot- en detailhandel

De sector groot- en detailhandel bestaat volgens de SBI-indeling uit 2 subsectoren en 21 branches.¹³⁹ De resultaten van de risicoanalyse voor deze sector zijn weergegeven in tabel 8.

Risicovolle subsectoren

Uit de analyse blijkt de subsector 'groothandel en handelsbemiddeling' risicovol. Bij de groothandel in voedingsmiddelen en consumentenartikelen gaat het vaak om grote loodsen, waar de arbeidsmigranten bestellingen klaarzetten voor klanten en veelvuldig door magazijnen lopen, met vaak smalle paden en – in het geval van voedsel- een koude temperatuur. Net als bij de sector vervoer en opslag maakt de groothandel gebruik van luchtventilatie. Er is weinig bekend over het type ventilatie en de mogelijke verspreiding van SARS-CoV-2. Hierdoor is ventilatie niet als risicofactor opgenomen.

Beperkt risicovolle subsectoren

In de subsector 'detailhandel' is branche 'Supermarkten, warenhuizen en dergelijke winkels met algemeen assortiment' als beperkt risicovol bestempeld.

In een aantal steden zijn supermarkten gevestigd waar relatief veel arbeidsmigranten werken. Denk hierbij aan Poolse supermarkten of een Turkse keten van supermarkten. In hoeverre de risicofactoren in relatie tot SARS-CoV-2 hierbij een rol spelen is onder andere afhankelijk van de ruimte die er tussen de schappen is en de drukte in de winkel.

Niet risicovolle subsectoren

Voor de subsector handel in reparaties van auto's, motorfietsen en aanhangers zijn er op dit moment geen aanwijzingen of signalen dat in deze subsector arbeidsmigranten een verhoogde kans op

Tabel 8: overzicht Groot- en detailhandel

Hoofdsector	Risicovolle subsector	Risicovolle branche	Beperkt risicovolle subsector	Beperkt risicovolle branche
 Groot- en detailhandel	• Groothandel en handelsbemiddeling	• Groothandel in voedings- en genotmiddelen • Groothandel in consumentenartikelen	• Detailhandel	• Supermarkten, warenhuizen en dergelijke winkels met algemeen assortiment

¹³⁸ Zie ook hoofdstuk 3

¹³⁹ Uitgezonderd handel in reparaties van auto's, motorfietsen en aanhangers

¹⁴⁰ Zie ook hoofdstuk 3

besmetting lopen met het virus. Dit geldt ook voor de branches van de subsector 'groothandel en handelsbemiddeling': handelsbemiddeling, groothandel in landbouwproducten en levende dieren, groothandel in ICT, groothandel in machines, overig gespecialiseerde groothandel en niet gespecialiseerde groothandel.

4.1.5 Bouwnijverheid

De sector bouw is verdeeld in 3 subsectoren en 9 branches. In alle drie de subsectoren zijn arbeidsmigranten werkzaam. De resultaten van de risicoanalyse voor deze sector zijn weergegeven in tabel 9.

Binnen deze subsectoren en branches spelen mogelijk een aantal risico's in relatie tot SARS-CoV-2.¹⁴¹

- het bewaren van onvoldoende afstand tussen werknemers op de werkvloer. Een aantal mogelijke verklaringen hiervoor: handmatige werkzaamheden, samen tillen en aangeven van materiaal of middelen.
- het koude werkklimaat in deze subsectoren. Het werk vindt plaats buiten. Hierdoor incidenteel te maken met lage temperaturen.
- de aanwezigheid van fysiek kleine (werk)ruimtes: schafketen, kleedkamers, kantoorruimtes en steigers, waar de kans bestaat dat werknemers zich niet houden aan de 1,5 meter afstand.

Beperkt risicovolle subsectoren

Uit de sector analyse blijken alle drie de subsectoren van de sector 'Bouw en infrastructuur' mogelijk risicovol in relatie tot SARS-CoV-2. De bouw staat er om bekend dat er regelmatig buitenlandse arbeidskrachten aan het werk zijn onder allerlei soorten contracten en voor verschillende opdrachtgevers. Het risico op besmetting met SARS-CoV-2 is beperkt omdat er vaak buiten gewerkt wordt en de bouwvakkers meestal niet dicht bij elkaar aan het werk zijn. Er is wel aandacht nodig voor omvangrijke bouwprojecten waarbij voornamelijk binnen wordt gewerkt en waarbij ook arbeidsmigranten zijn betrokken. Als er risico's spelen in de bouw, is het belangrijk dat de desbetreffende werkgever/opdrachtgever zijn verantwoordelijkheid neemt met betrekking tot veilige en gezonde arbeidsomstandigheden. Dit is een uitdaging gezien de hoeveelheid aannemers en opdrachtgevers die op een bouwplaats aan het werk zijn met personeel dat

onder diverse arbeidsrelaties werkzaam is.

Niet risicovolle subsectoren

Binnen de subsector Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw kon de branche projectontwikkeling aangemerkt worden als nog niet risicovolle branche. Deze branche zorgt ervoor dat geld, grond en gebruikers bij elkaar komen om zo een bouwwerk te realiseren. Arbeidsmigranten zijn vaker actief in de branches waar het uitvoerende werk plaatsvindt.

4.1.6 Afvalinzameling

Volgens de SBI-indeling bestaat de sector afvalinzameling uit 3 subsectoren en 6 branches. De resultaten van de risicoanalyse voor deze sector zijn weergegeven in tabel 10.

Binnen deze subsectoren spelen mogelijk een aantal risico's in relatie tot SARS-CoV-2.¹⁴²

- het bewaren van onvoldoende afstand tussen werknemers op de werkvloer. Een aantal mogelijke verklaringen hiervoor: handmatige werkzaamheden, laswerkzaamheden, sorteerwerk aan de lopende band.
- Het gebruik van luchtventilatiesystemen en bronafzuiging om stanklucht te verminderen.
- Het productieproces veroorzaakt lawaai waardoor werknemers elkaar niet vanaf 1,5 meter afstand kunnen verstaan

Risicovolle subsectoren

In tabel 10 is te zien dat er twee risicovolle subsectoren zijn waargenomen bij de sector afvalinzameling. De bij deze subsectoren behorende branches 'behandeling van onschadelijk afval', 'sloop van schepen', 'witgoed en computers' en 'gesorteerd materiaal voorbereiding tot recycling' behoren hierbij tot de risicovolle branches.

In beide subsectoren zijn arbeidsmigranten werkzaam. Een groot deel van het productieproces vindt plaats aan de lopende band. Ook is bekend dat het verwerkingsproces, met name van plastic en papier, gepaard gaat met veel lawaai.¹⁴³ Mensen gaan daardoor harder praten en ook eerder naar elkaar toe staan. Net als in de chemische industrie is van deze subsector bekend dat er regelmatig arbeidsmigranten worden ingehuurd via uitzendbureaus om te

Tabel 9: overzicht Bouwnijverheid

Hoofdsector	Risicovolle subsector	Risicovolle branche	Beperkt risicovolle subsector	Beperkt risicovolle branche
 Bouwnijverheid			<ul style="list-style-type: none"> • Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw • Grond-, water- en wegebouw • Gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw 	-

¹⁴¹ Zie ook hoofdstuk 3

¹⁴² Zie ook hoofdstuk 3

¹⁴³ Net als in de metaalindustrie is deze risicofactor ook specifiek in deze subsector genoemd. Dit wil echter niet zeggen dat dit niet een risicofactor is in andere subsectoren.

Tabel 10: overzicht Afvalinzameling

Hoofdsector	Risicovolle subsector	Risicovolle branche	Beperkt risicovolle subsector	Beperkt risicovolle branche
Afvalinzameling 	<ul style="list-style-type: none"> • Behandeling van afval • Voorbereiding tot recycling van afval 	<ul style="list-style-type: none"> • Behandeling van onschadelijk afval • Sloop van schepen, witgoed, computers • Gesorteerd materiaal voorbereiden tot recycling 	-	-

werken aan de onderhoudstops. Deze arbeidsmigranten verblijven vaak in een hotel. Meerdere werknemers die tegelijk bezig zijn aan een opdracht die zo snel mogelijk af moet, vergroot de kans op een besmettingsrisico vanwege de drukte op de werkvloer.

Niet risicovolle subsectoren

Uit de subsector 'inzameling van afval' zijn geen aanwijzingen of signalen binnengekomen dat deze subsector mogelijk als risicovol te bestempelen is voor arbeidsmigranten. Uit de analyse blijkt dat in deze subsector vooral Nederlandse arbeidskrachten werkzaam zijn.

4.1.7 Zakelijke dienstverlening

De sector zakelijke dienstverlening is onderverdeeld in 6 subsectoren en 19 branches. De resultaten van de risicoanalyse voor deze sector zijn weergegeven in tabel 11.

Binnen deze branches spelen mogelijk een aantal risico's in relatie tot SARS-CoV-2¹⁴⁴

- het bewaren van onvoldoende afstand tussen werknemers op de werkvloer. Een aantal mogelijke verklaringen hiervoor: lopende band- werk, handmatige werk en sorteer- en inpak werkzaamheden.
- het koude werkklimaat in deze subsectoren. Voor het bewaren en opslaan van voeding in vries- en koelcellen zijn lage temperaturen noodzakelijk in de verpakkingindustrie.

Het gebruik van (recirculerende) luchtventilatie.

Bij de hoofdsector 'Zakelijke dienstverlening' zijn arbeidsmigranten vooral werkzaam in de subsector 'overige zakelijke dienstverlening' en in de branche uitzendbureaus.¹⁴⁵

Tabel 11: overzicht Overige zakelijke dienstverlening

Hoofdsector	Risicovolle subsector	Risicovolle branche	Risicovolle bedrijfstakken	Beperkt risicovolle subsectoren en branche
Zakelijke dienstverlening 	• Overige zakelijke dienstverlening	• Overige zakelijke dienstverlening (rest)	<ul style="list-style-type: none"> • Verpakkingbedrijven • Bloemenveilingen 	-

Voor de branche uitzendbureaus geldt dat de arbeidsmigranten feitelijk in een andere sector werkzaam zijn dan in de 'Zakelijke dienstverlening'. De Inspectie is bij de analyse van de subsector 'overige zakelijke dienstverlening' op enkele voorbeelden gestuit van risicovolle bedrijfstakken.

Risicovolle subsectoren en branches: voorbeelden van risicovolle bedrijfstakken

Uit de analyse blijkt dat in de branche 'overige zakelijke dienstverlening (rest)'¹⁴⁶ enkele bedrijfstakken naar voren komen die als risicovol kunnen worden bestempeld. Dit zijn de verpakkingindustrie: het pakken, sorteren en dergelijke in loon en veilingen van landbouw, tuinbouw en visserijproducten. Hieronder vallen de groente- en fruitveilingen en bloemenveilingen.

Verpakkingindustrie

Nederland is een doorvoerhaven van goederen. Vanuit Nederland worden deze goederen vervoerd door heel Europa, soms direct en soms worden ze in bulkverpakkingen verwerkt tot kleine porties. Er is een enorme goederenstroom van groot naar klein. De verwachting is dat in deze verpakkingindustrie arbeidsmigranten werkzaam zijn.

Bloemenveilingen

Van bloemenveilingen is er bekend dat er arbeidsmigranten werken. Bij sommige werkprocessen werken zij aan de lopende band. Dit geldt bijvoorbeeld voor het samenstellen van boeketten, waarbij elke medewerker één of twee bloemen toevoegt aan het boeket. Arbeidsmigranten voeren vaak dit werk uit.

¹⁴⁴ Zie ook hoofdstuk 3

¹⁴⁵ De risicofactoren waar arbeidsmigranten mee te maken kunnen hebben als ze als uitzendkracht werken, staan beschreven in hoofdstuk 3. Zoals eerder opgemerkt nemen we de uitzendbranche hier niet mee omdat het niet mogelijk is de sectoren en branches waarin de inleners opereren in beeld te krijgen.

¹⁴⁶ De subsector en de branche hebben volgens SBI dezelfde benaming.

Niet risicovolle subsectoren en branches

De volgende subsectoren blijken op dit moment niet risicovol:

- Verhuur en lease van auto's, consumentenartikelen, machines en overige goederen
- Reisbemiddeling, reorganisatie, toeristische informatie en reserveringsbureaus
- Beveiliging en opsporing
- Facility management, reiniging en landschapsverzorging
- Call centers
- Brede administratieve en secretariële dienstverlening

Met als belangrijkste redenen dat het aantal arbeidsmigranten in deze subsectoren en branches minimaal is en het bewaren van 1,5 meter afstand tussen werknemers mogelijk is.

4.2 Coronagerelateerde meldingen bij de Inspectie SZW

De Inspectie SZW ontvangt dagelijks SARS-CoV-2 meldingen die betrekking hebben op zowel SARS-CoV-2 als arbeidsmigranten werkzaam in Nederland. Het zijn vaak meldingen en/of klachten over werkgevers die de geldende RIVM-richtlijnen op het gebied van veilig en gezond werken onvoldoende in acht nemen.¹⁴⁷

De verzamelde gegevens geven ook informatie met betrekking tot de sectoren waarover de meldingen zijn gedaan en welke onderwerpen speciaal een rol hebben gespeeld bij het besmettingsrisico. Dit is geen volledig overzicht van alle meldingen en klachten in relatie tot SARS-CoV-2 omdat arbeidsmigranten niet altijd melding doen en er ook andere organisaties zijn waar meldingen kunnen worden gedaan.¹⁴⁸ Echter, het geeft extra duiding aan de subsectoren en branches waar arbeidsmigranten mogelijk besmettingsrisico's op SARS-CoV-2 lopen. De resultaten van deze analyse en de vergelijking met de resultaten van de risicoanalyse van de zeven sectoren staan in deze paragraaf weergegeven.

4.2.1 Aantal meldingen betrokken bij de analyse

De Inspectie SZW heeft 616 meldingen ontvangen in de periode 2 maart tot en met 13 september 2020, die gerelateerd zijn aan arbeidsmigranten en besmettingsrisico's op SARS-CoV-2. Dit is 17% van het totaal aantal ontvangen SARS-CoV-2 meldingen (3.582). Vervolgens is een selectie gemaakt van de SARS-CoV-2 meldingen die gerelateerd zijn aan de Arbeidsomstandighedenwet of een combinatie van deze wet met een andere arbeidswet. Uiteindelijk zijn in totaal 449 SARS-CoV-2 meldingen betrokken bij de totstandkoming van deze analyse. Er zijn ook meldingen binnengekomen op het gebied van huisvesting en transport; bijvoorbeeld over het onvoldoende afstand (kunnen) houden in volle busjes. Ten opzichte van het aantal meldingen die gericht waren op de werksituatie was

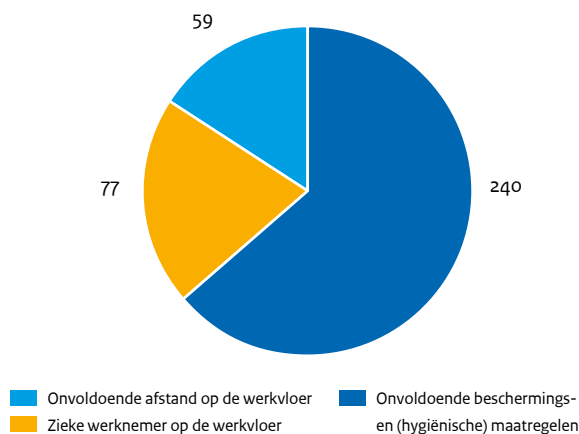
dit aantal echter veel kleiner.

4.2.2 Resultaten analyse meldingen

Uit de analyse van de meldingen blijkt dat de drie meest genoemde onderwerpen waarover meldingen zijn binnengekomen, overeenkomen met de risicofactoren die in hoofdstuk twee zijn geformuleerd.

'Afstand' vormde veruit de koploper bij de meldingen die zijn binnengekomen bij de Inspectie SZW. Er is veelal fysiek onvoldoende afstand aanwezig tijdens de werkzaamheden door bijvoorbeeld een te krappe werkruimte of smalle loopgangen. Daarnaast wordt 'onvoldoende afstand in de kantine' regelmatig genoemd. Na het onderwerp 'afstand' werden zieke werknemers¹⁴⁹ en onvoldoende beschermings- en (hygiëne) maatregelen het meest genoemd.^{150/151} De drie meest genoemde onderwerpen zijn weergegeven in figuur 8.

Figuur 8: Top drie meldingen bij Inspectie SZW sector breed

De meeste meldingen binnengekomen bij de Inspectie SZW met betrekking tot arbeidsmigranten zijn afkomstig uit de subsectoren¹⁵²:

- Groothandel in voedings- en genotmiddelen (sector groothandel)
  - Dienstverlening voor vervoer (sector vervoer en opslag), waarbij er een aantal keer is aangegeven dat er veel medewerkers betrokken zijn bij de situatie waar de melding over ging.
- Dit ondersteunt de resultaten van de risicoanalyse van sectoren waaruit deze twee subsectoren tevens naar voren zijn gekomen.

¹⁴⁷ Op verzoek van het aanjaagteam stelde de afdeling A&O wekelijks een rapportage op van de meldingen, waarin onder andere aandacht is voor het type melding, de nationaliteit van de melder, de sectoren waar de meldingen betrekking op hebben en de beoordeling en opvolging van de meldingen.

¹⁴⁸ Zoals de FNV of stichting FairWork.

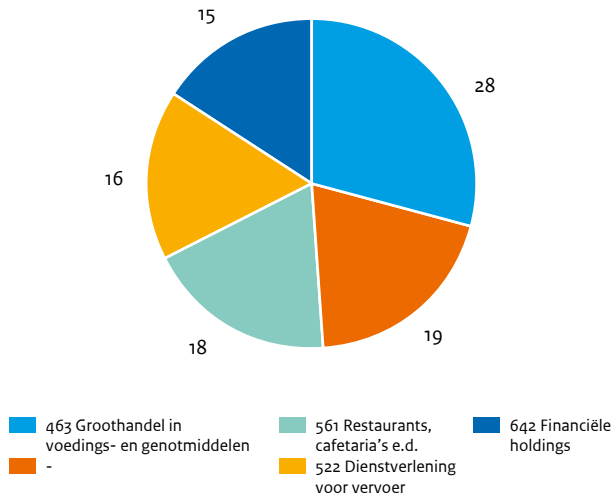
¹⁴⁹ Opgebouwd uit de labels 'zieke werknemers' plus 'ziek en toch werken' plus 'zieke huisgenoten maar ik werk toch/mijn collega werkt toch'.

¹⁵⁰ Opgebouwd uit de labels 'onvoldoende beschermingsmiddelen' plus 'onvoldoende hygiënische maatregelen'.

¹⁵¹ Hierbij dient te worden opgemerkt dat er per melding slechts één onderwerp kan worden geregistreerd in het systeem, ook al worden er meerdere onderwerpen genoemd. Dit kan een onderschatting geven van hoe vaak een onderwerp is genoemd. Ook kan meerdere keren een SARS-CoV-2 melding over hetzelfde bedrijf zijn geregistreerd. Dit kan een melding zijn die op een later tijdstip wordt herhaald of er komt een melding van een andere persoon die over hetzelfde bedrijf gaat.

¹⁵² Het gaat hierbij om absolute aantallen. Gezien het geringe aantal meldingen, is het aantal meldingen niet gerelateerd aan de omvang van de sector.

Figuur 9: Top vijf sectoren meldingen veilig & gezond

In de sector *groothandel* gaat het doorgaans over distributiecentra en het pakken en sorteren van eindproducten van voedings- en consumentenartikelen. De meerderheid van de meldingen is afkomstig uit de groothandel voor vlees- en vleeswaren en voedings- en genotmiddelen. Uit de meldingen blijkt dat de arbeidsmigranten veelal als productiemedewerker aan het werk zijn. Er worden veelal verschillende onderwerpen in eenzelfde melding genoemd. De onderwerpen afstand, hygiëne en ziekte zijn sterk met elkaar verweven in de situatie op de werkvloer. Sommige arbeidsmigranten geven aan dat zij in dienst zijn van een uitzendbureau.

Het werk in de sector *Dienstverlening voor vervoer* richt zich op het laden, lossen en de opslag van goederen alsmede het transport van goederen. Magazijnmedewerkers en chauffeurs zijn kenmerkende beroepen in deze sector. De meldingen hebben veelal betrekking op magazijnmedewerkers die orders picken bij grote logistieke dienstverleners. Uit de meldingen blijkt dat de magazijnmedewerkers werken in soms smalle gangen met handscanners, manden en karren die niet worden schoongemaakt en steeds wisselen van gebruiker. Daarnaast komt uit een melding naar voren dat de werknemers wisselen van diensten, waardoor er iedere dag andere mensen op de werkvloer zijn. Hiermee loopt het risico op kruisbesmettingen op. Ook vieze toiletten en de afwezigheid van desinfectiemiddelen en handschoenen worden regelmatig genoemd. Uit de meldingen komt verder een aantal keren naar voren dat de arbeidsmigranten in volle busjes worden vervoerd en te dicht bij elkaar zitten in de busjes.

Bij de Inspectie SZW zijn ook meldingen binnengekomen met betrekking tot arbeidsmigranten in de sector *restaurants en cafetaria*. Uit de meldingen blijkt dat voornamelijk restaurants niet voldoen aan de voorwaarden die worden gesteld om besmettingsrisico's voor personeel en klanten te reduceren. Zo is het afstand houden

in de keuken een paar keer genoemd vanwege de krappe werkruimte en de hoeveelheid werknemers die door elkaar heen lopen. Er wordt in de meldingen geen relatie genoemd met de uitzendbranche. Het is mogelijk dat de horeca vaak werkt met oproepkrachten. Deze sector kwam niet uit de risicoanalyse naar voren als risicovolle sector in relatie tot SARS-CoV-2 omdat er vaak een beperkt aantal arbeidsmigranten werkzaam is in deze sector. Ook hebben meldingen of (media)berichten over deze sector vaak te maken met oneerlijk werk en arbeidsuitbuiting en minder met onveilige en ongezonde omstandigheden.¹⁵³ Hierdoor lijkt er minder sprake van een besmettingsrisico op SARS-CoV-2 (afstand, beschermingsmiddelen, hygiëne). Deze analyse maakt duidelijk dat – alhoewel niet de hoogste prioriteit – de Inspectie wel alert moet zijn op de besmettingsrisico's in relatie tot SARS-CoV-2 voor arbeidsmigranten in de sector restaurants en cafetaria.

Het komt voor dat de inspectie meldingen ontvangt uit sectoren die niet bekend staan als sector waar (veel) arbeidsmigranten werken. Een voorbeeld zijn meldingen uit de subsector 'financiële holding', waarvan er 15 zijn ontvangen. Uit nadere analyse van de daadwerkelijke kernactiviteiten van deze bedrijven,¹⁵⁴ blijkt dat deze bedrijven in werkelijkheid vaak opereren in andere – wel risicovolle – subsectoren. Het ging hierbij onder andere om diverse groothandels, een bedrijf uit de verpakkingsector en een groenteteler. In de melding met betrekking tot de groenteteler wordt geklaagd over het uitzendbureau. Volgens de melder moeten Poolse arbeidsmigranten fysiek zware arbeid verrichten en de gemaakte loon- en urenafspraken worden niet nagekomen. Overwerken en werken in de weekenden is verplicht gesteld.

Meldingen onbekende sectoren

In totaal zijn er 19 meldingen geregistreerd waarvan niet duidelijk is op welke sector de melding betrekking heeft. Dit heeft de volgende oorzaken:

- De melder ziet personen aan het werk maar het is niet bekend bij welk bedrijf deze personen werken. In deze melding worden bouwwerkzaamheden genoemd, grondwerkzaamheden of melder werken in grote distributiecentra van food en non-food producten;
- Er is sprake van een verzamelgebouw of openbare gelegenheden;
- De betrokken vestiging heeft geen KvK registratie;
- De inhoud van de melding is te summier en niet te herleiden naar een vestiging;
- De locatie betreft een nevenvestiging waarvan de hoofdvestiging zich in het buitenland bevindt.

4.2.3 De nationaliteit van de melders

In tabel 12 is een overzicht gegeven van de nationaliteit van de melders uit de vijf sectoren waaruit de meeste meldingen afkomstig zijn met betrekking tot SARS-CoV-2. Dit geeft een indicatie over de herkomst van de arbeidsmigranten die mogelijk in risicovolle sectoren werkzaam zijn. De herkomst van de melder is uit de

¹⁵³ Inspectie SZW: Staat van eerlijk werk 2019, pagina 16.

¹⁵⁴ Via het systeem Company Info door middel van het KvK nummer van de onderneming.

melding niet altijd naar voren gekomen omdat deze vraag op een later moment is toegevoegd aan het intake proces van de SARS-CoV-2 melding. Indien de herkomst niet te herleiden valt uit de melding, valt het in de categorie 'onbekend'. 'Gecombineerde nationaliteiten' omvatten meldingen waarin meerdere nationaliteiten genoemd worden. De categorie 'overig' bevat nationaliteiten die niet in de andere categorieën vielen.

Tabel 12: Nationaliteit van melders uit vijf sectoren, voor zover bekend

Nationaliteit	Aantal meldingen
Oost-Europees	37
Europees overig	6
Aziatisch	4
Afrikaans	3
Gecombineerde nationaliteiten	16
Overige nationaliteit	4
Onbekend	26
Totaal	96

Omdat de informatie over de herkomst van de melders niet specifiek genoeg is, wordt ze niet weergegeven per sector.

Wel kan het volgende worden opgemerkt over enkele sectoren:

- Groothandel in voedings- en genotmiddelen: Oost-Europese melders zijn in deze sector oververtegenwoordigd. Dit zijn vooral Poolse en Roemeense arbeidsmigranten.
- Restaurants, cafés, etc. De herkomst van de arbeidsmigranten in deze sector is divers. In tegenstelling tot de andere sectoren zijn hier ook melders afkomstig uit Aziatische landen zoals India, Japan, Thailand. Ook arbeidsmigranten uit Zuid Europa¹⁵⁵ zijn werkzaam in deze sector. De Oost-Europese arbeidsmigranten zijn hier minder vertegenwoordigd.
- Dienstverlening voor vervoer. Ook in deze sector zijn Oost Europese melders oververtegenwoordigd. De arbeidsmigranten zijn hoofzakelijk afkomstig uit Polen, Roemenië en Hongarije.

4.2.4 Aantal betrokken arbeidsmigranten bij een melding

De hoeveelheid medewerkers, die last hebben van de situatie beschreven in de melding, geeft een indicatie van de ernst van de beschreven situatie. De Inspectie SZW vraagt bij een melding of klacht die betrekking heeft op arbeidsmigranten ook naar het aantal betrokken medewerkers.¹⁵⁶ In sommige gevallen wordt er wel aangegeven dat het om (heel) veel arbeidsmigranten gaat (busjes vol, hotels vol, enz.). Om te zien in welke subsectoren een groot aantal arbeidsmigranten betrokken is bij een SARS-CoV-2 melding, zijn de volgende twee categorieën geselecteerd:

1. Meldingen met > 50 betrokken arbeidsmigranten
2. Meldingen met de aanduiding 'veel' betrokken arbeidsmigranten

In totaal zijn er 137 meldingen¹⁵⁷ bij de Inspectie geïdentificeerd waarbij 'veel' arbeidsmigranten zijn betrokken. De vier sectoren die hierbij het meest naar voren komen, maken allen deel uit van de logistieke sector. De bedrijfsactiviteiten vinden veelal plaats in grote hallen waar meerdere werknemers op de werkvloer werkzaam aanwezig zijn. Denk hierbij aan order pickers, heftruckchauffeurs en bevrachters. De sector groothandel in voedings- en genotmiddelen springt er uit. Deze meldingen wijzen vooral naar groothandelsbedrijven in de vlees, vis en groente en fruit. Daarbij valt op te merken dat een aantal bedrijven de productie- en distributie binnen eigen beheer heeft, waardoor het feitelijk een combinatie is van de componenten productie en logistiek.

4.2.5 Inspecties in de vleesverwerkende industrie

Het vervaardigen van voedingsmiddelen is in 4.1.1 als risicovolle subsector binnen de industrie naar voren gekomen. In de periode mei-augustus 2020 zijn, onder meer vanwege incidenten met coronabesmettingen in slachterijen in de voedselverwerkende industrie, inspecties verricht in een aantal deelsectoren. De inspecties (ter plaatse en op afstand) richten zich vooral op de werkomstandigheden op de werkplek in relatie tot coronabesmettingsrisico's. Op productieafdelingen schatten zowel inspecteurs als de brancheorganisatie het percentage arbeidsmigranten op wellicht 90.

Uit de inspecties blijkt dat slachterijen over het algemeen maatregelen genomen hebben om besmetting te voorkomen. Desondanks zijn bij de 60 geïnspecteerde bedrijven in de vleesverwerkende industrie toch 65 corona-gerelateerde overtredingen geconstateerd. Deze hadden voornamelijk betrekking op het ontbreken van besmettingsrisico's in de RI&E, het ontbreken van voldoende maatregelen om besmetting te voorkomen en het niet voldoende voorlichting geven en toezicht houden op bijvoorbeeld dragen en goed gebruiken van persoonlijke beschermingsmiddelen.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Behoren tot de categorie 'Europees overig'.

¹⁵⁶ Omdat dit niet vanaf het begin van de coronacrisis is gevraagd, is dit niet van alle meldingen bekend.

¹⁵⁷ Deze analyse is uitgevoerd over alle meldingen die bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen en niet alleen over de meldingen van de vijf eerder genoemde sectoren.

¹⁵⁸ Uitgebreidere informatie over uitgevoerde inspectie in de vleesverwerkende industrie in coronatijd in 'Inspectie SZW, Het werk in coronatijd; waarnemingen en ervaringen van de Inspectie SZW tijdens de pandemie, september 2020-december 2020, paragraaf 4.2.

5 Aanknopingspunten voor verbetering positie arbeidsmigranten

Met dit rapport draagt de Inspectie SZW bij aan het versterken van de eigen informatiepositie en die van samenwerkingspartners met betrekking tot arbeidsmigranten in relatie tot het besmettingsrisico op SARS-CoV-2. Het rapport geeft inzicht in de kenmerken van arbeidsmigranten in Nederland en in de factoren die hun arbeidsmarktpositie extra kwetsbaar maken. Tevens is in beeld gebracht in welke subsectoren en branches arbeidsmigranten (in meer of mindere mate) te maken hebben met besmettingsrisico's op het coronavirus.

Benutting van opgedane informatie

In deze verkenning zijn zeven hoofdsectoren benoemd waar arbeidsmigranten in grotere aantallen en regelmatig werken. Het gaat hierbij om de industrie, land- en tuinbouw, vervoer en opslag, groot- en detailhandel, bouw- en infrastructuur, afvalinzameling en zakelijke dienstverlening. Vanuit deze hoofdsectoren zijn meerdere subsectoren en branches naar voren gekomen waarin arbeidsmigranten te maken hebben met besmettingsrisico's in relatie tot SARS-CoV-2.

In de loop van dit jaar zijn mede op basis van deze verkenning reeds bijstellingen gedaan in de sectoren waarop de Inspectie SZW haar prioriteiten legt. Als voorbeeld heeft het programma Industriële arbeid zwaarder ingezet op de vleessector en heeft het programma Agrarisch en groen andere prioriteiten gelegd dan aan het begin van het jaar was voorzien. Verder ondersteunen de resultaten het doen van (gecoördineerde) interventies door partijen aangesloten bij het landelijke samenwerkingsplatform in geïnventariseerde risicovolle sectoren.¹⁵⁹ Dit draagt bij aan het uitvoeren van een van de concrete taken van dit platform, namelijk het verzamelen, analyseren, duiden en delen van informatie om sectoren met een hoog risico op besmetting met het coronavirus te identificeren en naar aanleiding daarvan het coördineren van zowel preventieve als repressieve regionale inzet.

Registratie van arbeidsmigranten

Punt van aandacht is verder dat de Inspectie SZW meestal niet beschikt over informatie over een Nederlandse verblijfplaats en/of contactgegevens van de arbeidsmigrant. Veel (tijdelijke) arbeidsmigranten zijn namelijk ingeschreven als zogenaemde niet-ingezetenen in de basisregistratie (BRP), de Registratie Niet-ingezetenen. Zij ontvangen vervolgens een BSN-nummer. Daarvoor is het beschikken over en doorgeven van een woonadres in Nederland niet nodig. Voor de Inspectie SZW en voor de samenwerkingspartners is goede registratie van belang om de omvang van de groep arbeidsmigranten beter in beeld te brengen, en al dan niet naar aanleiding van klachten of meldingen, de juiste interventies te

kunnen inzetten. Het ontbreken van adresgegevens bemoeilijkt ook de toegang tot arbeidsmigranten voor de enquête. Het ministerie van BZK is bezig met de aanpak hiervan.

De beleving en het perspectief van arbeidsmigranten

Tijdens de interviews met de Inspectie SZW beoordelen de arbeidsmigranten de maatregelen die de werkgever heeft genomen om in de werksituatie en tijdens het vervoer van en naar werk blootstelling aan SARS-CoV-2 te beperken, relatief positief. Hierbij kan sociaal wenselijke beantwoording een rol spelen. Het kan ook zijn dat de migranten die zijn geënquêteerd werken in omstandigheden die naar hun eigen maatstaven in orde zijn. Arbeidsmigranten zijn wellicht een andere veiligheidscultuur gewend in het land van herkomst en zijn zich daarom mogelijk minder bewust van de risico's die zij lopen met betrekking tot veilig en gezonde werkomstandigheden, ook in relatie tot Sars-CoV-2. Zij schatten daarom wellicht een situatie als niet-risicovol in, waardoor zij mogelijk zelf ook niet altijd de maatregelen in acht nemen die helpen om het besmettingsrisico te voorkomen. Dit is in dit kader niet onderzocht.

Het is van belang dat de Inspectie SZW en betrokken samenwerkingspartners rekening houden met dit perspectief van arbeidsmigranten bij interventies met betrekking tot arbeidsmigranten. De 380 gesprekken met arbeidsmigranten hebben een indicatief beeld opgeleverd van hun arbeidsomstandigheden ten tijde van het late voorjaar van de pandemie. Inmiddels is de Universiteit van Nijmegen een uitgebreid onderzoek gestart naar de effecten van COVID-19-maatregelen op arbeidsmigranten werkzaam in cruciale sectoren; de Inspectie is hierbij betrokken.

De afhankelijkheid van het uitzendbureau

De situatie van arbeidsmigranten in het werk, de huisvesting en het vervoer komt samen in de afhankelijke positie die zij innemen ten opzichte van de uitzendbureaus. Gedurende de coronacrisis is extra naar voren gekomen dat de toezichtsrol van de Inspectie SZW wettelijk gezien beperkt is tot de arbeid maar dat de risico's die arbeidsmigranten lopen niet beperkt blijven tot de arbeid. Ook voor het vervoer en de huisvesting is het belangrijk dat de Inspectie SZW blijft optrekken met andere samenwerkingspartners: vanuit het perspectief van de Inspectie SZW is deze samenwerking gebaat bij de beschikking over goede kennis op al deze aspecten die betrekking hebben op de inzet van arbeidsmigranten.

In de (nabije) toekomst zijn er ontwikkelingen te verwachten die invloed hebben op de toezichtsrol van de Inspectie SZW met betrekking tot de uitzendbranche. Die ontwikkelingen betreffen onder andere een eventuele vergunningsplicht voor uitzendbureaus,

¹⁵⁹ LOT-C Samenwerkingsplatform Arbeidsmigranten en Corona, waarin de veiligheidsregio's, gemeenten, politie, NVWA en ISZW samenwerken.

een meldplicht voor ongevallen en een mogelijke verplichting van de storting van een waarborgsom op een geblokkeerde rekening.¹⁶⁰ Invoering van (één van) deze wijzingen zal invloed hebben op de intensiteit van het toezicht door de Inspectie en het type toezicht dat daarbij passend is.

Aanpak Inspectie SZW met betrekking tot arbeidsmigranten

Uit deze rapportage volgen aanknopingspunten waarmee de Inspectie SZW de effectiviteit van haar activiteiten met betrekking tot arbeidsmigranten kan vergroten en de besmettingsrisico's die zij lopen in relatie tot SARS-Cov-2 zoveel mogelijk kan beperken. Arbeidsmigranten behoren tot een groep werknemers, die niet altijd werken onder naar Nederlandse maatstaven goede arbeidsomstandigheden en arbeidsvoorwaarden. In situaties zoals zich bij de coronacrisis voordoen mag het niet zo zijn dat zij kwetsbaarder zijn voor besmetting en ziekte dan andere werknemers in dezelfde omstandigheden. Het is belangrijk dat de Inspectie SZW continu op de hoogte blijft van (nieuwe) ontwikkelingen van risicofactoren in relatie tot SARS-CoV-2 en de invloed die dat heeft op werkomstandigheden van arbeidsmigranten. Ook is gedetailleerd inzicht nodig in de aard en het type van werkzaamheden die zich in de verschillende branches afspelen. Bij eventuele verschuivingen van risicovolle subsectoren en branches waarin arbeidsmigranten werken, is het belangrijk dat de Inspectie SZW hier in de uitoefening van haar toezicht flexibel op in kan spelen om ongewenste situaties voor te zijn.

Besmettingsrisico's in relatie tot SARS-Cov-2 bij arbeidsmigranten reiken verder dan alleen het werkveld van de Inspectie SZW. Zij kunnen alleen voorkomen worden in de samenwerking met andere partners. De Inspectie SZW verricht haar activiteiten met partners uit het samenwerkingsplatform en deelt waar mogelijk en nodig haar informatie met betrekking tot risico's.

De bevindingen bieden ook aanknopingspunten op communicatief gebied. Hierbij valt te denken aan:

- Het communiceren van nieuwe inzichten met betrekking tot besmettingsrisico's op SARS-CoV-2;
- Het belang om te communiceren over SARS-CoV-2 aan arbeidsmigranten in de eigen taal;
- Het actuele beeld van de huisvestingssituatie van arbeidsmigranten communiceren met samenwerkingspartners (zoals ook VNG) en oplossingen bespreken. Hierbij kan ook gedacht worden aan het delen van data met gemeenten met betrekking tot huisvesting en de arbeidsomstandigheden van arbeidsmigranten en het gezamenlijk uitvoeren van interventies;
- Het bewustmaken van bepaalde risico's in relatie tot SARS-CoV-2 waar werkgevers mogelijk snel aan voorbij gaan. Denk hierbij aan werkzaamheden waarbij veel lawaai wordt gemaakt. Het is goed dat werkgevers hieraan aandacht besteden in hun RI&E.

Een volledig beeld (nog) niet mogelijk

Het overzicht met (beperkt) risicovolle (sub)sectoren is niet volledig. Gedurende deze verkenning bleek namelijk dat het niet mogelijk was om – in de beschikbare periode- in beeld te krijgen bij welke inleners – en dus subsectoren- arbeidsmigranten die als uitzendkracht werken, werkzaam zijn en hoeveel arbeidsmigranten daar op uitzendbasis werkzaam zijn. Omdat een groot deel van de arbeidsmigranten via uitzendbureaus werkt, is het belangrijk over deze informatie te beschikken. Een extra moeilijkheid daarbij is dat de informatie over uitzendbureaus afkomstig is van de ABU en NBBU, waarbij slechts een deel en dan met name grotere uitzendbureaus zijn aangesloten. Het is ook belangrijk om van de kleinere uitzendbureaus in beeld te hebben hoeveel arbeidsmigranten zij uitlenen aan welke type werkgevers. Om dit beeld compleet te maken, voert de Inspectie aanvullend onderzoek uit.

¹⁶⁰ Tweede Kamer, vergaderjaar 2019–2020, 35 359, nr. 2

Literatuurlijst¹⁶¹

- ABU. (2019). Factsheet: De waarde van uitzendwerk. <https://www.abu.nl/de-waarde-van-uitzendwerk-factsheet-2019/>
- ABU. (2020, 8 juni). ABU-Corona veiligheidsprotocol arbeidsmigranten. <https://www.abu.nl/app/uploads/2020/06/ABU-Corona-Veiligheidsprotocol-Arbeidsmigranten-versie-8-juni-EINDVERSIE.pdf>
- ABU & NBBU. (2018). Factsheet: Arbeidsmigranten bemiddeld door ABU- NBBU-leden: een overzicht. <https://www.abu.nl/app/uploads/2019/02/Factsheet-A3-NBBU-ABU-Arbeidsmigranten-highres.pdf>
- Bhala, N., Curry, G., Martineau, A. R., Agyemang, C., & Bhopal, R. (2020). Sharpening the global focus on ethnicity and race in the time of COVID-19. *The Lancet*, 395(10238), 1673-1676.
- Braak, S. van den & Peek, S. (2020, 2 mei). Investico Speurwerk. <https://speurwerk.fireside.fm/arbeidsmigranten-prooi-voor-coronavirus>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 3 februari). Meer personen uit Oost-Europa aan het werk in Nederland. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/05/meer-personen-uit-oost-europa-aan-het-werk-in-nederland>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019, 31 juli). Immigratie in eerste helft van 2019 toegenomen. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/31/immigratie-in-eerste-helft-2019-toegenomen>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, 4 april). Bijna 60 procent arbeidsmigranten binnen zes jaar weg. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-60-procent-arbeidsmigranten-binnen-zes-jaar-weg>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019, 4 april). Bijna 180 duizend banen vervuld door Polen. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/14/bijna-180-duizend-banen-vervuld-door-polen>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, 23 juli). Werk en gezin belangrijkste migratiemotieven voor immigranten. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/30/werk-en-gezin-belangrijkste-migratiemotieven-voor-immigranten>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, 7 april). Migrantenmonitor 2018. <https://public.tableau.com/profile/centraal.bureau.voor.de.statistiek#!/vizhome/Migrantenmonitor2007-2018/WELKOM>
- Conclusr Research (2017). Flexmigranten in Nederland; Onderzoek 2016. Breda: Conclusr Research B.V.
- Cremers, J., & Houwerzijl, M. (2018). Onderzoeksprogramma internationalisering arbeidsmarkt/HRM-beleid. Tilburg: Tilburg Law School.
- Hitzert, F., & van Wijk, M. (2019). Arbeidsmigranten in Nederland: nieuwkomers op de voet gevolgd. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Heijden, P. van der, Cruyff, M., & van Gils, G. H. (2015). Schattingen illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen 2012-2013. Utrecht: WODC.
- IND (2020). Normbedragen inkomenseis. <https://ind.nl/Paginas/normbedragen-inkomenseis.aspx>
- de Jong, M., Groeneveld, C., & de Mooij, W.P. (2020). Negen hypothesen over coronaperikelen in slachthuizen: 'Ik verwacht dezelfde problemen bij aanverwante industrieën'. *Vleesmagazine*. <https://www.vleesmagazine.nl/industrienuws/artikel/2020/06/negen-hypothesen-over-coronaperikelen-in-slachthuizen-ik-verwacht-dezelfde-problemen-bij-aanverwante-industrieen-longread-10152107>
- Jonker, J., & van Ooij, D. (2020). Kans op besmetting op corona levensgroot bij arbeidsmigranten. *Nieuwsuur NOS*. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2336948-kans-op-besmetting-met-corona-bij-arbeidsmigranten-is-levensgroot.html>
- Kammer, C. (2020). Uitzendbranche moet weer veilig worden voor arbeidsmigranten. *NRC*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/06/02/uitzendbranche-moet-weer-veilig-worden-voor-arbeidsmigranten-a4001504>
- Kammer, C., & Middel, M. (2020). Emile Roemer: 'Je wil geen tweederangs burgers'. *NRC*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/06/11/je-wil-geen-tweederangs-burgers-a4002566>
- Kamerstukken II, 35359, nr. 2. (2019, 18 december). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35359-2.html>
- Kamerstukken II, 29861, nr. 49. (2020, 4 mei). https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z07933&did=2020D16941
- Kamerstukken II, 2986, nr. 50 (2020, 11 juni). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29861-50.html>
- Kamerstukken II, 35430, nr. 11. (2020, 3 juli). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31143-38.html>

¹⁶¹ Alle literatuur is geraadpleegd in de periode 1 mei t/m 31 augustus 2020.

- Kirby, T. (2020). Evidence mounts on the disproportionate effect of COVID-19 on ethnic minorities. *Lancet*, 8, 547-548. doi 10.1016/S2213-2600(20)30228-9
- Van de Klundert, M., & Start, R. (2020). Werknemers slachterij van Rooi: wij moesten werken met coronaklachten. NOS. <https://nos.nl/artikel/2342649-werknemers-slachterij-van-rooi-wij-moesten-werken-met-coronaklachten.html>
- Kunst, A., de Visser, M., Stoeldraijer, L., & Harmsen, C. (2020). Oversterfte tijdens de eerste zes weken van de corona-epidemie. Sociaal-demografische en geografische verschillen. CBS statistische trends: Den Haag.
- Kusters, T., & de Vries, B. (2019, 24 februari). 50.000 arbeidsmigranten per jaar erbij: 'Anders loopt het hartstikke vast'. <https://nos.nl/collectie/13738/artikel/2273310-50-000-arbeidsmigranten-per-jaar-erbij-anders-loopt-het-hartstikke-vast>
- Mesters, H. (2020). Analyse - zakelijke dienstverlening. Goedkope arbeidsmigrant komt van steeds verder. Amsterdam: ABN AMRO.
- Migration Policy Institute (2020). The Essential Role of Immigrants in the U.S. Food Supply Chain. <https://www.migrationpolicy.org/content/essential-role-immigrants-us-food-supply-chain>
- Middel, M. (2020). Corona en arbeidsmigranten: de keuken delen ze met z'n vijftigen. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/05/22/de-keuken-delen-ze-met-zn-vijftigen-a4000562>
- Munters AB (2020). How humidity control can reduce viral infectivity and longevity. White paper maart 2020. https://d3qiblmh1oy3jr.cloudfront.net/app/uploads/2020/06/AT_Campaign_page_CV19_White_paper.pdf
- Boerman, F., Grapendaal, M., Nieuwenhuis, F., & Stoffers, E. (2012). Nationaal dreigingsbeeld 2017: georganiseerde criminaliteit. Zoetermeer: Dienst Landelijke Informatievoorziening.
- NOS. (2020). Arbeidsmigranten Dronten eisen na zwaar ongeluk betere toegang tot zorg. <https://nos.nl/artikel/2341539-arbeidsmigranten-dronten-eisen-na-zwaar-ongeluk-betere-toegang-tot-zorg.html>
- NU.nl (2020). Inspectie sluit Brabantse aspergekweker na zes weekendloze werkweken. <https://www.nu.nl/economie/6058599/inspectie-sluit-brabantse-aspergekweker-na-zes-weekendloze-werkweken.html>
- NU.nl (2020). Waarom zijn slachthuizen coronabrandhaarden, en is vlees nog veilig. <https://www.nu.nl/uitleg-over-het-coronavirus/6053101/waarom-zijn-slachthuizen-coronabrandhaarden-en-is-vlees-nog-veilig.html>
- Omroep Flevoland. (2020). Vetverwerkingsbedrijf meldt ongeval niet aan inspectie. <https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/185494/vetverwerkingsbedrijf-meldt-ernstig-ongeval-niet-bij-inspectie>
- Rijken, C., & de Lange, T. (2018). Towards a Decent Labour Market for Low-Waged Migrant Workers. Amsterdam: AUP.
- Rijksoverheid (2020). Wanneer mag een kennismigrant in Nederland werken. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/buitenlandse-werknemers/vraag-en-antwoord/wanneer-mag-een-kennismigrant-in-nederland-werken>
- RTL nieuws. (2020). Nieuwe coronawet moet einde maken aan verwarring over maatregelen. <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5144731/coronavirus-afstand-houden-nieuwe-wet-hugo-de-jonge>
- SER (2014). Arbeidsmigratie. Den Haag: Sociaal-Economische Raad
- Strockmeijer, A., de Beer, P. & Dagevos, J. (2018). Mobiliteit binnen de perken. Tijdschrift voor arbeidsmarkt vraagstukken, 33(4), 384-400.
- Inspectie SZW (2019). Staat van eerlijk werk 2019. 'risico's aan de onderkant van de arbeidsmarkt'. <https://www.inspectieszw.nl/publicaties/rapporten/2019/10/07/staat-van-eerlijk-werk-2019---risicos-aan-de-onderkant-van-de-arbeidsmarkt>
- Inspectie SZW (2018). Staat van arbeidsveiligheid. 'iedereen een veilige en gezonde werkplek'. <https://www.inspectieszw.nl/publicaties/rapporten/2018/04/17/staat-van-arbeidsveiligheid-2018>
- Inspectie SZW (2020). Programmarapportage UZB 2016-2019. <https://www.inspectieszw.nl/publicaties/rapporten/2020/07/17/programmarapportage-uitzendbureaus>
- UWV (2019). Arbeidsmarktprognose 2019-2020. <https://www.uwv.nl/overuwv/Images/uwv-arbeidsmarktprognose-2019-2020.pdf>
- Weidema, N. (2020). FNV: breng fases uitzendbeding terug naar 26 weken. Flexmarkt. <https://www.flexmarkt.nl/flexwerkers/fnv-breng-fases-uitzendbeding-terug-naar-26-weeken/>
- Witteman, L. (2020). Een keizer zonder kleren. De Groene Amsterdammer. Nr.21. <https://www.groene.nl/artikel/een-keizer-zonder-kleren>
- Wouda, T. (2020). Inspectie SZW: groenteteler houdt zich niet aan coronaregels. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2020/05/20/inspectie-szw-groenteteler-houdt-zich-niet-aan-coronaregels>

Vermeer, F., & Gruijthuisen, M. (2020, 4 juni). Huisvesting arbeidsmigranten Monster laat nog even op zich wachten. Algemeen Dagblad.

Vissers, P. (2020, 27 februari). Van 2,3 miljoen migranten met bsn weet Nederland niet waar ze zijn. Trouw. <https://www.trouw.nl/nieuws/van-2-3-miljoen-migranten-met-bsn-weet-nederland-niet-waar-ze-zijn-b457e1da/>

Bijlage 1: Verantwoording

Deze verkenning is uitgevoerd aan de hand van diverse onderzoeksmethoden:

- Literatuurstudie en media-analyse
- Enquête onder arbeidsmigranten
- Risicoanalyse sectoren
- Data-analyse van coronagerelateerde meldingen die bij de Inspectie SZW zijn binnengekomen
- Diverse gesprekken

Literatuurstudie en media-analyse

In de periode van mei tot en met augustus 2020 heeft een systematische studie van (wetenschappelijke en internationale) artikelen, rapporten en mediaberichtgeving plaatsgevonden. Denk hierbij aan rapporten van instituten, (internationale) organisaties en lectoraten / universiteiten, zoals het CBS, SEO en Migration Policy Institute. Voor de media-analyse is gebruik gemaakt van diverse nieuwsbronnen / nieuwsmerken, zoals NRC, Volkskrant, NOS Algemeen Dagblad, Groene Amsterdammer, lokale nieuwsbronnen en branche specifieke berichtgeving (zoals flexmarkt, CoBouw en Gfactueel). Het gaat om mediaberichten van april tot en met september 2020.

Het doel van de literatuurstudie en media-analyse was om in beeld te krijgen waar en wanneer arbeidsmigranten te maken hebben met besmettingsrisico's op SARS-Cov-2.

Hierbij is gekeken naar de werkzaamheden en productie-omstandigheden waarbij arbeidsmigranten mogelijk te maken hebben met risico's op besmetting met SARS-CoV-2 en in welke sectoren deze risico's zich met name voordoen. Ook zijn betrokken risicofactoren geïnventariseerd. Verder is bekeken in hoeverre huisvesting en/of transport van en naar het werk een rol speelden bij het ontstaan van het besmettingsrisico.

Elk document is op de volgende manier geanalyseerd:

- In hoeverre heeft de informatie betrekking op veilig, gezond of eerlijk werk?
- In hoeverre heeft de informatie betrekking op de huisvesting van arbeidsmigranten?
- In hoeverre heeft de informatie betrekking op het vervoer van en naar het werk van arbeidsmigranten?
- In welke werkzaamheden, productie-omstandigheden en beroepen hebben arbeidsmigranten met deze risico's te maken?
- Welke risicofactoren spelen hierbij een rol?
- In welke sector, subsector of branche doet de besmetting of het besmettingsrisico zich voor?

Deze analyse vormde de basis van deze verkenning. Dit heeft mede geleid tot het inzoomen op specifieke sectoren en het benoemen van aandachtspunten in het vervolg van deze verkenning.

Enquête onder arbeidsmigranten

In de periode tussen 25 mei en 9 juli 2020 zijn er in totaal 380 enquêtes afgenomen bij arbeidsmigranten op hun woonlocatie. De enquêtes zijn face to face afgenomen door inspecteurs van de Inspectie SZW. De enquêtes zijn verspreid over heel Nederland gehouden, in totaal in circa honderd verschillende gemeenten. Inspecteurs zijn in hun eigen regio zelf op zoek gegaan naar locaties waar arbeidsmigranten wonen. Dit deden zij bijvoorbeeld via internet, via adressen die zij ontvingen van netwerkpartners of zij hebben contact opgenomen met BOA's en wijkagenten in de betreffende regio. Zo hebben zij onder andere vakantieparken en campings bezocht waar arbeidsmigranten wonen.

Inspecteurs kondigden het bezoek aan de locaties niet vooraf aan. Ter plekke benaderde de inspecteur arbeidsmigranten met de vraag of zij wilden meewerken. Indien er sprake was van een taalbarrière schakelde de inspecteur telefonisch een tolk in gedurende het gesprek, of werkte de inspecteur met vertaalde vraagformulieren die men aan de arbeidsmigrant gaf. Dit verliep meestal goed. Eenmaal is het voorgekomen dat de inspecteurs onder dreigende taal van de beheerder van een migrantenhotel zijn weggestuurd, nadat via camera's was gezien dat een bewoner op het terras werd geënquêteerd. In de inspectiepraktijk hebben inspecteurs ook af en toe te maken met vormen van bedreigingen en intimidatie.

De vragenlijst bestond uit 75 grotendeels gesloten vragen, met zowel vragen met enkelvoudige als meerkeuze antwoordcategorieën. De vragenlijst was opgedeeld in verschillende blokken, te weten een blok over de werkomstandigheden, één over het loon, over het vervoer naar het werk, over de huisvestingssituatie en tot slot een blok over mogelijke ziekteverschijnselen. Gemiddeld was er circa 20 minuten gemoeid met het invullen van een enquête.

Samenstelling responsbestand en mate van representativiteit

In tabel 13 zijn de deelnemers aan de enquête uitgesplitst naar een aantal kenmerken.

Tabel 13: Deelnemers enquête uitgesplitst naar kenmerken

Nationaliteit		Provincie huidige verblijfplaats		Geslacht		Sector	
	% in totale respons		% in totale respons		% in totale respons		% in totale respons
Pools	55%	Gelderland	21%	Man	69%	Agrarisch	26%
Roemeens	22%	Z-Holland	19%	Vrouw	31%	Industrie	25%
Bulgaars	7%	Brabant	14%			Distributie	19%
Hongaars	4%	N-Holland	11%			Bouw	11%
Overig	12%	Limburg	7%			Vleesverwerkend	6%
		Flevoland	7%			Vervoer/opslag	1%
		Drenthe	6%			Horeca	7%
		Groningen	4%			Overig	
		Overijssel	4%				
		Utrecht	3%				
		Zeeland	2%				
		Friesland	1%				
		Onbekend	1%				

Vanwege de beschreven wijze van selectie en benadering door inspecteurs van arbeidsmigranten, en het ontbreken van populatiecijfers over arbeidsmigranten naar achtergrondkenmerken, is het niet mogelijk om kwantitatieve uitspraken te doen over de mate waarin de deelnemers representatief zijn voor de gehele populatie van arbeidsmigranten. Wel kan gesteld worden dat arbeidsmigranten die wonen op relatief makkelijk bereikbare locaties zoals vakantieparken en campings sterker vertegenwoordigd zijn in de respons dan bewoners van bijvoorbeeld flatgebouwen. Dit mede omdat de enquêtes zijn afgenomen in een periode waarin het veldwerk van de Inspectie bemoeilijkt werd als gevolg van de besmettingsrisico's, waardoor het lastiger was om bepaalde locaties waar afstand houden ingewikkeld was, te bezoeken. Ook zijn vanwege de registratie bij het RNI lang niet van alle arbeidsmigranten in Nederland adres- en/of contactgegevens bekend. Hierdoor zijn arbeidsmigranten vooral geselecteerd op voor de inspecteurs makkelijk toegankelijk en vindbare verblijfplaatsen van arbeidsmigranten.

Uit tabel 13 komen wel wat indicaties naar voren over de mate van representativiteit van deze verkenning. Zo lijken arbeidsmigranten uit bepaalde provincies en bedrijfssectoren over of juist ondervertegenwoordigd te zijn. Overigens betekent dit niet automatisch dat hiermee ook de resultaten vertekend zijn. Dit is namelijk alleen het geval wanneer er sprake is van substantiële verschillen in ervaringen tussen arbeidsmigranten uit verschillende provincies of bedrijfssectoren. Deze verschillen lijken op basis van de bevindingen over het algemeen beperkt.

Non-respons

De meerderheid van de aangesproken arbeidsmigranten was bereid om deel te nemen aan de enquête. Ongeveer 150 arbeidsmigranten gaven te kennen niet te willen meewerken, dat betekent een non-respons van circa 30%. De redenen die deze arbeidsmigranten gaven om niet deel te nemen varieerden, van 'geen zin', 'geen tijd'

tot 'geen interesse'. Een deel haakte af op het moment dat de inspecteur aangaf dat het de antwoorden op de enquête aanleiding zouden kunnen zijn voor een bezoek aan het bedrijf waar de arbeidsmigrant werkzaam is.

Het valt niet met zekerheid vast te stellen in hoeverre de non-respons selectief is geweest, en daarmee mogelijk heeft geleid tot een vertekening van de resultaten. Mogelijk dat arbeidsmigranten die niet tevreden zijn over de werkgever gemiddeld genomen terughoudender waren om deel te nemen, maar ook dat valt niet aan te tonen. Gezien de relatief beperkte omvang van de non-respons (ten opzichte van de respons) ligt het niet in de rede dat het afhaken van een deel van de arbeidsmigranten de resultaten van deze verkenning in sterke mate heeft beïnvloed.

Sociaal wenselijke beantwoording

Het hoofdonderwerp van deze verkenning, te weten de mate waarin de werkgever maatregelen heeft genomen om het besmettingsrisico tegen te gaan, is gevoelig van aard. Het risico op sociaal wenselijke beantwoording is bij deze verkenning daarom waarschijnlijk wat groter dan gemiddeld. Dit vooral omdat de meeste arbeidsmigranten zich in een sterke afhankelijkheidspositie ten opzichte van de werkgever bevinden, waardoor zij wellicht extra voorzichtig zijn met het uiten van kritische geluiden over de werkgever. Hierdoor bestaat er een risico dat de resultaten van deze verkenning op punten een rooskleuriger beeld schetsen dan de werkelijkheid.

Het is aannemelijk dat dit effect het grootst is bij de meest directe vragen naar de inzet van werkgevers, zoals de mate waarin de werkgever maatregelen heeft getroffen op de werkvloer, bijvoorbeeld wat betreft het bieden van beschermende middelen of het opstellen van instructies. Van feitelijke vragen over bijvoorbeeld de woonsituatie ("met hoeveel mensen deelt u uw woonruimte", etcetera) kan worden verwacht dat deze wat minder sociaal wenselijke beantwoording uitlokken. Dit vermoedelijke verschil in risico op sociaal wenselijke beantwoording tussen enerzijds de werkomstandigheden en anderzijds de woonsituatie is waarschijnlijk nog

verstrekt doordat inspecteurs bij aanvang van de afname van de enquête aangaven dat de antwoorden aanleiding kunnen zijn voor een bezoek van de Inspectie aan het bedrijf waar de arbeidsmigrant zijn werkzaamheden verricht. Aangezien het uitzendbureau doorgaans de huisvesting regelt en niet het bedrijf waar de migrant werkt, speelt het effect van deze opmerking waarschijnlijk minder door op de beantwoording van de vragen over huisvesting dan die over de werkzaamheden.

Risicoanalyse sectoren

Op de zeven hoofdsectoren die bestempeld zijn als mogelijk risicovol voor arbeidsmigranten in relatie tot SARS-Cov-2, is een risico-analyse uitgevoerd. Het doel hiervan was om meer inzicht te krijgen in de mogelijke besmettingsrisico's die spelen in de subsectoren en branches van deze sectoren. In de analyse zijn van deze zeven sectoren de subsectoren en branches in beeld gebracht. Hierbij is gekeken in welke mate zich de volgende risicofactoren in relatie tot SARS-Cov-2 voordoen:

- Onvoldoende afstand houden (onder andere lopende band werk)
- Werken in lage temperaturen
- Aanwezigheid van en type luchtventilatie
- Werken in fysiek kleine ruimten

De risicoanalyse is gebaseerd op de analyse van literatuuronderzoek- en mediaberichtgeving en een websearch waarbij is gezocht naar informatie over type en aard van de werkzaamheden en productie-omstandigheden in de diverse (sub)sectoren en branches. Daarnaast is informatie gehaald uit onderzoeken en rapporten van de Inspectie SZW met betrekking tot specifieke programma's en sectoren. Verder is gebruik gemaakt van de expertise van deskundigen van de Inspectie SZW tijdens individuele interviews en een brainstormsessie. Ook zijn enkele gesprekken gevoerd met branche-organisaties en een belangenorganisatie.

Deze analyse heeft een onderbouwd indicatief beeld opgeleverd van subsectoren en branches die mogelijk risicovol zijn in relatie tot SARS-Cov-2.

Databestand Inspectie SZW

Met als doel om inzicht te krijgen van de (sub)sectoren waarin arbeidsmigranten te maken hebben met onveilige, ongezonde of oneerlijke arbeidsmigranten is ook gebruik gemaakt van databestanden van de Inspectie SZW. Het gaat hierbij vooral om werknemers of betrokkenen die klachten en signalen met betrekking tot het coronavirus hebben gemeld bij de Inspectie SZW. De meldingen van arbeidsmigranten over de periode 2 maart tot en met 13 september 2020 zijn het uitgangspunt geweest voor de analyse. De resultaten van deze analyse geven extra informatie over mogelijk risicovolle subsectoren en het type coronagerelateerde klachten. Het geeft geen volledige informatie over coronagerelateerde meldingen van arbeidsmigranten: er zijn ook andere organisaties waar arbeidsmigranten meldingen kunnen doen. Ook kunnen meldingen anoniem worden gedaan. Hierdoor is niet altijd duidelijk of er sprake is van arbeidsmigranten en ook kan de ernst van de melding of de klacht niet altijd worden ingeschat.

Diverse gesprekken met deskundigen

De hiervoor genoemde onderzoeksmethoden hebben een belangrijke plaats ingenomen in deze verkenning. Daarnaast is gedurende het gehele verkenningstraject gebruik gemaakt van de expertise van medewerkers die bij de Inspectie SZW werkzaam zijn. Verder zijn enkele gesprekken gevoerd met brancheorganisaties en een belangenvereniging van arbeidsmigranten.

Bijlage 2: Wettelijke bepalingen arbeidsmigranten en uitzendkrachten

- **De Wet Allocatie Arbeidskrachten door Intermediairs (Waadi)** bepaalt in beginsel de arbeidsvoorwaarden voor uitzendwerknemers. Dit betekent dat de arbeidsvoorwaarden van de uitzendwerknemer gelijk moeten zijn aan de werknemers in dienst van de inlener. Zo hebben uitzendwerknemers recht op hetzelfde loon en overige vergoedingen als werknemers van de inlenersorganisatie.
- Voor dienstverrichters uit de Europese Economische Ruimte (EER) en Zwitserland die tijdelijk met hun personeel in Nederland werkzaamheden komen verrichten geldt de **Wet arbeidsvoorwaarden gedetacheerde werknemers in de Europese Unie (WagwEU)**. In deze wet staat dat werknemers recht hebben op bepaalde arbeidsvoorwaarden die Nederland vanwege de detachingsrichtlijn heeft vastgesteld.
- Voor de verbetering en bescherming van de rechtspositie van de uitzendwerknemer is de Flexwet, **Wet Flexibiliteit en Zekerheid (Wfz)** ingevoerd. Deze wet bepaalt dat een uitzendovereenkomst gelijk is aan een arbeidsovereenkomst¹⁶². In de praktijk is het lastig te bepalen of een uitzendwerker inderdaad dezelfde rechten heeft als een werknemer in dienst van de werkgever. Het is voor een uitzendkracht vaak onduidelijk of een werkgever wel of niet aan zijn verplichtingen voldoet¹⁶³. Dit geldt zeker voor de flexmigrant die te maken heeft met taalproblemen en onvoldoende kennis van de Nederlandse wet- en regelgeving. Volgens de **Arbowet** is de inlener verantwoordelijk voor de veiligheid en gezondheid van zijn eigen, vaste werknemers, maar ook voor uitzendkrachten in zijn bedrijf¹⁶⁴. De inlener is verplicht de uitzendkracht te informeren over werk, risico's en veiligheidsmaatregelen. Daarnaast moeten zij het uitzendbureau vooraf een Risico Inventarisatie en –Evaluatie sturen (Ri&E).¹⁶⁵ Het uitzendbureau moet zorgen dat de uitzendkracht de Risico Inventarisatie en –Evaluatie van het inlenende bedrijf krijgt en is verplicht om de uitzendkracht te informeren over de risico's die de uitzendkracht op de werkplek loopt. Daarnaast zijn ook voor uitzendkrachten de volgende wetten relevant in het licht van gezonde, veilige en eerlijke arbeidsomstandigheden:
- **De Wet Minimumloon en minimumvakantiebijslag (WML)** regelt het minimumloon en minimumvakantiebijslag. Deze wet geldt voor zowel Nederlandse als buitenlandse werkgevers en werknemers. Het wettelijk minimumloon en de wettelijke minimumvakantiebijslag gelden als minimum beloning voor werk dat in Nederland in dienstbetrekking wordt verricht. De inspectie SZW controleert of werkgevers zich hieraan houden en deelt boetes uit als werknemers worden onderbetaald.
- In de **Arbeidstijdenwet (Atw)** en het Arbeidstijdenbesluiten staat hoe lang een werknemer per dag en per week mag werken. Ook bepaalt deze wettelijke bepaling wanneer de werknemer recht heeft op pauze of rusttijd. De werkgever is verantwoordelijk voor de naleving van deze regels. Als de werknemer niet conform deze regels werkt, riskeert de werkgever een boete.
- Werkgevers mogen werknemers met een andere nationaliteit dan de Nederlandse nationaliteit voor zich laten werken als aan de **Wet arbeid vreemdelingen (WAV)** is voldaan. De werkgever is verplicht te controleren of zijn werknemers in Nederland mogen werken. Een werkgever die een buitenlandse werknemer zonder de vereiste tewerkstellingsvergunning (TWV) of gecombineerde vergunning voor verblijf en arbeid (GVVA) voor zich laat werken, riskeert een boete. Deze wet arbeid vreemdelingen speelt bij arbeidsmigranten van buiten EU.

¹⁶² Er zijn hierop uitzonderingen die zijn vastgesteld in het burgerlijk wetboek: 7:691

¹⁶³ NRC: NRC: De ervaring van arbeidsmigrant Krzysztof Nicinski: 'de huismeester zei dat ik moest oprotten', 01-06-2020

¹⁶⁴ Arboregels voor uitzendkrachten: <https://www.inspectieszw.nl/onderwerpen/arboregels-voor-uitzendkrachten>

¹⁶⁵ Artikel 5 Arbowet en artikel 11 Waadi.

Bijlage 3: risico- analyse (sub)sectoren en branches

SBI code 1 Sector	SBI code 2 Branche	Onvoldende afstand	Lage temperatuur	luchtventilatie	Fysiek kleine ruimte
Industrie					
10 Vervaardiging van*1 Voedingsmiddelen	101 Slachterijen en vleesverwerking	☒	☒	☒	☒
Risicovolle sub sector of branche	102 Visverwerking	☒	☒	☒	☒
Beperkt risicovolle sub sector of branche	103 Verwerking van aardappels, groente en fruit	☒	☒	☒	☒
Nog niet risicovolle sub sector of branche	104 Vervaardiging van plantaardige en dierlijke olien en vetten	☒	☒	☒	☒
Niet van toepassing; am niet werkzaam in s	105 Vervaardiging van zuivelproducten	☒	☒	☒	☒
	106 Vervaardiging van meel	☒	☒	☒	☒
	107 Vervaardiging van brood, banketbakkerswerk en deegwaren	☒	☒	☒	☒
	108 Vervaardiging van overige voedingsmiddelen	☒	☒	☒	☒
	109 Vervaardiging van diervoeders	☒	☒	☒	☒
11 Dranken	110 Dranken			☒	
12 Tabaksproducten	120 Tabaksproducten				
13 Textiel	131 Bewerken en spinnen van textielvezels			☒	
	132 Weven van textiel			☒	
	133 Textielveredeling			☒	
	139 Overige textielproducten			☒	
14 Kleding	141 Kleding (geen bont)	☒		☒	
	142 Artikelen van bont			☒	
	143 Gebreide en gehaakte			☒	
15 Leer, lederwaren en schoenen	151 Looien en bewerken van leer			☒	
	152 Schoenen			☒	
16 Primaire houtbewerking	161 Primaire houtbewerking en verduurzamen van hout			☒	
	162 Hout, kurk, riet en vlechtwerk			☒	
17 Papier, karton en papier- en kartonwaren	171 Papierpulp, papier en karton			☒	
	172 Papier- en kartonwaren			☒	
18 Drukkerijen, reproductie van opgenomen n	181 Drukkerijen en dienstverlening voor drukkerijen				☒
	182 Reproductie van opgenomen media				☒
19 Cokesovenproducten en aardolieverwerk	191 Cokesovenproducten			☒	
	192 Aardolieverwerking			☒	
20 Chemische producten	201 Chemische basisproducten, kunstmeststoffen en stikstof..			☒	
	202 Verdigingsmiddelen en overige landbouwchemischechemicalien			☒	
	203 Verf, vernis e.d, drukinkt en mastiek			☒	
	204 Zeep, wasmiddelen, poets- en reinigingsmiddelen, parfums en cos	☒		☒	
	205 Overige chemische producten			☒	
	206 Synthetische en kunstmatige vezels			☒	
21 Farmaceutische grondstoffen en producte	211 Farmaceutische grondstoffen			☒	
	212 Farmaceutische producten			☒	
22 Rubber en kunststof	221 Producten van rubber			☒	
	222 Producten van kunststof			☒	
23 Overige niet-metaalhoudende minerale pro	231 Glas en glaswerk			☒	
	232 Vuurvaste keramische producten			☒	
	233 Keramische producten voor de bouw			☒	
	234 Overige keramische producten			☒	
	235 Cement, kalk en gips			☒	
	236 Producten van beton, gips en cement			☒	
	237 Natuursteenbewerking			☒	
	239 Overige niet metaalhoudende producten			☒	
24 Metalen in primaire vorm	241 IJzer en staal en van ferrolegeringen			☒	
	242 Stalen buizen, pijpen, holle profielen en fittings			☒	
	243 Overige eerste verwerking van staal	☒		☒	
	244 Edelmetalen en overige non-ferrometalen			☒	
	245 Gieten van metalen			☒	
25 Producten van metaal	251 Metalen producten voor de bouw			☒	
	252 Reservoirs van metaal en van ketels en radiatoren...			☒	
	253 Stoomketels			☒	
	254 Wapens en munitie			☒	
	255 Smeden, persen, stampen en profielwassen van metaal			☒	
	256 Oppervlaktebehandeling en bekleding van metaal			☒	
	257 Scharen, messen en bestek, hang- en sluitwerk en gereedschap			☒	
	259 Overige producten van metaal			☒	
26 Computers, elektronische en optische appa	261 Elektronische componenten en printplaten				☒
	262 Computers en randapparatuur				☒
	263 Communicatieapparatuur				☒
	264 Consumentenelektronica				☒
	265 meet-, regel-, navigatie- en controleapparatuur van uurwerken				☒
	266 bestralingsapparatuur en van elektromedische en therapeutische				☒
	267 Optische instrumenten en apparatuur				☒
	268 Informatiedragers				☒
27 Elektrische apparatuur	271 Elektromotoren, elektrische generatoren...				☒
	272 Batterijen en accumulatoren				☒
	273 Elektrische en elektronische kabels en van schakelaars, stekkers...				☒
	274 Elektrische lampen en verlichtingsapparaten				☒
	275 Huishoudapparaten				☒
	279 Overige elektrische apparatuur				☒
28 Overige machines en apparaten	281 Motoren, turbines, pompen, compressoren, appendages..				☒
	282 overige machines en apparaten voor algemeen gebruik				☒
	283 Machines en werktuigen voor land- en bosbouw				☒
	284 Gereedschapswerktuigen				☒
	289 Overige machines, apparaten en werktuigen				☒
29 Auto's, aanhangwagens en opleggers	291 Vervaardigen van auto's				
	292 Carrosseriebouw; aanhangwagens en opleggers				
	293 Onderdelen en toebehoren voor auto's				
30 Overige transportmiddelen	301 Scheepsbouw		☒	☒	☒
	302 Rollend spoor- en tramwegmateriaal			☒	
	303 Vliegtuigen en onderdelen			☒	
	304 Militaire gevechtvoertuigen			☒	
	309 Transportmiddelen rest			☒	
31 Meubels	310 Meubels			☒	
32 Overige goederen	321 Bewerken van edelstenen en vervaardigen van sieraden	☒			
	322 Muziekinstrumenten	☒			
	323 Sportartikelen	☒			
	324 Spellen en speelgoed	☒			
	325 Medische instrumenten en goederen	☒			
	329 Overige goederen	☒			
33 Reparatie en installatie van machines en ap	331 Producten van metaal, machines en apparatuur	☒		☒	☒
	332 Installatie van industriële machines en apparatuur	☒			

SBI code 1 en 2	Sector	SBI code 3	Branch	Onvoldoende afstand	Lage temperatuur	luchtventilatie	Fysiek kleine ruimte
1	Landbouw, jacht en dienstverlening voor de landbouw en jacht						
11	Teelt van eenjarige gewassen	111	Teelt van granen, peulvruchten en oliehoudende zaken	☒	☒	☒	☒
		113	Teelt van groenten en wortel- en knolgewassen	☒	☒	☒	☒
		116	Teelt van vezelgewassen	☒	☒	☒	☒
		119	Teelt van overige eenjarige gewassen	☒	☒	☒	☒
12	Teelt van meerjarige gewassen	121	Teelt van druiven	☒	☒	☒	☒
		124	Teelt van appels, peren, pruimen, kersen en andere pit en steenvruchten	☒	☒	☒	☒
		125	Teelt van overige boomvruchten, kleinfruit en noten	☒	☒	☒	☒
		127	Teelt van gewassen bestemd voor de vervaardiging van dranken	☒	☒	☒	☒
		128	Teelt van specerijgewassen en van aromatische en medicinale gewassen	☒	☒	☒	☒
		129	Teelt van overige meerjarige gewassen	☒	☒	☒	☒
13	Teelt van sierplanten en -bomen en bloembollen	1301	Bloembollen	☒	☒	☒	☒
		1302	Perkplanten in volle grond	☒	☒	☒	☒
		1303	Perkplanten onder glas	☒	☒	☒	☒
		1304	Potplanten onder glas	☒	☒	☒	☒
		1305	Boomkwekerijgewassen in volle grond	☒	☒	☒	☒
		1309	Overige sierplanten in volle grond	☒	☒	☒	☒
14	Fokken en houden van dieren	141	Melkvee	☒	☒	☒	☒
		142	Runderen	☒	☒	☒	☒
		143	Paarden en ezels	☒	☒	☒	☒
		145	Schape en geiten	☒	☒	☒	☒
		146	Varkens	☒	☒	☒	☒
		147	Pluimvee	☒	☒	☒	☒
		149	Overige dieren	☒	☒	☒	☒
15	Akker- en/of tuinbouw in combi	150	Akker- en/of tuinbouw in combi met het houden van dieren	☒	☒	☒	☒
16	Dienstverlening voor de landbouw	161	Dienstverlening voor akker- en/of tuinbouw	☒	☒	☒	☒
		162	Dienstverlening voor het fokken en houden van dieren	☒	☒	☒	☒
		163	Behandeling van gewassen na de oogst	☒	☒	☒	☒
		164	Behandeling van zaden voor vermeerdering	☒	☒	☒	☒
17	Jacht	170	Jacht	☒	☒	☒	☒

SBI code 1	Sector	SBI code 2	Branch	Loopbandwerk	Lage temperatuur	luchtventilatie	Fysiek kleine ruimte
	Vervoer en opslag						
49	Vervoer over land	491	Personenvervoer per spoor			☒	☒
		492	Goederenvervoer per spoor			☒	☒
		493	Personenvervoer over de weg			☒	☒
		494	Goederenvervoer over de weg			☒	☒
		495	Transport via pijpleiding	☒			
50	Vervoer over water	501	Zee- en kustvaart	☒		☒	☒
		502	Zee- en kustvaart	☒		☒	☒
		503	Binnenvaart	☒		☒	☒
		504	Binnenvaart	☒		☒	☒
51	Luchtvaart	511	Personenvervoer door de lucht		☒	☒	☒
		512	Goederenvervoer door de lucht		☒	☒	☒
52	Opslag en dienstverlening	521	Opslag	☒	☒	☒	☒
		522	Dienstverlening voor vervoer	☒	☒	☒	☒
53	Post en koeriers	531	Nationale post met universele dienst	☒	☒	☒	☒
		532	Post zonder universele dienst	☒	☒	☒	☒

SBI code 1	Sector	SBI code 2	Branch	Loopbandwerk	Lage temperatuur	luchtventilatie	Fysiek kleine ruimte
	Groot- en detailhandel; reparaties van auto's						
45	Handel in reparaties van auto's, mot	451	Handel in auto's en aanhangers, eventueel gecombineerd met reparatie	☒		☒	☒
		452	Gespecialiseerde reparatie van auto's	☒		☒	☒
		453	Handel in auto-onderdelen en accessoires	☒		☒	☒
		454	Handel in en reparatie van motorfietsen en onderdelen	☒		☒	☒
46	Groothandel en handelsbemiddeling	461	Handelsbemiddeling	☒		☒	☒
		462	Groothandel in landbouwproducten en levende dieren	☒		☒	☒
		463	Groothandel in voedings- en genotmiddelen	☒	☒	☒	☒
		464	Groothandel in consumentenartikelen	☒		☒	☒
		465	Groothandel in ICT-apparatuur	☒		☒	☒
		466	Groothandel in machines, apparaten voor industrie en handel	☒		☒	☒
		467	Overige gespecialiseerde groothandel	☒		☒	☒
		469	Niet gespecialiseerde groothandel	☒		☒	☒
47	Detailhandel	471	Supermarkten, warenhuizen en dergelijke winkels met algemeen assortiment	☒	☒	☒	☒
		472	Gespecialiseerde winkels in voedings- en genotmiddelen	☒		☒	☒
		473	Benzinstations	☒		☒	☒
		474	Winkels in consumenten-elektronica	☒		☒	☒
		475	Winkels in overige huishoudelijke artikelen	☒		☒	☒
		476	Winkels in lectuur, sport- en kampeer- en recreatieartikelen	☒		☒	☒
		477	Winkels in overige artikelen	☒		☒	☒
		478	Markthandel	☒		☒	☒
		479	Detailhandel niet via winkel of markt	☒		☒	☒

SBI code 1 Sector	SBI code 2	Branche	onvoldoende afstand	Lage temperatuur	luchtventilatie	Fysiek kleine ruimte
		Bouwnijverheid				
41	Algemene burgerlijke en utiliteitsb	411 Projectontwikkeling				
		412 Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw	☒	☒		☒
42	Grond-, water- en wegebouw	421 Bouw van wegen, spoorwegen en kunstwerken	☒	☒		
		422 Leggen van kabels en buizen	☒	☒		☒
		429 Bouw van overige civieltechnische werken	☒	☒		
43	Gespecialiseerde werkzaamheden	431 Slopen van gebouwen, grondverzet en proefboren	☒	☒		☒
		432 Bouwinstallatie	☒	☒		☒
		433 Afwerking van gebouwen	☒	☒		☒
		439 Dakbouw en overige gespecialiseerde werke	☒	☒		☒

SBI code 1 Sector	SBI code 2	Branche	Loopbandwerk	Lage temperatuur	luchtventilatie	Fysiek kleine ruimte
38	Afvalinzameling en -behandeling; voorbereiding tot recycling					
381	Inzameling van afval	3811 Inzameling van onschadelijk afval		☒	☒	☒
		3812 Inzameling van schadelijk afval		☒	☒	☒
382	Behandeling van afval	3821 Behandeling van onschadelijk afval	☒	☒	☒	
		3822 Behandeling van schadelijk afval		☒	☒	
383	Voorbereiding tot recycling	3831 Sloop van schepen, wiggoed, comp e	☒	☒	☒	
		3832 Gesorteerd materiaal voorbereiden	☒	☒	☒	

SBI code 1 Sector	SBI code 2	Branche	Loopbandwerk	Lage temperatuur	luchtventilatie	Fysiek kleine ruimte
		Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening				
77	Verhuur en lease van auto's, consument	Verhuur en lease van auto's				
		Verhuur van consumentenartikelen				
		Verhuur en lease van machines en werktuigen en van overige goederen				
		Lease van niet-financiële immateriële activa				
78	Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en p	Arbeidsbemiddeling	☒	☒	☒	☒
		Uitzendbureaus, uitzendbureaus en banen	☒	☒	☒	☒
		Payrolling (personeelsbeheer)	☒	☒	☒	☒
79	Reisbemiddeling, reisorganisatie, toerist	Reisbureaus en reisorganisatoren				
		Informatieverstrekking op het gebied van toerisme en reserveringsbureaus				
80	Beveiliging en opsporing	Particuliere beveiliging				
		Beveiliging via beveiligingsystemen				
		Opsporing				
81	Facility management, reiniging en landsch	Facility management				
		Reiniging				☒
		Landschapsverzorging				
82	Overige zakelijke dienstverlening	Brede administratieve en secretariële dienstverlening				
		Call centers				
		Organiseren van congressen en beurzen				
		Overige zakelijke dienstverlening (rest)	☒	☒	☒	☒

